

1876,
217.

RITNING TILL UNIVERSITETETS KEMISKA LABORATORIUM OCH MUSEI-BYGGNAD.

Yrkebyrå

Архитектурный проект химического музея и музея зоологии.

Arppe

*Arppe & Co.
1876*

Arppeanum

*Paikalla entisen Nikolai-gatan.
Pääsisäänkäynti on Keskustalon puolella.*

Entinen Keisarillisen Aleksanterin yliopiston laboratorio- ja museorakennus

OKULUS 2014

*Arppeanum
Kemi
Arppe*

*Arppeanum
Kemi
Arppe*

Kati Winterhalter ja Kersti Tainio
Arkkitehtitoimisto Okulus Oy

Arppeanum

Entinen Keisarillisen Aleksanterin yliopiston
laboratorio- ja museorakennus

Suppea rakennushistoriaselvitys

Helsinki 2014

Senaatti
KIINTEISTÖT

JULKAISUTIEDOT

Työn tekijät ja copyright

Kati Winterhalter, arkkitehti SAFA
Kersti Tainio, taidehistorian opiskelija
Mikko Bonsdorff, arkkitehti SAFA

Arkkitehtitoimisto Okulus
Bastvikin kartano
Vanha Saunalahdentie 20
02330 Espoo

040-7185831 (KW)
040-5708657 (MB)

etunimi@okulus.fi

Työn kustantaja ja tilaajan yhteyshenkilö

Senaatti-kiinteistöt / Selja Flink
PL 237, 00531 Helsinki
selja.flink@senaatti.fi

Tulostus

Grano
Espoo 2014

Painos

5.8.2014 50 kpl

ISBN 978-952-7062-02-9 (nide)

ISBN 978-952-7062-03-6 (PDF)

SISÄLLYS

1.	Johdanto	7	3.	Alkuperäisen arkkitehtuurin kuvaus	30
1.1	Tehtävänanto ja tutkimuksen rajaus	8	3.1	Laboratorio- ja museorakennuksen julkisivut	30
1.2	Aiemmat tutkimukset ja keskeiset lähteet	8		Pyörökaarityyli – Rundbogenstil	31
1.3	Nimistä	9		Venetsiaan!	33
2.	Rakennuksen suunnittelu	11	3.2	Alkuperäinen tilaohjelma	36
2.1	Uusi Kemian laboratorio- ja museorakennus osana Keisarillisen Aleksanterin yliopiston rakentamiskäytäntöjä	11	3.3	Pinnoista ja sisustuksesta	38
	Yliopiston perustaminen Helsinkiin	11		Seinäpinnat	38
	Luonnontieteiden esiinmarssi 1800-luvun puolivälissä	11		Lattiapinnat	39
2.2	Rakennussuunnittelun vaiheet	13		Katot	40
	Suunnittelun alku	13		Ikkunat ja ovet	41
2.3	Arkkitehti Carl Albert Edelfelt (1818–1869)	15		Kalusteet	42
2.4	Mäyrän korttelin rakentuminen 1800-luvun alkupuolelta	19		Valaistus	42
	Helsingin asemakaava	19		Eteinen ja pääporrashuone	43
	Kortteli 2 – Mäyrä	19	3.4	Rakennus osana Helsingin rakennushistoriaa	44
	Snellmaninkatu 7, Kirkkokadun kulma	20	3.5	Rakennus osana laitusrakentamisen historiaa	45
	Hallituskatu 3, Pihlflycktin talo ja Willebrandtin talo	21		Taustaa	45
	Hallituskatu 5	21		Yliopiston ja valtion laitokset	46
	Kirkkokatu 12	22		Laboratorion kansainväliset esikuvat	47
	Kirkkokatu 14	22	4.	Käyttöhistoria ennen vuotta 2003	48
	Ritarikatu 6–8, Kirkkokatu 12	23	4.1	Yliopistokäyttö	49
2.5	Rakennus osana Senaatintorin kokonaisuutta	24		Kemian laitos	49
2.6	Rakentaminen	27		Fysiikan laitos	49
				Geologian laitos	50
				Slaavilainen kirjasto	51

	Vaihtelevia käyttäjiä yliopistolta	51
4.2	Museokäyttö	52
	Mineraalikabinetti	52
	Historiallis-etnografiset kokoelmat	53
	Yliopistomuseo	54
4.3	Piirustussali	56
4.4	Veistokuvakokoelma	57
4.5	Musiikkisali	58
4.6	Asuinkäyttö	59
4.7	Muita käyttäjiä	61
4.8	Valtioneuvoston tietohallinto 2003	61
5.	Rakennuksen muutostyöt	62
6.	Peruskorjaus 2001 – 2003	68
6.1	Rakennuksen tila ennen peruskorjausta	68
6.2	Peruskorjauksen rakennussuojelulliset tavoitteet	70
	Pohjapiirustukset	74
	Viitteet	82
	Lähteet	86

Arpeanum Senaatintorin koillinurkassa
HYM, Jussi Tiainen 2004

1. Johdanto

Yliopisto ja valtiovalta ovat olleet Senaatintorin keskeisissä rakennuksissa tärkeimmät käyttäjät torin varhaisista vaiheista alkaen. Senaatintorin itälaidalla Valtioneuvoston linna ja länsilaidalla Yliopiston päärakennus ovat molemmat pian valmistumisensa jälkeen osoittautuneet riittämättömiksi laajeneville organisaatioille. Pääsääntöisesti instituutioiden levittäytyminen tapahtui naapurikortteleihin, mutta Valtioneuvoston linnan pohjoispuolella sijaitseva, 1869 käyttöön otettu yliopiston rakennuttama Arppeanum oli ensimmäinen poikkeus tästä torin eri puolien reviiirjaosta.

Ensimmäisten vuosikymmenien hyvinkin moninaisten käyttäjien jälkeen yliopiston Geologian laitos vakiintui rakennuksen pääkäyttäjäksi. Laitoksen laajentuessa tilat täyttyivät, ja rakennuksessa vallitsi vuosikymmenestä toiseen jatkonut ahtaus, kunnes vuonna 2001 geologit muuttivat Kumpulaan. Geologeilta jäivät jälkeensä ainoastaan historiallisen mineralogisen kokoelman komeat näyttelyvitriinit hämmästyttävine näytteineen, ikään kuin rakennuksen ainoana alkuperäisasukkaina. Tämä harvinaislaatuinen kokoelma siirtyi onnellisesti rakennuksen uuden käyttäjän, Helsingin yliopistomuseon hoitoon, ja saatettiin asettaa jälleen yleisölle nähtäväksi osana Yliopistomuseon uutta kiinteää näyttelyä, osin alkuperäiselle paikalleen. Peruskorjauksen hankevaiheessa jouduttiin toteamaan, että yliopistomuseon resurssit eivät riitä koko rakennuksen haltuun ottamiseen, vaan rakennukseen tarvitaan toinenkin käyttäjä. Valtioneuvoston eri ministeriöt olivat 1900-luvun jälkipuoliskon aikana vähitellen ottaneet käyttöönsä korttelin kaikki muut rakennukset ja etsivät edelleen laajentumistiloja, joten yhteistyö valtioneuvoston kanssa oli luonteva

Ote kartasta vuodelta 1891. Helsingin julkiset rakennukset on osoitettu tummina. Karttapohjaan on erikseen osoitettu yliopiston silloiset rakennukset punaisella ja valtion rakennukset sinisellä (KW/Okulus).

ratkaisu. Peruskorjauksen yhteydessä vuonna 2003 Valtioneuvoston käyttöön tuli koko ensimmäinen kerros.

Yliopistomuseo on viime vuosina toiminut paitsi Arppeanumissa, myös Observatorio-rakennuksessa ja resursointi näin laajalle toiminnalle ei ole osoittautunut mahdolliseksi. Helsingin yliopiston tekemän päätöksen mukaisesti Yliopistomuseo muuttaa pois Arppeanumista vuoden 2014 loppuun mennessä, ja yliopisto luopuu kokonaan Arppeanumin tiloista. Vuoden 2012 aikana laadittiin selvitys Arppeanumin jatkokäytöstä ja sen soveltuvuudesta toimistokäyttöön, Valtioneuvoston kanslian tarpeisiin. Tämän perusteella laadittu hankesuunnitelma valmistui heinäkuussa 2013 ISS Proko Oy:n toimesta. Arppeanumin siirtyessä ministeriökäyttöön tulevien muutostöiden jälkeen on koko Mäyrän kortteli Valtioneuvoston hallinnassa.

1.1 TEHTÄVÄNANTO JA TUTKIMUKSEN RAJAUS

Kun rakennus on nyt ensimmäistä kertaa siirtymässä kokonaisuudessaan yliopiston osittain julkisesta käytöstä kokonaan yleisöltä suljetuksi, esitettiin viranomaisvalvonnan puolelta toivomus rakennushistoriaselvityksen laatimisesta. Toivotussa aikataulussa ei tekijöillä ollut mahdollisuutta tehdä täydellistä ja kattavaa, huonekohtaista selvitystä, vaan rakennuksesta päätettiin laatia aiempia selvityksiä täydentävä yleiskatsaus. Erityisesti toivottiin tuotavan esille rakennuksen arkkitehtuurin ja rakennustyyppin ominaispiirteet, korttelin historia, keskeiset historialliset vaiheet sekä nykytilan säilyneisyys ja erityiset arvot avuksi lupaprosessin käsittelyyn. Rakennuksen pienipiirteisen korjaushistorian vaiheita rakennuksen valmistumisen ja 1999-2003 toteutetun suuren peruskorjauksen välillä on käyty läpi lähinnä käyttöhistorian näkökulmasta. Muutossuunnitelmia ei ole käyty läpi analyttisesti, eri vuosikymmenien asun selvittämiseksi. Todettakoon, että suuri osa peruskorjausta edeltävistä huonetilamuutoksista palautettiin peruskorjauksen 1999-2003 yhteydessä. Raportin lopussa olevat pohjapiirustukset antavat hyvän käsityksen näistä muutoksista.

1.2 AIEMMAT TUTKIMUKSET JA KESKEISET LÄHTEET

Veikko Pakkasen vuonna 1981 laatima pro gradu - tutkielma "Keisarillisen Aleksanterin –Yliopiston kemian laboratorio- ja museorakennus Helsingissä" on ollut yksi tämän selvitystyön keskeisistä lähteistä. Pakkanen on työssään käynyt huolella läpi yliopiston rakennusaikaisia kokousprotokollia, tositteita ja muistioita ja koonnut suuren määrän lähdeaineistoa. Opinnäytetyön painopiste on toisaalta rakennusprosessissa, toisaalta rakennustaiteellisissa piirteissä. Pakkasen työtä on seuraavassa referoitu, mutta tarkka tutkimus ansaitsisi tulla luetuksi myös omana kokonaisuutenaan. Opinnäytetyönä tehtyä tutkimusta ei ole koskaan julkaistu. Tämän vuoksi Pakkasen teksti on tallennettu tämän tutkielman digitaaliseen aineistoon mikrofilmiltä tallennettuna pdf-tiedostona.

Arpeanumin historia on ollut värikäs ja erityisesti 1800-luvun puolella käytöltään todella laaja-alainen. Ajallisesti pisimpään talossa on toiminut yliopiston geologian laitos, jonka siemen on alusta lähtien sijainnut Arpeanumissa yliopiston mineralogisten kokoelmien muodossa. 1852 perustetun geologian oppiaineen professuuria hoiti pitkään kemian professori A. E. Arppe, kunnes

1877 virkaan nimitettiin F. J. Wiik. 1900-luvun puolella geologian laitos valtasi itselleen aina uusia huonetiloja pienempien käyttäjien siirtyessä muihin tiloihin. Rakennus kävi geologeille ahtaaksi jo pian sotien jälkeen, ja toimintoja jouduttiin hajauttamaan. 1976 tehtiin päätös Kumpulan kampuksen rakentamisesta, mutta vasta vuonna 2001 valmistuivat laitokselle uudet tilat Kumpulan luonnontieteelliselle kampukselle. Geologian laitoksena tunnettu rakennus tyhjennettiin kokonaan ja peruskorjattiin kattavasti Helsingin Yliopistomuseon käyttöön intendentti Kati Heinämiehen ohjauksessa ja arkkitehti Vesa Tiilikan / Engel suunnittelupalvelut Oy johdolla. Tämän peruskorjauksen yhteydessä Kati Winterhalter / Okulus Oy laati hankkeesta työmaadokumentoinnin ja yhdessä konservattori Tarja Viitalan kanssa keräsi talteen rakennuksen värihistorian piirteitä. Näitä raportteja on hyödynnetty tätä koostetta kirjoitettaessa.

Muutoin tärkeimpinä lähteinä ovat toimineet aikalaisartikkelit sekä yliopiston omat asiakirja-arkistot. Helsingin yliopistomuseon toimesta asiakirjoja on jo aiemmin kirjoitettu puhtaaksi, Arpeanumin rakennushistoriaan liittyviä kohtia poimien. Nämä Henni Reijosen ja Maria Härkäpään laatimat koosteet ovat olleet suureksi avuksi. Yliopistomuseon arkiston piirustus- ja valokuva-aineisto on Arpeanumin osalta varsin laaja ja sisältää mm. suuren määrän suunnitteluvaiheen piirustuksia.

1.3 NIMISTÄ

Rakennuksen valmistuessa sen nimeksi esitettiin, tosin lähinnä ironisesti, silloisen rehtori Arppen mukaan Arpeanumia, mutta nimi ei ymmärrettävästi vakiintunut käyttöön¹. Nimi esiintyy satunnaisesti myöhemminkin², mutta vasta viimeisen peruskorjauksen yhteydessä, 2000-luvun alussa, nimi otettiin tietoisesti yleiseen käyttöön. Rakennus suunniteltiin alun perin nimellä "Universitetets Kemiska laboratorium och museibygnad" ja sitä on aikalaislehdissä yleisesti kutsuttu kemian laboratoriorakennukseksi, museo- ja laboratorihuoneeksi tai lyhyesti "*laboratoriibygnaden*". Kun kemian laitos sai naapurirakennukseen uudet laboratoriotilat vuonna 1887, tuli taloon uusina käyttäjinä mm. fysiikan laitos, eläintieteellinen laitos (zootomiska inrättning), veistokuvakokoelma ja slaavilainen kirjasto, eikä rakennuksella ollut ytimekästä nimeä. 1930-luvulla rehtorin kertomuksessa rakennusta kutsutaan nimellä Mineralogis-geologinen laitos³ ja myöhemmin 1900-luvun jälkipuoliskolla, kun geologian laitos vähitellen valtasi koko rakennuksen, vakiintui Geologian laitos tarkoittamaan kyseistä rakennusta.

Geologian laitos 2001, yllä porrashuoneen ala-aula ja alla neljännen kerroksen eteläpään sali 404. Kuvat HYM / Esko Roine

Snellmaninkatu (entinen Nikolainkatu) ennen
Arppeanumin rakennushankkeen alkua,
1860-luvun puolivälissä. HKMKA

2. Rakennuksen suunnittelu

2.1 UUSI KEMIAN LABORATORIO- JA MUSEORAKENNUS OSANA KEISARILLISEN ALEKSANTERIN YLIOPISTON RAKENTAMISKÄYTÄNTÖJÄ

Yliopiston perustaminen Helsinkiin

*”Suomen koko moraalinen elämä on keskittynyt yliopistoon; se on maan pää ja sydän!”*⁴, kirjoittaa *Helsingfors Tidningar* vuonna 1840. Yliopiston merkitys paitsi kansallisen identiteetin rakentajana, myös uuden pääkaupungin kivisen keskustan ytimenä, oli merkittävä. Venäjällä oli vahvoja intressejä somistaa Suomi tuoreine pääkaupunkeineen eurooppalaisittain vertailukelpoiseen kuntoon, ja pääkaupungin rakentamiseen uhrattiin huomattavasti rahaa ja vaivaa. Keisari itsekin puuttui aika ajoin varsin radikaalisti Engelin suunnittelutyöhön luodakseen empirekeskustasta mieleisensä.⁵

Yliopisto siirrettiin Helsinkiin Turun palon jälkeen vuonna 1828. Mannereurooppalaisen perinteen mukaan Keisarillinen Aleksanterin yliopisto perustettiin kaupungin keskustaan, ja paikka Senaattia vastapäätä oli määritelty muut-
tosopimuksessa.⁶ Muutto kokonaan uuteen kaupunkiin tarkoitti mittavan rakennusohjelman toteuttamista nopealla aikataululla; yliopistolle tuli rakentaa vastaavat tilat, jotka sillä oli ollut käytössään Turussa.

Päärakennukseen oli sijoitettava juhlasalin ja konsistorinsalin ohella auditorioita, kirjastoja, museokokoelmat sekä kemian laboratorio ja anatomian laitos. Lisäksi tuli rakentaa erikseen observatorio, kliininen instituutti ja kasvitieteellinen puutarha.⁷ Tämä funktioiden mukainen ohjelma noudatteli yleiseurooppalaista linjaa, joka Venäjällä oli vakiintunut käytäntö yliopistojen rakennushankkeissa.⁸ Rakennusohjelman mukainen yliopiston päärakennus valmistui vuonna 1832, kliininen instituutti seuraavana vuonna ja observatorio vuonna 1834. Yliopiston kirjasto otettiin käyttöön hieman myöhemmin, vuonna 1845 ja vuonna 1846⁹ valmistui anatomian ja kemian laitos Fabianinkadulle¹⁰.

Yliopiston rakennusprojektit poikkesivat muista julkisen rakentamisen käytännöistä siten, että yliopisto oli rakennuttajana hyvin riippumaton. Yliopisto sai käyttöönsä paljon rakennusmaata, josta se päätti omatoimisesti. Lisäksi sillä oli oma arkkitehtinsa¹¹, eikä suunnitelmien hyväksyminen edellyttänyt yhtä raskasta byrokratiaa kuin muiden julkisten rakennusten toteuttaminen.¹² Keisarillisen Aleksanterin yliopiston ensimmäisessä rakennusvaiheessa vuosina 1830–1834 yliopisto saikin uuteen pääkaupunkiin enemmän julkisia rakennuksia kuin hallinnolliset elimet, ja erityisesti Unioninkatu lunasti paikkansa näyttävänä yliopistokatuna.¹³

Suurisuuntaisista rakennusohjelmista huolimatta laajenemispaineet voidaan nähdä yhtenä leimallisimmista piirteistä Helsingin yliopiston rakennushistoriassa. Tieteiden jatkuva kehittyminen ja sen myötä opetus- ja tutkimusmetodien ripeä muuttuminen sekä erilaisten kokoelmien karttumisen ja opiskelijamäärien kasvu saivat aikaan jo 1800-luvulta lähtien sen, että yliopiston rakennusten käyttötarkoitukset ovat muuttuneet hyvinkin nopealla syklillä. Alkuaikoina yliopisto levittäytyi ennen kaikkea pitkin Kruununhakaa; se sai käyttöönsä vanhoja rakennuksia ja rakensi lisää tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan. Myöhemmin ja erityisesti sotien jälkeen, yliopiston laitokset ovat eriytyneet yhä voimakkaammin omille kampuksilleen, joista keskustakampus asettuu Porthanian ympärille.¹⁴

Luonnontieteiden esiinmarssi 1800-luvun puolivälissä

1800-luvun puolessa välissä syntyi yliopistossa päätös jakaa filosofinen tiedekunta kahtia historiallis-kielitieteelliseksi ja matemaattis-luonnontieteelliseksi tiedekunnaksi. Jaolla oli suoria vaikutuksia yliopiston rakennusohjelmaan, jonka puitteissa nyt pyrittiin luomaan edellytykset empiiristen luonnontieteiden harjoittamiselle. Tähän tarkoitukseen tarvittiinkin uusia laitteita, moderneja laboratorioita ja luentosaleja, joissa oli mahdollista toteuttaa kokeita.¹⁵ Luonnontieteiden aseman voimistuminen tapahtui kaikkialla Euroopassa 1800-luvun alusta lähtien, ja taustalla vaikuttivat yhteiskunnalliset rakennemuutokset. Teollinen vallankumous toi tieteet ja tekniikan osaksi arkipäivää, ja kasvava keskiluokka kiinnostui tieteen saavutuksista yhä enemmän. Nopea tiedonkulku ja kehitysusko leimasivat vuosisadan tieteellistä toimintaa. Myös taloudellinen kasvu vaikutti akateemisen koulutuksen laajenemiseen.¹⁶

Kemian laboratoriot kuuluivat eurooppalaisten yliopistojen tilaohjelmiin jo 1600-luvulta lähtien, jolloin ne päätyivät kuparipiirokseen osoituksina tieteellisen tutkimuksen uusista kummallisuuksista. Esimerkiksi Ruotsissa ei kuitenkaan ennen 1700-lukua ollut kemian laboratorioita.¹⁷

Vielä yliopiston ensimmäisessä rakennusvaiheessa kemia oli ollut ahtaalla. Ennen oman rakennuksen valmistumista kemian ja anatomian opetusta annettiin kenraalikuvernöörin talossa¹⁸ ja sittemmin niukasti mitoitetuissa tiloissa yliopiston päärakennuksen ensimmäisessä kerroksessa, jossa luentosali jaettiin fysiikan laitoksen kanssa. Kun 1846 Jean Wikin¹⁹ suunnittelema kemian ja anatomian laitosrakennus valmistui, siirtyi opetus Fabianinkadulle.²⁰ Uudisrakennukseen ei kuitenkaan ratkaissut tila-ongelmaa, vaan yliopisto joutui 1850-luvulla turvautumaan vuokratiloihin.²¹ 1800-luvulla erityisesti kemia oli suurin harppauksin kehittyvä ala, jonka saavutuksia seurattiin suurella innostuksella ja jonka mahdollisuuksiin uskottiin vakaasti. Se kasvatti koko ajan suosiotaan myös yliopistolla opiskeltavana oppiaineena, eikä olekaan ihme, että ensimmäinen moderni, empiiristen luonnontieteiden harjoittamiseen suunniteltu mittava uudisrakennus oli nimenomaan kemian laitos.

Hyvän käsityksen kemian opetuksen ja tutkimuksen kehitysvauhdista saa vertailemalla Fabianinkadun vuonna 1847 käyttöön otettua kemian laboratoriota vain muutamia kymmeniä vuosia myöhempään laboratoriointeriööriin.

Yllä kuvailaus kirjasta *The History of Chemistry in Finland 1828–1918*.

Veikko Pakkasen pro gradu-työn kuvitusta (MV), kyseessä on oletettavasti nykyinen huone 203, jossa pohjoisseinällä on sijainnut vetokaappi, Pakkasen mukaan kaasuanalyyssihuone.

2.2 RAKENUSSUUNNITTELUN VAIHEET

Suunnittelu- ja rakennusvaiheiden tiivis kuvaus perustuu Pakkasen pro gradu -tutkielman laajaan ja yksityiskohtaiseen selontekoon rakennusprosessin etenemisestä.²² Lisäksi lähteenä on käytetty sanomalehdissä julkaistuja uutisia rakennustyön etenemisestä. Arkkitehti Edelfeltin henkilökohtaista ääntä on tavoiteltu hänen kirjeidensä avulla, joissa sivutaan ajoittain myös Arpeanumin rakentamista. Kirjeet on käynyt läpi ja niistä otteita kirjoittanut puhtaaksi Anna Ripatti keväällä 2014.

Suunnittelun alku

Kemian professori Adolf Edvard Arppe ajoi uuden kemian laboratorion suunnittelua tarmokkaasti eteenpäin sen jälkeen, kun hänet vuonna 1858 valittiin yliopiston rehtoriksi. Ensimmäisen kerran aloitetta käsiteltiin konsistorissa virallisesti alkuvuodesta 1860, jolloin Arppe ehdotti myös rakennuksen sijoituspaikkaa.²³ Jo saman vuoden syyskuussa arkkitehti Carl Albert Edelfelt toimitti ensimmäiset piirustukset konsistorille. Ehdotus oli kaksisiipinen, jyrkin kulmatornein ja pyörökaaripäätteisin ikkunoin varustettu kulmaratkaisu. Kustannusarvio nousi 222 200 hopearuplaan, ja ehdotus hylättiin.²⁴ Kaivuu- ja louhintatyöt alkoivat tontilla kuitenkin jo kesäkuussa 1860 ja suunnittelua jatkettiin ensimmäisen ehdotuksen pohjalta.²⁵

Edelfeltin seuraava, suorakaiteen muotoiseen pohjakaavaan perustunut ehdotus hyväksyttiin intendentinkonttorissa loppuvuodesta 1862.²⁶ Ilmeisesti piirustusten laatiminen kävi keuhkotuberkuloosista kärsivän Edelfeltin voimille, sillä hänen kirjeissään kesältä ja syksyltä on mainintoja suunnitteluprosessista, johon hän pyrkii saamaan apujoukkoja. Hän valittelee kirjeessään Alexander Edelfeltille sitä, miten samaan aikaan, kun keuhkot ovat irtisanoutumassa yhteistyöstä, Arppe kiirehtii piirustusten valmistumista.²⁷ Elokuussa päivätty kirje osoittaa, että apuvoimia saatiin Edelfeltien maaseutukartanoon, Kiiialaan.²⁸

”Rakas Sanku. Sillä välin, kun herra Gestrin tekee koko joukon pyörökaaria piirustukseeni, saan hieman levätä ja ryhtyä kirjoittamaan sinulle vähän kunnollisempaa kirjettä, kuin se edellinen. Yleensä minulla on täysi työ ehtiä suunnitella siinä tahdissa kuin hän täydentää piirustukseni; mutta kiitos suuren fasadin yksitoikkoisten ikkunalistojen ja -kaarien, olen nyt, kuten sanottu, hetken vapaal-

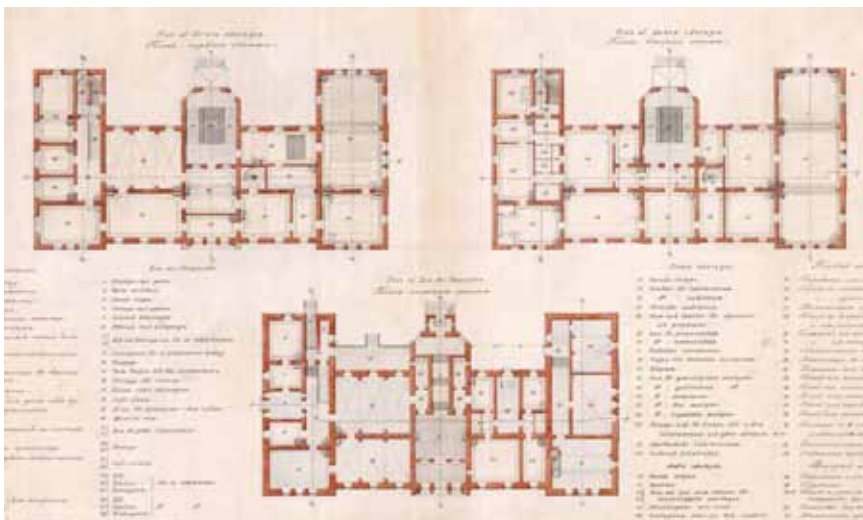

Albert Edelfelt: Projekti 1, yllä ”Hörnperspektiv av byggnaden”, alla ”Plan av 1sta våningen”, HYM

Albert Edelfelt: Projekt 2, yllä "Ritining till Universitetets laboratorium och musei-byggnad, Facade af byggnaden". Alla pohjapiirustukset, keskellä sisääntulokerros, yläpuolella ensimmäinen ja toinen kerros. Molemmissa piirustuksissa käsinkirjoitettu hyväksyntä "Granskad och Gillad Helsingfors, af Intendents Kontoret för Allmänna Byggnader, den 5 November 1862, På befallning A. F. Brander" HYM.

la. Herra Welin on myös todella ahkera ja on siksi usein siinä tilanteessa, että työt loppuvat. Pahus sentään (Skada blott), että hän on hieman liian kokematon käytettäväksi muuhun kuin kopiointiin. Jumalan avulla saadaan näillä näkymin yliopiston projekti valmiiksi syyskuun puoliväliin mennessä (- -).²⁹

Edelfelt pyytää myös kirjeessään 1.9.1862 Alexandria sanomaan herra Gestriinille, että kaikki ensimmäisen, eli laboratoriokerroksen ikkunat porttikäytävän suuntaan tulee piirtää yhtä suuriksi, eli kaksikertaisiksi. Hän myös muistuttaa, että kaikki suunnitelmat pitää ensin piirtää loppuun valmiiksi lyijykynällä, kunnes tiedetään, ettei enää ole tulossa muutoksia ja että hän ehkä ehtii tulla Kiialaan ennen kuin tussaaminen alkaa.³⁰ Kirjeiden sävy muuttuu syyskuun kuluessa epätoivoisemmaksi, ja 29.9. Edelfelt kirjoittaa: "Rakas Sanku! Pyydä herroja kuitenkin piirtämään kaikki, mitä pystyvät, koska Arppe on jo huolissaan, että projekti viivästyy."³¹

Valmistunut ehdotus joutui konsistorissa jälleen vastatuuleen. Tilaohjelmaa ja myös joitakin sisustuksen yksityiskohtia pidettiin ylimitoitettuna ja liian kalliina, ja ehdotus hylättiin. Tässä vaiheessa konsistorissa nousi esiin jo sekin vaihtoehto, että kemian laboratoriolle varatut tontit myydään pois ja laboratorio sijoitetaan päärakennuksen siipirakennukseksi.³² Myös prefektinasunnon tarpeellisuus herätti siinä määrin kiistaa konsistorissa, että siitä jouduttiin äänestämään, ja lopputuloksena asunto päätettiin jättää pois tilaohjelmasta.³³

Edelfelt laati seuraavaksi kaksi ehdotusta, joissa laboratorio oli sijoitettu yliopiston päärakennuksen tontille. Kustannusarvio oli kuitenkin korkeampi kuin kokonaan uusille tonteille rakennettaessa, ja lisäksi Edelfelt itse vastusti sijoituspaikkaa. Hänen mukaansa uudisrakennus hajottaisi vanhan rakennusryhmän harmonian.³⁴ Maaliskuussa 1864 äänestettiin konsistorissa uudisrakennuksen paikasta, ja lopputuloksena päätettiin kuitenkin rakentaa se Nikolainkadulle: Edelfelt sai jälleen tehdä uudet suunnitelmat, ja tässä vaiheessa hänen tuli ottaa huomioon, että kustannukset eivät saisi nousta yli 400 000 markan.³⁵

Edelfelt laati kesä-syyskuun aikana kolme uutta ehdotusta (projektit 3, 4 ja 5), jotka noudattivat konsistorissa aiemmin päätettyä, supistettua tilaohjelmaa. Projekti 3 käsittää vain suorakaiteen muotoisen pohjaratkaisun mukaan laaditut pohjapiirustukset. Projektissa 4 Edelfelt tutki pelkin pohjapiirustuksin kulmaratkaisua, jota edelleen kehitettiin projektissa 5. Tähän ehdotukseen sisältyvät pohjapiirustusten

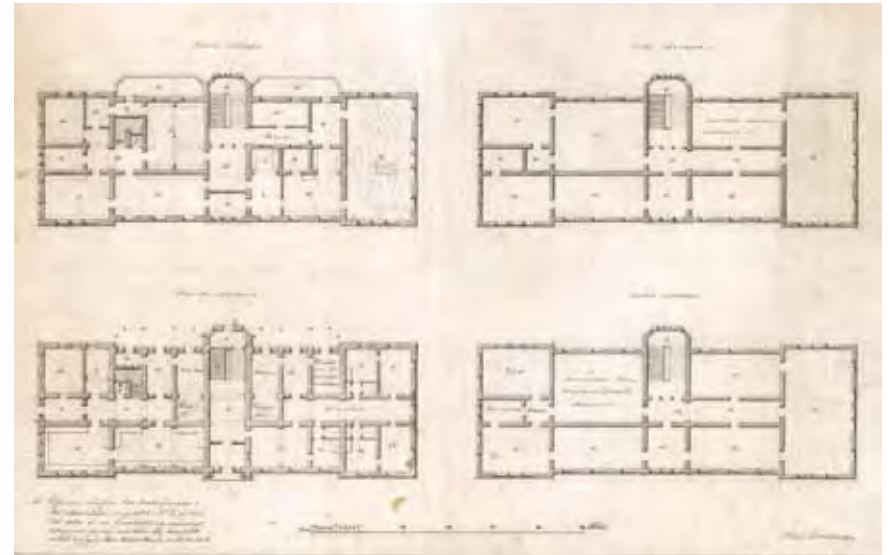
lisäksi myös julkisivu- ja leikkauspiirustukset. Projekti 5 oli Edelfeltille itselleen mieleen ja sai kannatusta myös konsistorissa. Ongelmaksi muodostui kuitenkin tilaohjelma: vuonna 1862 oli päätetty luopua professorin virka-asunnosta, mitä Arppe ei hyväksynyt. Arppen mukaan tilaohjelmaltaan monipuolisempi projekti 2 voitaisiin hyväksyä nyt, kun yliopisto oli paremmin varoissaan.³⁶

Projekti 5 hyväksyttiin kuitenkin vuonna 1865, ja piirustukset lähetettiin yliopiston sijaiskanslerille, jonka oli tarkoitus välittää ne edelleen Pietariin. Tämä ei kuitenkaan ollut tyytyväinen suunnitelmaan, vaan projekti 2 nostettiin uudelleen pöydälle. Pakkasan mukaan onkin todennäköistä, että Arppella oli vaikutusta kyseiseen päätökseen.³⁷ Tässä vaiheessa Edelfelt sai laatiakseen jälleen uudet piirustukset, jotka hän toimitti konsistorille marraskuussa 1865. Projekti 6 oli pohjamuodoltaan suorakaide, projekti 7 puolestaan kulmaratkaisu. Pitkällisen suunnitteluprosessin päätös tehtiin toukokuussa 1866, kun projekti numero 6 valittiin lopulta toteutuksen pohjaksi.

2.3 ARKKITEHTI CARL ALBERT EDELFELT (1818–1869)

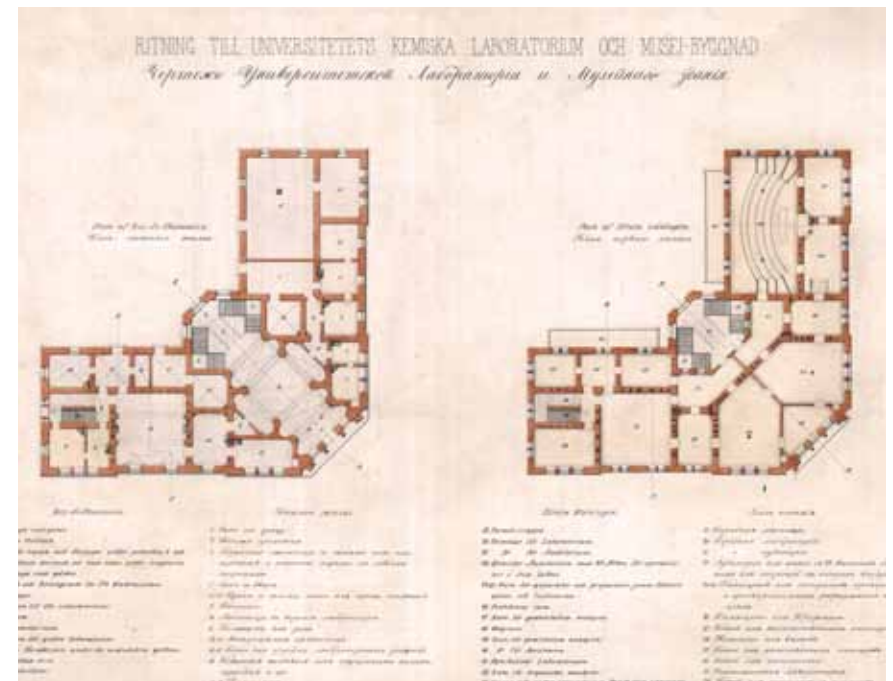
Kun Carl Albert Edelfelt sai suunniteltavakseen Keisarillisen Aleksanterin yliopiston uuden laboratorio- ja museorakennuksen, hän toimi Yleisten rakennusten yllähallituksen³⁸ Hämeen lääninarkkitehtina.³⁹ Se, miksi juuri Edelfelt valikoitui tehtävään, ei ole selvillä, mutta valintaan ovat saattaneet vaikuttaa henkilökohtaiset suhteet. Arppe ja Edelfelt olivat nimittäin opiskelleet samaan aikaan yliopistolla ja toimineet molemmat pienessä, tuona aikana aristokraattisena pidentyssä Savo-karjalaisessa osakunnassa.⁴⁰

Edelfelt syntyi eteläruotsalaisessa, vilkkaassa satamakaupungissa, Karlshamnissa⁴¹ ja kuului ruotsalaiseen aatelissukuun (Benzelstierna). Isänsä kuoltua hän muutti Suomeen enonsa luo, joka oli merenkulkukoulun johtaja Erik Albert Benzelstierna ja jonka kanssa Edelfelt asui ensin Helsingissä ja sittemmin Turussa.⁴² Edelfelt sai kouluvuosinaan piirustuksen yksityisopetusta norjalaiselta kuvataiteilijalta, T. H. Legleriltä.⁴³ Ylioppilaaksi valmistuttuaan Edelfelt kirjautui vuonna 1838 Keisarilliseen Aleksanterin yliopistoon, jossa hän suoritti tutkinnon maanmittauksessa.⁴⁴ Vuonna 1843 hän aloitti työskentelyn kartanpiirtäjänä Yleisessä maanmittauskonttorissa, mutta siirtyi jo seuraavana syksynä oppilaaksi Intendentinkonttoriin.⁴⁵

Albert Edelfelt: Projekti 3 yllä, päiväämätön projekti.

Alla projekti 5, alalukussa hyväksymisen päiväys Yleisten rakennusten yllähallituksessa 16.2.1865, HYM.

Yllä: Helsingin rautatieasema noin vuonna 1900, MFA, Wasastjerna, 74/12

Alla: Helsingin rautatieaseman odotussali 1909, MFA, Signe Brander 74 / 598

Edelfelt loi koko työuransa Yleisten rakennusten ylihallituksessa. Oltuaan kaksi vuotta oppilaana Edelfelt nimitettiin vuonna 1846 kolmannen konduktöörin⁴⁶ virkaan, minkä jälkeen hän yleni nopeasti virkaportaitossa.⁴⁷ Yleisten rakennusten ylihallituksen viisikymmenvuotiskertomuksessa perustellaan Edelfeltin nousujohteista uraa näin: *”- - virastossa tuli Edelfelt pian huomatuksi niin hyvin taiteellisten harrastustensa kuin perinnäisten kirjallisten lahjojensa vuoksi, josta syystä hän pian yleni ylimääräisen virkamiehen vaatimattomasta asemasta viraston ylimmille virka-asteille.”*⁴⁸

Edelfeltin ansioluettelossa on maininta, että uransa alkutaipaleella hän opetti kalligrafiaa ja ornamenttipiirustusta sekä perspektiivi- ja rakennepiirustusta (konstruktionsritning) Teknillisessä reaalikoulussa.⁴⁹ Vuodet 1849–1852 Edelfelt hoiti Keisarillisen Aleksanterin yliopiston arkkitehdin tehtäviä.⁵⁰ Mainitussa viisikymmenvuotiskertomuksessa kerrotaan myös, että Edelfelt sijaisti 1850- ja 1860-luvulla ajoittain intendentti Ernst Bernhard Lohrmannia tämän ollessa virkavapaalla.⁵¹ Kuollessaan vain 50-vuotiaana Edelfelt toimi Yleisten rakennusten ylihallituksen ylitirehtöörin virassa.

Arkkitehtuuriopintomatkoja alettiin Intendentinkonttorissa virallisesti tehdä vuonna 1852, mistä lähtien ulkomaille lähetettiin vuosittain opiskelijoita joko omatoimisemmille kiertomatoille tai ohjatusti opiskelemaan. Opintomatkatoiminnan käynnistäminen liittyi yhtäältä rakennushallituksen organisaatiouudistuksen valmisteluun ja toisaalta yhä ajankohtaisemmaksi käyvään kysymykseen arkkitehtien kouluttamisen järjestämisestä kotimaassa.⁵² 1850-luvulla myös Edelfelt anoi virkavapaata matkustaakseen Eurooppaan.⁵³ Matkasta tulikin pitkä ja perusteellinen ja se sai terveydentilan kohentamisen ohella käydä myös arkkitehtuurin *grand tourista* ja vieläpä häämatkasta.^{54,55} Pariskunta suuntasi ensin Ruotsiin ja sieltä, kuten Edelfelt ansioluettelossaan vuodelta 1867 listaa: Tanskaan, Hannoveriin, Westfaleniin, Reinin provinssiin ja Alankomaihin, mutta matkan pääkohteita olivat kuitenkin Ranska ja Italia sekä lisäksi Itävalta, Saksi ja Preussi.⁵⁶ Joitakin vuosia aiemmin Edelfelt teki myös perehtymismatkan (arkitektonisk eventuering) Pietariin⁵⁷, jonne hänet sittemmin lähetettiin myös Arpeanumin suunnitteluvaiheessa tutustumaan kaupungin uusiin laboratoriorakennuksiin.⁵⁸ Vuonna 1859 Edelfelt teki uuden kiertomatkan Eurooppaan; tällä kertaa hän suuntasi Ruotsin, Saksan, Tanskan

ja Ranskan lisäksi myös Englantiin.⁵⁹ Englannissa hänen mielenkiinnon kohteenaan olivat erityisesti goottilaistyylliset linnat.⁶⁰

Lohrmann korosti intendenttinä toimiessaan eurooppalaisen arkkitehtuurin tuntemusta keskeisenä osana arkkitehdin ammattitaitoa.⁶¹ Tämä ideologia ja engelinläistä klassismia seuranneet historistiset arkkitehtuuri-ihanteet heijastuivat epäilemättä Edelfeltin suunnittelutyöhön. Halila muotoilee Edelfeltin eurooppalaisen arkkitehtuurin tuntemusta seuraavasti: *"Erityisesti tiedetään roomalaisen rakennustaiteen ja Italian, varsinkin Pohjois-Italian renessanssin rakennusten kiinnostaneen Edelfeltiä."*⁶² Arppeanum onkin oiva esimerkki tästä kiinnostuksesta ja valottaa hyvin 1800-luvun jälkipuolen monipuolista tyyllistä variaatiota suomalaisella arkkitehtuurikentällä.

Arppeanumin lisäksi Edelfeltin toisena päätyönä voidaan pitää Helsinki-Hämeenlinna-rataosuuden rakennuksia, jotka hän sai suunniteltavakseen Hämeen läänin lääninarkkitehtina toimiessaan vuonna 1859.⁶³ Kyseinen junarata oli maan ensimmäinen, ja Edelfeltistä tulikin siten pioneeri asemarakennusten saralla.⁶⁴ Hän ammensi tyylipiirteitä eurooppalaisesta arkkitehtuurihistoriasta, kansainvälisestä asema-arkkitehtuurista ja muotivirtauksista, ennen kaikkea Saksasta, Englannista ja Italiasta.⁶⁵ Koristeelliset puuleikkaukset, italialaishuiviloista lainatut pienet tornit, pyörökaariaiheet, uusgotiikka ja uusrenessanssi esiintyivät sulassa sovussa samoilla asemilla.⁶⁶ Helsingin vanha päärautatieasema englantilaisine tudor-piirteineen puolestaan oli rapattu ja tiilirakenteinen ja muistutti massoitteeltaan kartanoa.⁶⁷ Edelfeltin suunnittelemista asemista on säilynyt tiilestä muurattu Tikkurilan asema (1861), joka on tyyllisesti sukua saksalaiselle asema-arkkitehtuurille.⁶⁸

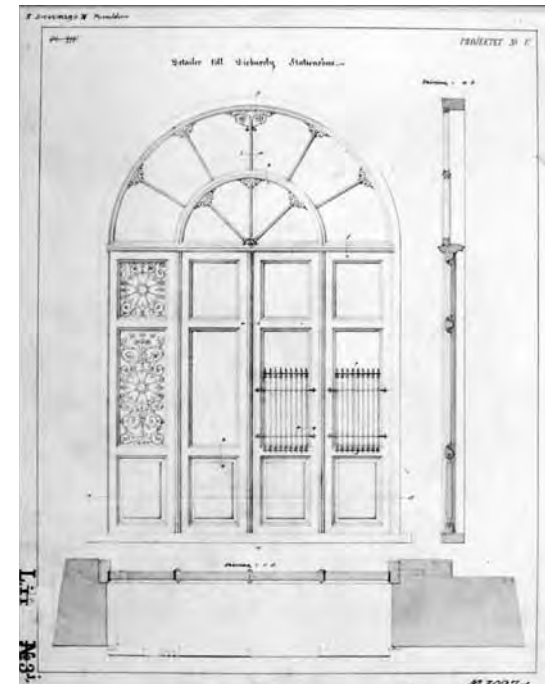
Edelfeltin suunnittelemista rakennuksista mainittakoon myös Perheniemen ja Arrajoen kartanoiden⁶⁹ päärakennukset.⁷⁰ Lisäksi hän suunnitteli Kuopion tulli- ja pakkahuoneen (1860) ja Lopen kirkon (1867), joka tosin paloi jo vuonna 1880. Hän laati asemakaavat Kuopioon ja Uuteen Kaarlepyyhyn.⁷¹

Edelfeltillä oli neljä lasta, yksi poika ja kolme tytärtä, joista nuorin tosin syntyi kaksi päivää Edelfeltin kuoleman jälkeen. Esikoispoika Albert Edelfeltistä (1854–1905) tuli sittemmin maineikas kuvataiteilija. Vanhin tytär menehtyi keuhkotuberkuloosiin jo 17-vuotiaana, mutta nuoremmista, Annie Edelfeltistä (1866–1934) ja Berta Edelfeltistä (1869–1934) tuli molemmista opettajia.⁷²

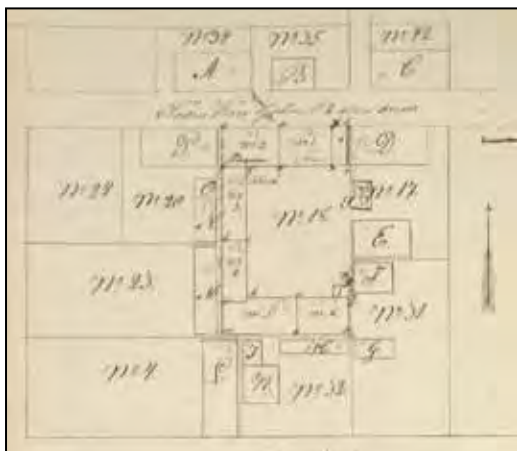

Tikkurilan asema,
MFA, 1985 Hakli 74/741

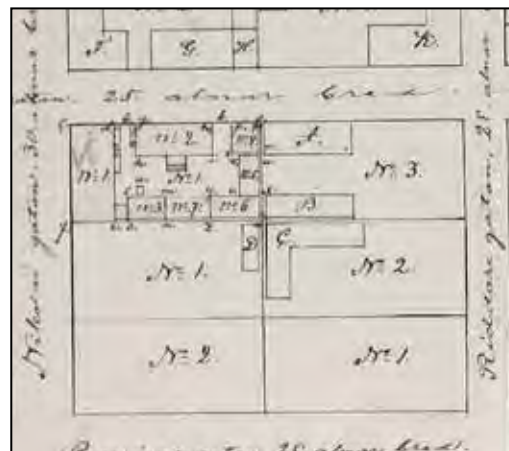
Detaljipiirustus Tikkurilan aseman ovea varten, päiväämätön ja signeeraamaton.
MFA / Edelfelt 74/853

MÄYRÄN KORTTELIN PALOVAKUUTUSASIAKIRJOJEN ASEMAPIIRROKSA

1832 Palovakuutusasiakirjan
asemapiirros
KA Tarmo nro 169 11.12.1832

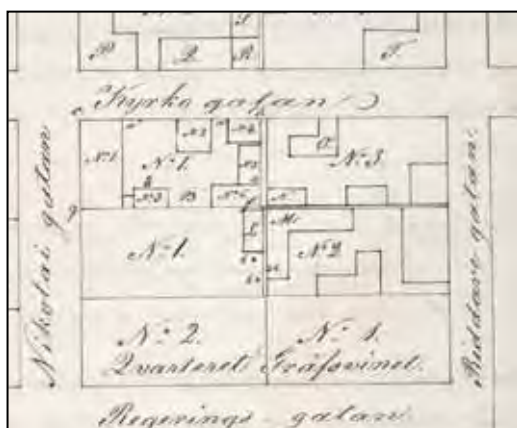
1861 Palovakuutusasiakirjan
asemapiirros
KA Tarmo nro 4432 11.5.1861

1834 Palovakuutusasiakirjan
asemapiirros
KA Tarmo nro 970 17.12.1834

1869 Palovakuutusasiakirjan
asemapiirros
KA Tarmo nro 3155 27.1.1869

1844 Palovakuutusasiakirjan
asemapiirros
KA Tarmo nro 2072 20.1.1844

1874 Palovakuutusasiakirjan
asemapiirros
KA Tarmo nro 8042 28.2.1874

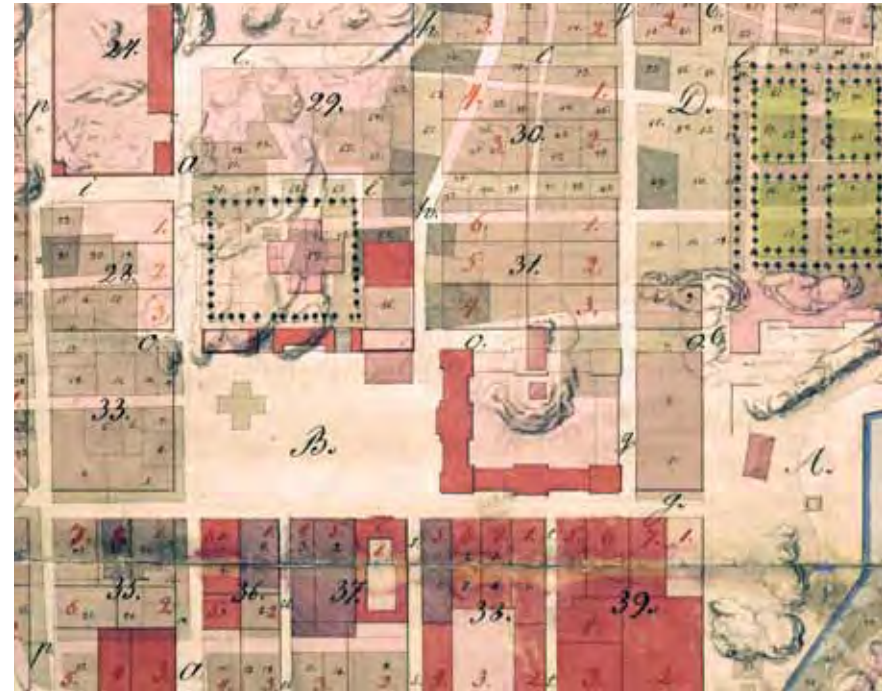
2.4 MÄYRÄN KORTTELIN RAKENTUMINEN 1800-LUVUN ALKUPUOLELTA

Helsingin asemakaava

Vaatimaton ja jossain määrin sattumanvaraisesti kehittynyt, Viaporin linnoituksen myötä kasvanut Helsinki koki suuria muutoksia vuonna 1808. Runsa-lukuinen venäläinen sotaväki oli miehittänyt kaupungin ja pahaksi onneksi raivoisa palo tuhosi merkittävän osan kaupungin keskustaa. Kyseinen tuho on kuitenkin osoittautunut kaupungin historiassa rakennustaiteellisesti merkittäväksi tapahtumaksi, joka määritteli myös Arpeanumin korttelin ja lähiympäristön muodot. Pahoin tuhoutuneen kaupungin ytimen jälleenrakentamiseksi uusi hallitsija määräsi perustettavaksi uudelleenrakennustoimikunnan. Kun pääkaupunki vuonna 1812 päätettiin siirtää Turusta Helsinkiin, nimitti keisari Aleksanteri I käskykirjeellään monitaitoiseksi tunnetun Albrecht Ehrenströmin toimikunnalle puheenjohtajaksi.⁷³ Ehrenström ei ollut tyytyväinen asemakaavaan, jonka kapteeni Anders Kocke oli tulipalon jälkeen laatinut. Kocke oli pitäytynyt pitkälti vanhassa kaavassa, joskin pyrkinyt leventämään katuja ja välttämään rakentamisen kannalta hankalaa maastoa, kuten mäkiästä Vironniemeä. Ehrenström puolestaan ulotti klassismin ideaalien mukaisen väljän ruutukaavansa Vironniemeltä Siltavuoren ja Kluuvilahden rantoihin asti.⁷⁴ Ehrenströmin linjakkaassa ratkaisussa pohjoisen kaupunginpuoliskon ytimenä oleva suureellinen keskustori, Senaatintori, ja sen reunoja myöten kulkevat katulinjat muodostavat kaavan rungon. Tulevina vuosikymmeninä Senaatintorin ympärille valmistuivat arkkitehti C. L. Engelin suunnittelemat uuden pääkaupungin keskeiset valtarakennukset: senaatti, yliopisto ja kirkko.

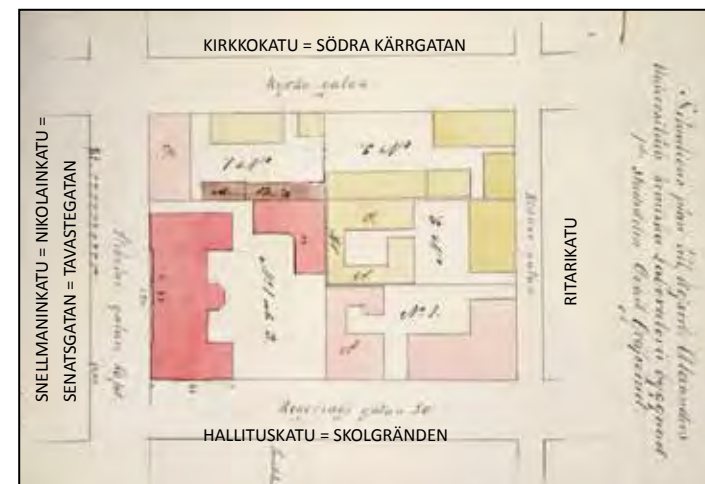
Kortteli 2 – Mäyrä⁷⁵

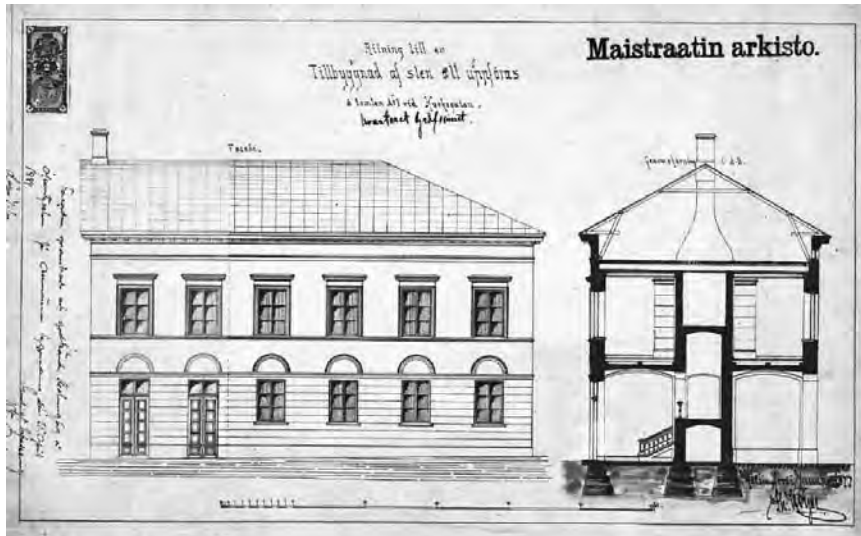
Kemian laboratoriolle löytyi paikka läheltä päärakennusta Senaatintorin koillisnurkasta, Nikolainkadulta (nyk. Snellmaninkatu), jossa sijaisi laboratoriotoinnin kannalta tärkeä, runsasvetinen kaivo.⁷⁶ Mäyrän (tai Maasian = Gräsvinet) korttelia rajaavat nykyään Snellmaninkatu, Hallituskatu, Ritarikatu ja Kirkkokatu. 1834 laadittu palovakuutus asemapiirroksineen havainnollistaa tilannetta, joka vallitsi alueella ennen kuin uuden asemakaavan mukainen rakennustoiminta oli ehtinyt alkaa. Nikolainkadun nimi oli tuolloin Tavastgatan,

1823 A. F. Granstedtin kartta, jossa hahmottuu palonjälkeisen, Ehrenströmin laatiman asemakaavan ja vanhan tieverkon katulinjojen erot. Entisen Nikolainkadun, nykyisen Snellmaninkadun, uutta katulinjausta ei ole vielä toteutettu.KA.

1882 Palovakuutusasiakirjan asemapiirros, KA Tarmo nro 11737 13.3.1882

Arkkitehti Theodor Höijerin pieni laajennustyö vuodelta 1877. 1840-luvun kivitaloa laajennetaan kahden ikkuna-akselin verran. HKA

Snellmaninkatu etelään oletettavasti 1920- tai 1930-luvulla, Mäyrän korttelin nurkassa näkyy leipurimestari Möllerin rakennuttama kaksikerroksinen kivitalo, joka on korttelin vanhin rakennus. HKMKA

Kirkkokatua vastasi Södra kärrgatan ja Hallituskatua kutsuttiin nimellä Skolgränden tai Skolgatan.⁷⁷ Vuoden 1808 tulipalo ei ulottunut kyseiselle alueelle, joten rakennuskanta oli korttelissa muotoutunut pidemmän ajan kuluessa.⁷⁹ Tuolloin Nikolainkatua vastaava katulinja noudatteli maastonmuotoja, ja Mäyrää vastaava kortteli⁸⁰ oli rakennettu tupaten täyteen.⁸¹ Nikolainkatua levennettäessä 1840-luvulla ovat vanhat rakennukset todennäköisesti saaneet väistyä.⁸² Kiemurtelevat kadut ja maastoa mukailevat korttelimuodot alueella voi hahmottaa hyvin A. F. Granstedtin vuonna 1823 laatimasta yhdistetystä kartasta ja asemakaavapiirustuksesta (edellinen sivu).

Vuonna 1844 laadittuun palovakuutukseen, joka koskee Mäyrän korttelissa tonttia nro 1, on liitetty asemapiirros, joka osoittaa, että Nikolainkadun puoleiset tontit 1 ja 2 olivat tällöin rakentamattomia.⁸³ Kyseinen tontti kuului tuolloin peilitehtailija Höijerille.⁸⁴ Viereisen tyhjän kulmatontin omisti panimomestari Stier, ja molemmat tontinomistajat tarjoutuivat myymään alueet yliopistolle. Tontit ostettiin yliopiston rakennusrahaston varoin vuonna 1860.⁸⁵

Snellmaninkatu 7, Kirkkokadun kulma

Mäyrän korttelissa on säilynyt kaksi 1840-luvun rakennusta, joista toinen sijaitsee Snellmaninkadun ja Kirkkokadun kulmassa. Tontin rakennukselle osti kaupungilta vuonna 1840 leipurimestari Abraham Möller⁸⁶.⁸⁷ Hän rakennutti kaksikerroksisen kivitalon vuosina 1842–1843, ja palovakuutuksessa vuodelta 1844 mainitaan rakennuksen olleen puukattoinen, rapattu ja valkeaksi kalkattu (hvitlimmad).⁸⁸ Lisäksi Möllerin tontilla oli niinkään 1840-luvulta puinen, yksikerroksinen asuinrakennus ja muita ulkorakennuksia.⁸⁹ 1860-luvulla tontti siirtyi Möllerin suvulta palomestari M. Waennerbergille.⁹⁰ Kulmarakennusta laajennettiin 1880-luvulla arkkitehti Theodor Höijerin piirustusten mukaisesti.⁹¹ Waennerberg myi tontin vuonna 1898 O. R. Mellinille, joka puolestaan luovutti sen jo muutaman vuoden kuluttua J. O. Nordlingille. Häneltä tontti jatkoi vuonna 1902 kulkuaan I. Oldenburgille ja saman tien paperitehdas Tervakosken johtajalle, Leonard Waseniukselle. 1905 tontin osti vakuutusyhtiö (Fab Nikolaiatan 7) ja 1920-luvulla K.K:n Oy. Vuonna 1937 Suomen pankki

osti tontin, josta luopui vasta 1980-luvulla.⁹² Nykyään leipurimestari Möllerin talossa on sosiaali- ja terveystieteiden tiloja.

Hallituskatu 3, Pihlflycktin talo ja Willebrandtin talo

Korttelin toisen talovanhuksen, Ritarikadun ja Hallituskadun kulmassa sijaitsevan Pihlflycktin talon rakennutti kaupunginkirurgi Fredrik Pihlflyckt, ja lupapöytäkirjat kolmikerroksiselle kivirakennukselle hyväksyttiin maistraatissa huhtikuussa 1843.⁹³ Rakennus siirtyi 1870-luvun lopulla Pihlflycktin perikunnalta Lääkintöhallituksen pääjohtaja Knut Felix Willebrandtille.⁹⁴ 1900-luvun alussa Willebrandt maksimoi rakennustensa hyötykäytön myymällä nurkan päärakennuksen yliopistolle ja muuttamalla Pihlflycktin aikaisen hevostaunujen säilytykseen, liiteriksi ja asunnoksi tarkoitetun apurakennuksen uudeksi komeaksi asuintaloksi Sebastian Gripenbergin piirustusten mukaan. Vaatimaton, kaksikerroksinen kivitaho kasvatti kerrospinta-alaansa, suunnustautui koristeelliseksi ja sai vielä yhden lisäkerroksen.⁹⁵ Willebrandtien suvulla tontti oli pitkään – se myytiin Keisarilliselle Aleksanterin yliopistolle vasta vuonna 1910.

Hallituskatu 5, uusi kemian laitos, Gustaf Nyström 1887, kuvattu 2014

Vuonna 1936 rakennusta korotettiin vielä kerroksella, tällä kertaa Gunnar Stenius suunnittelemana.⁹⁶ Pihlflycktin ja Willbrandtin talojen kattava peruskorjaus tehtiin arkkitehti Osmo Lapon suunnitelmien mukaan 1972-73 valtion virastotaloiksi. Tällä hetkellä rakennuksessa on maa- ja metsätalousministeriön tiloja.

Hallituskatu 5

Toiminnalliset ongelmat kemian laboratorioissa johtivat jo 1880-luvun alussa uudisrakennushankkeeseen. Gustaf Nyströmin suunnittelema, vuonna 1887 valmistunut kemian laitosrakennus rakennettiin käyttäen hyväksi Arpeanumin viereen kulmatontille jäänyttä tilaa. Rakennusta oli suunniteltu jo vuonna 1882 arkkitehti Theodor Höijer, mutta kustannussyistä suunnitelma joutui uudelleen harkittavaksi ja sittemmin kokonaan uudelleen tehtäväksi – tällä kertaa Nyströmin⁹⁷ voimin.⁹⁸ Kemian laitoksen laajentuuessa rakennusta korotettiin kerroksella vuonna 1926, Arpeanumin räystäskoron kanssa yhteneväksi. Rakennus siirtyi Valtioneuvoston käyttöön 1972-1975 tehdyn peruskorjauksen jälkeen (arkkitehdit Timo Jokinen ja Jussi Tanska).

Hallituskatu 3, Willebrandtin talo, nykyasu Gunnar Stenius 1936, Osmo Lappo 1973, Pihlflycktin talo, alunperin 1843, Osmo Lappo 1973, kuvattu 2014

Julkisivupiirustus Kirkkokatu 14. Rakennushallituksen piirustus III. Iaa 933/4. KA

Kirkkokatu 14, leikkaus ja asemapiirros, kuvassa näkyvät paikalta puretut rakennukset ja Mäyrälän talon laajennusosa. Rakennushallituksen piirustus III. Iaa 933/4. KA

Kirkkokatu 12

Vuonna 1899 poliitikko, opettaja ja naisasialiikkeenainen Lucina Hagman osti kofferdikapteeni Wilhelm Ahlforsin perikunnalta tontin Kirkkokatu 12:sta perustaakseen paikalle koulun.⁹⁹ Koulu¹⁰⁰ toimi aluksi tontin kulmassa sijainneessa yksikerroksisessa puutalossa, kunnes vuonna 1902 saatiin rakennettua uusi jugendtyylinen koulutalo¹⁰¹. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Gunnar Stenius.¹⁰² Lucina Hagman testamenttasi tontin rakennuksineen sukulaisilleen, joiden hallussa se pysyi vuoteen 1950 asti. Vuonna 1950 tontin osti Helsingin suomalaisen klubin kannatusyhdistys, joka puolestaan myi tontin yliopistolle kolme vuotta myöhemmin.¹⁰³

Kirkkokatu 14

Möllerin kulmatalon naapurissa, Kirkkokatu 14:ssa, kohoaa Gustaf Estlanderin suunnittelema nelikerroksinen jugendtyylinen asuinrakennus vuodelta 1905. Sen tieltä väistyi oletettavasti Möllerin aikainen yksikerroksinen puutalo Kirkkokadun varrelta sekä joitakin ulkorakennuksia.¹⁰⁴ Vuonna 1937 rakennuksen osti Suomen Pankki. Vuonna 1972 rakennuksessa tehtiin perustusten vahvistus, liittyen naapuritontin virastotalon rakentamiseen. Peruskorjauksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Lindqvist & Uosukainen 1984-85, ja rakennus on nykyään sisäasiainministeriön käytössä.

Ritarikatu 6–8, Kirkkokatu 12

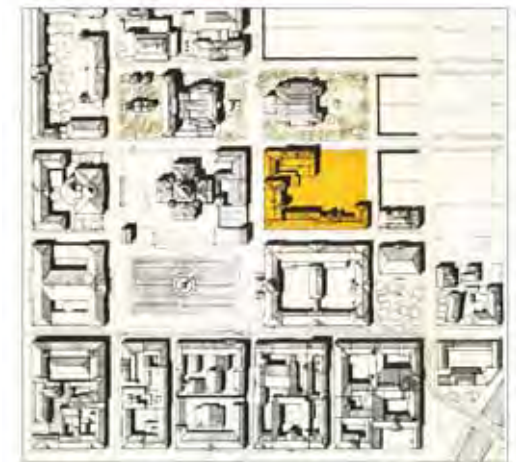
Osmo Lapon vuonna 1972 suunnittelema Sisäasiainministeriön toimitalo haukkaa melkoisen lohkon korttelista, mutta rakennus on sovitettu räystääskorkeudeltaan vastaamaan molempia naapureitaan, Philflyktin taloa ja Estanderin rakennusta Kirkkokatu 14:ssä. Samoihin aikoihin rakennettiin korttelin sisäpihalle Arppeanumin tontille, entisen piharakennuksen paikalle, valtioneuvoston paviljonki, niin ikään Osmo Lapon suunnittelemana.¹⁰⁵

Museoviraston valokuvassa, joka on oletettavasti 1960-1970-luvun taitteessa otettu, näkyy vielä Lucina Hagmanin koulu sekä kaksikerroksinen puurakennus Ritarikadulla. Sisäpihalla on jäljellä pieni puinen ulkorakennus, ns. Topelius-sali, jossa Topelius tiettävästi asui opettajavuosinaan ja jossa pidettiin luentoja.¹⁰⁶

Kortteli 2, oletettavasti 1960-1970-luvun taitteessa, ennen Osmo Lapon virastotalon rakentamista, MV 13165

Alla: Lapon virastotalon väritetty julkisivu sekä kortteli-illustraatio, jossa uuden virastotalon tontti on esitetty vailla rakennuskantaa. Osmo Lapon arkisto, kuvat Arkkitehtitoimisto Mustosen laatimasta rakennushistoriaselvityksestä, Helasvuo & Vainio 2010

Vuosisadan vaihteen kuva Senaatintorin markkinoista, HKMKA /Max Krook, N919

2.5 RAKENNUS OSANA SENAAKTINTORIN KOKONAISUUTTA

Helsingin asukasluku oli 1870-luvulle tultaessa reilut 30 000, ja väestönkasvu oli muuttoliikkeen vuoksi ollut nopeaa edelliset vuosikymmenet.¹⁰⁷ Kaupunkikuvaa leimasivat kuitenkin edelleen yksikerroksiset talot, joista valtaosa oli puisia. Arpeanumin valmistuessa nelikerroksisia taloja oli koko kaupungissa kaikkiaan kuusi kappaletta, kolmikerroksisia kuitenkin peräti 68.¹⁰⁸

Helsingin ylpeys olivat Engelin monumentaalikeskusta ja sen lähiympäristöön vähitellen muodostuneet liike- ja kulttuurielämän tunnusmerkit, joiden syntymisen oli mahdollistanut Ehrenströmin laatima kunnianhimoinen asemakaava. Sen mukaisesti vanha keskus, johon kuuluivat mm. raatihuone (1804), triviaalikoulu (1759) ja Ulrika Eleonoran kirkko (1727), purettiin ja tilalle rakennettiin Suurkirkko (1830–1852), Keisarillisen Aleksanterin yliopiston päärakennus (1832) kirjastoineen sekä Valtioneuvoston linna (1822–1828). Keskustan siirtäminen jollekin vähemmän rakennetulle paikalle tuskin olisi kuitenkaan ollut mahdollista, eikä varsinkaan olisi ihastuttanut kaupungin porvaristoa, joka oli jo ehtinyt rakentaa kivaltonsa nykyisen Senaatintorin eteläpuolelle.¹⁰⁹

Vaikka Helsinki siten vielä 1800-luvun jälkipuolelle tultaessa oli niin rakennuskannaltaan kuin väestömäärältään vaatimaton, pyrittiin siitä innokkaasti luomaan eurooppalaista pääkaupunkia, mikä näkyy esimerkiksi ajan sanomalehtikirjoituksissa.

Aikana, jolloin kerrostalot olivat harvinaisuus, ei ole ihme, että Arpeanum herätti valmistuessaan sekä ihastusta että kauhistelua: *Hufvudstadsbladet*issa irvailtiin lokakuussa 1869 seuraavasti: *"Kemian laboratorio – ei vaan "palatsi" – on nyt valmistunut nelikerroksisena, kaikkine pyörökaari-ikkunoineen ja kipsikoristeineen. -Onpa se kaunis! sanovat monet, -Onpa se komea (grannt)! sanovat kaikki."*¹¹⁰ Teräväkynäinen kirjoittaja jatkaa, että *"Englannissa ja Ranskassa ei ole vielä mitään vastaavaa. Ainoastaan Saksalla on tarjota jokunen jopa tätäkin suurempi laboratorio."*¹¹¹ Uudessa Suomettaressa puolestaan rakennusta kommentoidaan ystävällisemmässä sävyssä: *"Niiden monien rakennusten seasta, joita kaupungissamme on viime aikoina tehty ja vielä ovat tekeillä, tulee epäilemättä olemaan mitä kauniimpia yliopiston uusi laboratorio-rakennus, joka ylpeästi kohottaikse vieressään olevan senati-huoneen ylitse."*¹¹²

Niin hullean kokonsa kuin keskeisen asemansakin vuoksi Arpeanum oli merkittävä kaupunkikuvallinen lisä klassistisen Senaatintorin kokonaisuudessa, ja kuten *Uudessa Suomettaressa* pantiin merille, se ylitti korkeudessa Val-tioneuvoston linnan. Edelfeltin vuosien 1860–1866 aikana tekemästä seitsemästä ehdotuksesta peräti neljä (projektit 1, 4, 5 ja 7) olivat kulmaratkaisuja. Vaikka konsistorissa päädyttiin ennen kaikkea kustannussyistä suorakaiteen muotoiseen pohjaratkaisuun, on ilmeistä, että Edelfelt itse oli mieltynyt Senaatintorille suuntautuneeseen ja siihen selvästi kantaa ottavaan rakennukseen.¹¹³

Kulmafasadi on Edelfeltin toteutumattomissa suunnitelmissa numerot 1, 4 ja 5 rikkaimmin koristeltu osa julkisivua, ja lisäksi siihen sijoittui näyttävä pääsisäänkäynti. Siten suunnitelmissa korostui vahvasti diagonaaliyhteys toriauki-on ja rakennuksen pääsisäänkäynnin välillä.¹¹⁴ Mainittakoon kuitenkin, että Aleksanterin patsas pystytettiin torille vasta vuonna 1894, joten torin keskus oli tässä vaiheessa korostamaton. Pakkasen mukaan tällaiset diagonaaliakseli-ratkaisut puuttuivat kansainvälisestä yleisyydestään huolimatta Suomesta lähes kokonaan. Juuri Edelfelt oli kuitenkin soveltanut ratkaisua vuonna 1858 laatimassaan Kuopion asemakaavassa.¹¹⁵

Edelfeltin itsepintaiset yritykset saada kulmaratkaisuun perustuva suunnitelma läpi konsistorissa osoittavat, että hänelle yhteyden luominen uuden laboratoriorakennuksen ja Engelin suunnitteleman torikokonaisuuden välillä oli tärkeä tavoite. Tavoite onkin ymmärrettävä – olihan Engel ehdottomasti arvostetuin arkkitehti Suomessa ja hänen suunnittelemansa Senaatintori Helsingin ytimessä koko kaupungin tavaramerkki. Tästä huolimatta Edelfelt ei pyrkinyt sulattamaan Arpeanumia osaksi klassistista torikokonaisuutta tai sovittamaan sitä aiempien vuosikymmenten yliopistorakennustraditioon, vaan teki selvän pesäeron antikisoivaan yliopistoklassismiin.¹¹⁶ Rainer Knapaksen mukaan arkkitehtonisesta traditiosta irrottautuminen korosti myös yliopistossa puhaltavia uusia tuulia; modernia tieteellistä maailmankuvaa, jossa luonnontieteillä ja empirialla oli entistä keskeisempi rooli.¹¹⁷

Arpeanum erottautuu Senaatintorin rakennuskokonaisuudesta selvästi edustaen engeliniläisen klassismin sijasta 1800-luvun puolivälin moderneinta arkkitehtuuria. Se asettuu ajallisesti vertailukelpoiseen kontekstiin, kun sitä tar-

Liewendal 1877, litografia 92585 Helsinki 7 4677, MV.

Senaatinlinna vuonna 1866. Pohjoispuolella näkyy Arpeanumin työmaan nousevat rakennustelineiden mastot. HKMKA G16328

E. B. Lohrmannin suunnittelema postitalo (1857) valmistui kaksikerroksisena. Kuvassa esiintyy vuonna 1883 arkkitehti Florentin Granholmin kolmikerroksiseksi korottama rakennus. Kuva HKM/ Finna

Alla näkymä Snellmaninkatua etelään, Lohrmannin / Granholmin postitalon nurkka näkyy oikeassa reunassa. 2003

kastellaan Snellmanninkadulla, vinosti vastapäätä sijaitsevan, Ernst Bernhard Lohrmannin vuonna 1857 valmistuneen postitalon parina. Vaikka rakennusta jo pian sen valmistumisen jälkeen vaivannut tilanpuute johti siipirakennuksiin ja kolmannen kerroksen rakentamiseen, on idea Lohrmannin kaksikerroksisesta postitalosta vielä nähtävissä. Se oli rakennusmassaltaan pitkä ja matala, ja päätyjä oli korostettu risaliitein klassistisen julkisivujäsentelyn periaatteiden mukaisesti. Julkisivut on rustikoitu, ja ikkunat molemmissa kerroksissa ovat pyörökaaripäätteiset. Huomattavaa on lisäksi, että sivurisaliittien ikkunat on ryhmitelty kehystetyiksi, kahden pyörökaaripäätteisen ikkunan pareiksi. Lisäksi alkuperäiset koristenauhat ja vinoristikuviot viittaavat keskiaikaan ja gotiikkaan.¹¹⁸ Näin ollen Lohrmannin postitalo sai Arpeeanumista liittolaisen, joka asettui tyylillisesti uuteen, historistisen arkkitehtuuri-ihanteen mukaiseen vaiheeseen.

Yllättävä yhteys Arpeeanumin ja Valtioneuvoston linnan välille syntyi kuitenkin vuonna 1870, jolloin viimeksi mainittu rakennus sai punertavan, hiekkakiven väriä jäljittelevän julkisivuväriytyksen.¹¹⁹ Eräs pakinoitsija pilaili uuden, mitä ilmeisimmin liian räikeäksi osoittautuneen värin kustannuksella *Helsingfors Dagbladissa* (vapaa käännös): *”Muutos, joka varmasti herättää teissä hämmästyä, on se, että entisen kauniin senaatintalon paikalla onkin suunnaton krokaani.”*¹²⁰

Edelfeltin arvostuksesta ja Arpeeanumin asemasta osana helsinkiläistä arkkitehtuurikaanonia kertoo 1890-luvulla teetetty kortti *”Maisemia Suomesta”*. Siihen valittu 17 helsinkiläisen maamerkin otos tiivistää hyvin helsinkiläisen arkkitehtuuri-identiteetin: monumenteista neljä sijaitsee Engelin empirekeskustassa, ja mukana on Edelfeltiltä paitsi Arpeeanum, myös vanha rautatieasema. Samanikäisestä rakennuskannasta on valittu myös G. T. Chiewitzin Ritarihuone (1862) ja A. M. Gornostajevin suunnittelema Uspenskin katedraali (1868).

2.6 RAKENTAMINEN

Arppeanum toteutettiin Edelfeltin kuudennen projektin mukaisesti, ja rakennustyöt aloitettiin helmikuussa 1866.¹²¹ Rakennuksen pitkä suunnitteluaika kaikkine käännteineen ja huhuineen heijastui myös tapaan, jolla sanomalehdissä uutisoitiin uuden kemian laboratorion rakennustöiden alkamisesta. *Hufvudstadsbladet* kirjoitti helmikuun 19. päivänä seuraavasti (vapaa käännös): *”Toinen pitkään työstetty rakennusprojekti, (- -), on juuri pääsemässä käyntiin. Se on kaikkien tuntema yliopiston kemian rakennus. Työmaa-aita on pystytetty tontin ympärille ja siellä näkee timpureita ja muita rakennustyöläisiä täydessä työssä.”*¹²² Kirjoittaja toteaa, että on lohdullista nähdä edes yhden rakennushankkeen toteutuvan näinä taloudellisesti vaikeina aikoina. Vuosina 1862 ja 1865 sadot olivat monin paikoin erittäin huonoja ja talous kurjassa kunnossa. Åbo *Underrättelser* otti hankkeeseen ironisen kannan, nimeten tulevan kemian laboratorion huvilinnaksi (lustslott), jonka rakennustyöt ovat alkamassa – pitkän haaveilun jälkeen.¹²³

Rakennusmestariksi oli valittu Edelfeltin maanmies, skoonelainen arkkitehti Axel Loenbom. Tiilien toimituksesta vastasi pääasiassa Leppäkosken ruukki, joka pystyi toimittamaan suuriakin tiilieriä. Muuraustyöt aloitettiin syyskuussa 1866.¹²⁴ Talven tultua töitä jatkettiin välipohjapalkkien sahaamisella, ja keväällä valmistuivat ikkuna- ja ovipuitteet. Muuraustöihin päästiin ryhtymään taas vuoden 1867 kesäkuussa, ja harjakorkeuteensa rakennus nousi saman vuoden marraskuussa. Kattopellityskin ehdittiin tehdä syksyn aikana: kattopellit oli tilattu Englannista, minkä lisäksi käytettiin myös ruotsalaista ja ranskalaista rautapeltiä.¹²⁵ Ikkunalasit toimitti lasimestari Richard Heimberger, joka oli toteuttanut muitakin urakoita yliopistolle.¹²⁶

Vuonna 1868 jatkuivat sisätyöt. Rakennuksen lattiapinta-alasta suuri osa oli höylättyä ja pontattua mänty- ja kuusilankkua. Lisäksi piharakennuksen rakennustyöt alkoivat samana vuonna. Päärakennuksessa tehtiin tässä vaiheessa lähinnä sisäseinien ja -kattojen rappausta ja muurattiin uuneja^{127, 128}

Pietarilainen kauppa-agentti W. A. Abegg tarjosi laboratorion eteistiloihin lattiapäällysteeksi betonia, mikä tässä vaiheessa oli Suomessa heikosti tunnettu tekniikka. Pitkään epäroityään konsistorin talousjaosto suostui kokeilemaan uutta tekniikkaa, jota käytettiin ensin Abeggin valvonnassa laboratorion pää-

Rakennustöiden ensimmäisiä työvaiheita oli suuren kaivoaltaan louhiminen rakennuksen luoteisnurkkaan. Peruskorjauksen 2001 - 2003 aikana kaivo tyhjenettiin vedestä rakenteen tutkimiseksi. Kaivoaltaan syvyys on noin 6,5 metriä kellarin nykyisestä lattiapinnasta. Tyhjennyksen jälkeen kaivo täyttyi uudestaan muutamassa viikossa noin 1-2 metriä kellarin nykyisen lattiataason alapuolelle. Kuva 2002.

Uusi kemian laboratorio nousi vesikattoon syksyllä 1867. Suurien salien yli ulottuvat puiset ansarakenteet ovat säilyneet pitkälti alkuperäisessä asussaan. Kuva 2002.

Kuvat 2001

viemärikanaaleissa, maanalaisissa jätevedenkeruusäiliöissä ja piharakennuksen latriniialtaassa, myöhemmin myöskin eteistilojen lattiamateriaalina. Samoihin aikoihin päällystettiin Uspenskin katedraalia ympäröivät puistokäytävät betonilla, ja nämä kaksi rakennusprojektia saivat Suomessa betonivalun pioneerin paikan.¹²⁹ *Helsingfors Dagblad* kirjoitti vuonna 1868, että betonia ei ole vielä pitkään käytetty, mutta Pariisin maailmannäyttelyssä 1867 se oli tärkeä rakennusmateriaali. Artikkelissa keuhataan betonin monipuolisuutta, ja sen kerrotaan taipuvan mihin tahansa muotoon ja soveltuvan niin maan päällä, alla kuin vedessäkin käytettäväksi.¹³⁰

Edelfeltin kädet olivat ilmeisen täynnä työtä syksyllä 1868, sillä hän kirjoittaa Alexanderille Kiialaan 11. päivänä elokuuta: *”Jo ensimmäisillä askelilla Helsingin kaduilla päätin, että palaisin, jos mahdollista [Kiialaan] jo eilisiltapäivällä, mutta eilen kaikki hankaluudet [obstakel] (–) laboratoriorakennuksen kanssa pakottivat minut pysymään erossa siitä ilosta ja jäämään tänne tylsyyteen.”*¹³¹

Elokuussa 1868 alkoivat tavarantoimitukset pääporrashuoneen valurautaista portaikkoa varten. Hyvin varustettu Högforsin ruukki valmisti portaikon ja lepotasojen kannatinpalkit, suurimman osan tasojen alapuolisista holvikaarista koristeineen, porraskaiteet, valaisinylväät ja osat toisiinsa liittävät takorautapultit. Portaiden ja lepotasojen päällystämiseen tarkoitettua valssattua vinoristikko-kuvioitua teräslevyä puolestaan tuotiin Englannista. Pakkanen mainitsee, että Arpella oli veljensä, Wärtsilän ruukin omistaja Nils Ludvig Arppen, kautta todennäköisesti hyvät suhteet maan rautateollisuuteen. Portaikon asensi paikoilleen konepaja Osberg & Baden.¹³² *Suomen Wirallinen Lehti* tiedottaa rakennuksen viimeistelystä elokuussa 1869 ja kuvailee portaikkoa seuraavasti:

”Yliopiston uusi laboratorio-huone, jonka rakentamista aloitettiin jo w. 1866, seisoo lujalla kallio pohjalla, joka ylimalkain on hyvin lähellä maanpintaa; ai-noastaan luoteisesta kulmasta on perustusta ollut laskeminen 7 syyvedelle. Vestibulista eli porstuasta, joka on jotensakin pimeä, johdattaa ylikertoihin erinomaisen somat ja kauniit portaat, joitten moista ei maasta löytyne. Ne ovat kokonaan waletut malmista: raskaimmat kappaleet Dahlsbruk’in ja muut Högfors’in tehtaasta sekä pellit Englannista. Portaita, joita on kuusi eri osaa, kussakin 16 astuinta, ei kannata mitkään pylvää, waan owat ne sivuilta kiinnitetyt seinään, jotta ne näyttäivät niin saoksemme riippuvan ilmassa.

Niitten walaminen on maksanut 10,000 markkaa ja sama summa on mennyt niitten kuljettamiseen tänne ja paikoillensa sowittamiseen, siis yhteensä 20,000 markkaa. Kahdessa alisessa kerrassa owat laboratorio-huoneet sekä kemiallinen luento-sali, kolmannessa kemian-professorin asunto (7 huonetta) sekä muinais- ja kivitieteellisen museon huoneet ja ylisessä piirustus- ja laulantosali, sekä huoneita taide-yhtiön kokouksia warten. Sisuslaitos on aivan soma: uunit hienosta posliinista, penkit petsattua koivua, kaapit tammesta, seinät ja katot kipsikoristuksilla muodostetut, j.n.e. Neljännessä kerrassa on näkö-ala mitä kauniinta yli koko kaupungin ja etelään päin kauas Suomenlahden selälle. Ylisessä kerrassa, sen pohjoispuolella, on hyvä lähde, josta wesi helposti wäännettäwällä pumpulla johdatetaan mihin hywänsä tahdotaan, wieläpä ylös ullakkoonkin; kaikki wesi, mitä huoneen muuraamiseen ja rappaamiseen on tarwittu, on siitä otettu. Kuten jo mainitsimme on rakennus walmistumaisillaan, wiikon päästä, jolloin ulkopuolen rappaaminen lopetetaan, otetaan wiimeiset telineet pois: sitte on wielä maalaamista ynnä muuta korjaamista, mutta syyskuun keskipai-koilla, jolloin luennot yliopistossa aletaan, pitää kaikki oleman walmiina.”

Viimeistelytyöt rakennuksessa jatkuivat Edelfeltin kuoleman jälkeen Axel Loenbomin johdolla. Vuoden 1868 lopulla rakennusta ryhdyttiin lämmittämään rautakamiinoilla rakennuksen kuivattamiseksi. Sisärappaustyöt jatkuivat melkein talven läpi. Ulkorappaus aloitettiin toukokuussa 1869, ja tässä vaiheessa toteutettiin myös julkisivujen valurautaiset, kipsiset ja sinkkivaletut koristeet. Kaikki sisätilojen ja kalusteiden maalaustyöt saatiin valmiiksi samana kesänä. Maalauksesta vastasivat helsinkiläiset maalarit A. S. Carberg ja F. J. Homgrén.¹³³

Pääporrashuoneen teräsportaan rakenteet ovat tiettävästi säilyneet jokseenkin koskemattomina koko rakennuksen iän. Porrashuoneen seinien maalaus on vuodelta 1891, osa kattopinnoista saattaa juontaa alkuperäisestä käsittelystä.

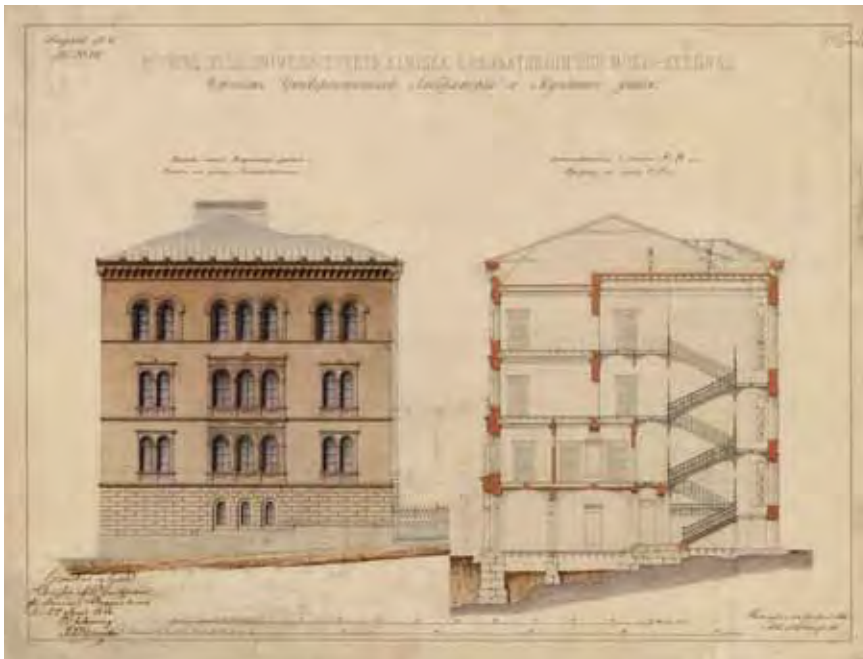

Kuvat 2001

A. Edelfelt, Projekt 6 pihajulkisivu ja päätyjulkisivu Hallituskadulle sekä leikkaus, 1866, HYM

3. Alkuperäisen arkkitehtuurin kuvaus

Veikko Pakkanen käy pro gradu -tutkielmassaan läpi Arppeanumin arkkitehtuurin piirteet systemaattisesti ja monipuolisesti, ja tässä arkkitehtuurianalyysissä keskeisin lähde on rakennuksen ja alkuperäispiirustusten lisäksi hänen tutkielmansa.

3.1 LABORATORIO- JA MUSEORAKENNUKSEN JULKISIVUT

Edelfeltin kuudes ehdotus Arppeanumin toteuttamiseksi hyväksyttiin toukokuussa 1866.¹³⁴ Tässä ehdotuksessa rakennus on pohjakaavaltaan suorakaiteen muotoinen, joskin Edelfelt tarjosi vielä samanaikaisesti uutta kulmaratkaisua konsistorille.¹³⁵ Kuudennessa projektissa rakennuksesta on jätetty pois vielä toisessa projektissa mukana olleet jyrkät kulmatornit ja ne on korvattu vähäeleisemmällä sivurisaliiteilla. Pohjakerros on rustikoitu ja pääsisäänkäyntiä on korostettu komeilla kolmoiskaari-aiheilla. Kolmen koristeellisen kaari-ikkunan ryhmät korostavat keskiakselia myös toisessa ja kolmannessa kerroksessa antaen rakennukselle hyvin venetsialaisen ilmeen. Edelfeltin julkisivupiirustuksessa pääsisäänkäyntiä on korostettu myös ihmisfigureja esittävin veistösin ja uurnin. Nämä yksityiskohdat eivät kuitenkaan toteutuneet. Suurin osa pylväistä on malliltaan toscanalaisia ja ne jäsentävät pilastereina kahden, kolmen ja ylimmässä kerroksessa myös neljän pyörökaaripäätteisen ikkunan sarjoiksi ryhmiteltyjä ikkuna-aukkoja.

Fasadin pintadekoraatio on pääasiassa keskitetty pääsisäänkäynnin ja ikkunoiden reunakehystykseen. Kuten Pakkanen on osoittanut, koristeaiheet ja pyörökaaripäätteisten komeroiden muodostama kattolista muistuttavat Hampuriin 1800-luvun puolivälissä suunniteltujen asuinrakennusten koristeaiheita.¹³⁶ Hampurin vuoden 1842 suuren tulipalon jälkeinen jälleenrakennustyö oli omana aikanaan uuden arkkitehtuurin suururakka, jota arkkitehdit seurasivat suurella kiinnostuksella. Kasviaiheiden lisäksi ikkunoiden kehystyksissä esiintyy ristikkoreliefejä goottilaisiin apilanlehtiaiheihin, ja kuten Pakkanen mainitsee, tällainen klassistisia ja keskiaikaisia piirteitä yhdistelevä aihemaailma oli Hampurissa tyyppillinen.¹³⁷

Niukemmin koristellun pihafasadin leimallisin piirre on puolioktogonalin muotoinen porrashuone, jonka ilme kapeine ikkunasarjoineen on hyvin keskiaikainen.¹³⁸ Lisäksi pihan puolelle sijoittuivat puurakenteiset laboratorioparvekkeet. Piharakennus puolestaan on tyyllisesti erilainen suhteessa päärakennukseen, joskin pyörökaaripäätteiset ikkunat toistuvat myös tässä rakennuksessa. Ikkunoita koristavat tudor-tyyliset kaariaiheet, ja viittaus keskiaikaan syntyy pieneen, pyöreään ruusuikkunan kautta.

Arppeanumin julkisivut saivat vaaleanpunertavan värityksen, ja peltikatto maalattiin alun perin punaiseksi. Pakkasan mukaan punainen kattoväri on tulkittavissa viittauksena Italiassa tyypillisesti käytettyihin punatiilipäälysteisiin kattoihin. Myös vaaleanpunertava rappaus oli mm Venetsiassa suosittu, joskin esimerkkejä hiekkakivisistä julkisivuista on Edelfelt voinut nähdä matkoillaan niin Keski-Euroopassa kuin Englannissakin.¹³⁹ Todettakoon, että Arppeanumin julkisivut kunnostettiin perusteellisesti kesäkaudella 1999. Työhön liittyen julkisivuilla tehtiin väritutkimusta, jonka perusteella uudet sävyt pyrittiin valitsemaan alkuperäisten sävyjen mukaisiksi, kalkkihiekkakiven punertava lähtökohtana ja keltaokra, punaokra ja oksidimusta kalkkimaalattujen pintojen pigmentteinä.

Pyörökaarityyli – Rundbogenstil

Saksassa käytiin 1800-luvun alusta lähtien vilkasta keskustelua siitä, millä arkkitehtonisella tyyllillä voitaisiin parhaiten ilmentää kansallista identiteettiä, kulttuuria ja modernia, teollistuvaa yhteiskuntaa. Keskustelu kytkeytyi hegeliläiseen historianfilosofiseen käsitykseen, jonka mukaan kansakunta saavuttaa kehityksessä teesin, antiteesin ja synteessin kautta yhä korkeamman kehitystason: arkkitehtuurissa kehityskaarta ilmensi kreikkalaisen ja goottilaisen tyylin sulautuminen pyörökaarityyliksi. Olennaista oli myös kyetä sovittamaan tyyli saatavilla oleviin materiaaleihin ja ilmasto-olosuhteisiin, jolloin arkkitehtuurin paikallisuus ja nykyaikaisuus korostuivat.¹⁴⁰ Keskeisimpiä vaikuttajia olivat arkkitehdit Heinrich Hübsch, Leo von Klenze, Karl Friedrich Schinkel ja Friedrich von Gärtner.¹⁴¹ Kuten Ville Lukkarinen mainitsee, pyörökaarityyli erosi aiemmista tyylikausinimikkeistä siinä, että se määriteltiin tietoisesti ja sille annettiin heti nimi sen sijaan, että se olisi saanut nimensä historian saatossa.¹⁴²

Aikalaisarkkitehtuuria, uudisrakennuksia 1846 ja 47, kirjasta Hamburgs Neubau 1985.

Alexander Saeltzer, Astor Library, New York, 1849–1853

E. B. Lohrman, Hämeenlinnan yläalkeiskoulu, kuva MV RKY-sivusto /J. Heiskanen 2007

Pyörökaarityyli levisi niin arkkitehtuurijulkaisujen kuin opintomatkojenkin avulla muualle Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin 1800-luvun puolivälin tienoilla. Kathleen Curranin mukaan se sulautui Yhdysvalloissa laajemmin keskiaikaisen muotokielen soveltamiseen nykyarkkitehtuurissa (Romanesque Revival), ja lopputuloksena syntyi muotokieleltään moniulotteisia rakennuksia, joiden identiteetti oli sävyltään vähemmän ideologinen kuin saksalaisessa pyörökaarirakentamisessa. Liikkumavaraa oli Italian renessansista sekä bysanttilaiseen että roomaaniseen arkkitehtuuriin.¹⁴³ Suomessa pyörökaarityyli oli jokseenkin vastaavanlaisessa asemassa. Lukkarisen mukaan sitä kutsuttiin bysanttilaiseksi, lombardialaiseksi ja roomaaniseksi tyyliksi sen mukaan, mitä seikkoja haluttiin korostaa,¹⁴⁴ ja taidehistoriallinen tutkimus määritteli ja kategorisoi tyylinimikkeitä samanaikaisesti.¹⁴⁵ Ajan sanomalehdet osoittavat, että tyylinimikettä käytettiin joustavasti niin arkkitehtuurihistorian kuin nykyarkkitehtuurinkin yhteydessä.¹⁴⁶

Suomessa pyörökaarityyli näkyi mm kirkkoarkkitehtuurissa, joista esimerkkejä ovat Tyrvään (1848), Utsjoen (1848), Liperin (1852) ja Isonkyrön (1853) kirkot.¹⁴⁷ Anna Ripatin mukaan pyörökaarityyliä sovellettiin hyvin laajasti myös muihin julkisiin rakennuksiin, kuten kasarmeihin, tehtaisiin ja oppilaitoksiin.¹⁴⁸ Pyörökaaripäätteiset ikkunat kuuluvatkin esimerkiksi Ruotsista Vaasan läänin-arkkitehdiksi saapuneen C. A. Setterbergin tiiligotiikkaan, josta hyvä esimerkki on hänen tunnetuin rakennuksensa Vaasan uusi hovioikeus (1862). Porilaiseen 1800-luvun puolivälin arkkitehtuuriin jätti puolestaan kädenjälkensä pyörökaaripäätteistä ikkunamuotoa suosinut, niin ikään ruotsalainen arkkitehti C. J. von Heideken.

Koulurakentamisessa pyörökaari-ikkunat valtasivat alaa 1850-luvun molemmin puolin. Mainittakoon joitakin esimerkkejä. G. T. Chiewitz suunnitteli näyttävän yläalkeiskoulun Poriin vuonna 1857, mutta rakennusta ei koskaan toteutettu. E. B. Lohrmannin kädenjälki näkyi niin 1846 valmistuneessa Hämeenlinnan yläalkeiskoulussa kuin 1849 rakennetussa Porvoon lukiossakin. Intendentinkonttorissa suunniteltu, hyvin saman tyyppinen Viipurin lukio valmistui puolestaan vuonna 1858. A. H. Dalström taas suunnitteli vuonna 1857 Helsingin yläalkeiskoulun, ja Kokkolaan valmistui pyörökaarityylinen, mutta tällä kertaa puinen yläalkeiskoulu 1860-luvulla.¹⁴⁹

Helsinkiläisiä esimerkkejä pyörökaarityylisistä rakennuksista on mm. 1830-luvulla valmistunut santarmimaneesi Maneesikadulla, ja 1840-luvun peruja on puolestaan E. B. Lohrmannin piirustusten mukaan rakennettu Hakasalmen huvila, jossa on pyörökaaripäätteiset ikkunat, ja joka muodonannoiltaan muistuttaa italialaista yksityispalatsia. Samaa ikkunamuotoa Lohrmann sovelsi myös postitalossa, Arppeanumin naapurissa, seuraavalla vuosikymmenellä. 1860-luvulla G. T. Chiewitz puolestaan suunnitteli Ritarihuoneen ja Loviisan raatihuoneen, jotka molemmat sitoutuvat pyörökaariarkkitehtuuriin. Lisäksi Engelin puurakenteisen teatterin tilalle rakennettiin 1860-luvulla uusi teatteri Chiewitzin suunnitelman mukaisesti: sekin pyörökaarityyliä. Laajempi katsaus pyörökaariarkkitehtuurin esiintymiseen Suomessa ei vähäisen tutkimuskirjallisuuden vuoksi ole tässä yhteydessä kuitenkaan mahdollinen.

Venetsiaan!

Edelfelt tunsi hyvin kansainvälisen arkkitehtuurin suuntauksia niin omien opintomatkojensa kuin kirjallisuuden ja kausijulkaisujen kautta, sillä tiedetään, että hänellä oli erityisen laaja ja kattava kirjasto.¹⁵⁰ Myös hänen suurprojektinsa, Helsinki-Hämeenlinna-radan asemarakennusten suunnittelu, edellytti perehtymistä muualla Euroopassa ja Venäjällä toteutettuihin asemarakennuksiin jo siitä syystä, että ne Suomesta puuttuivat kokonaan. Edelfelt teki paljon taustatyötä myös kemian laboratoriota varten. Esimerkiksi marraskuussa 1865 hän teki tutustumismatkan Pietariin perehtyäksen siellä uusiin laboratoriorakennuksiin.¹⁵¹

Kansainväliset vaikutteet myös näkyvät suunnittelussa. Arppeanumin venetsialaisuus Engelin klassistisen Senaatintorin kupeessa on silmiinpistävä. Venetsialainen arkkitehtuuri olikin 1800-luvun puolivälissä pinnalla niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin, ja erityisesti englantilainen taidehistorioitsija John Ruskin (1819–1900) teki venetsialaista arkkitehtuuria tunnetuksi paitsi kotimaassaan, myös muualla Euroopassa.¹⁵³ Edelfeltkin vietti 1852 vuonna tekemällään opintomatalla aikaa Pohjois-Italiassa, mm Pisassa, Roomassa ja Venetsiassa, joten hänellä on ollut mahdollisuus tutustua Venetsian keskiaikaiseen arkkitehtuuriin paikan päällä.¹⁵⁴ Tyyllitietoisuus ja uudet teemat levisivät paitsi kiihtyvän turismin ja opintomatkoilun, myös erilaisten ammattilehtien välityksellä. Esimerkiksi englantilainen, laajalevikkoinen arkkitehtuurijulkaisu The Builder

Nya Teatern, Chiewitzin laveeraus uudesta, Esplanadipuiston länsipäähän rakennettavasta teatterista. Originaali Turun kaupunginmuseo.

Palazzo Foscari, Kuva <http://www.artemagazine.it/architettura>

sir George Gilbert Scott: Foreign & Commonwealth Office, Lontoo, kuva Wikimedia

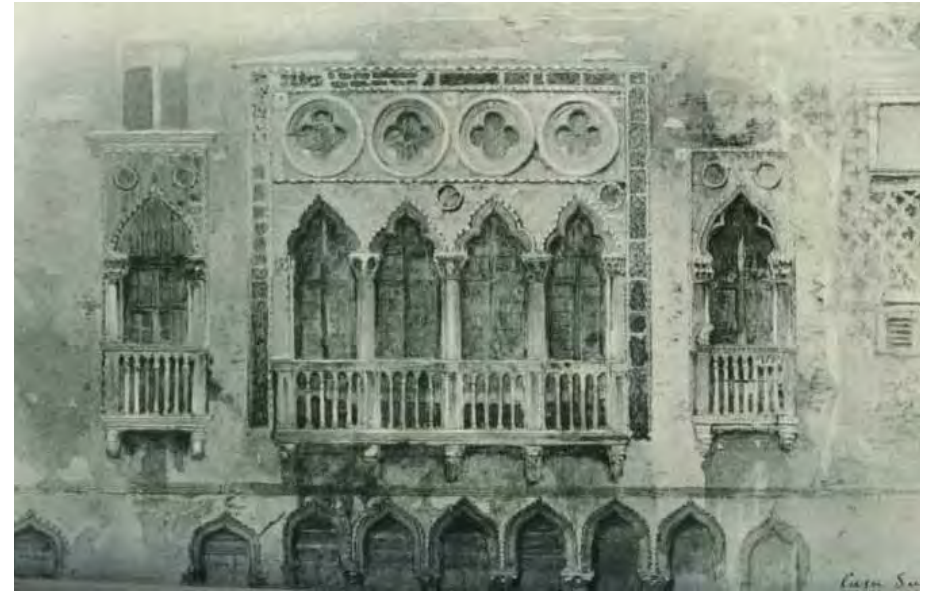
A. Edelfelt, Projekt 6, julkisivun ote. HYM

käsitteli ajoittain venetsialaista tyyliä.¹⁵⁵ Venetsialaisia ja laajemmin Italian renessanssiin liitettyjä tyylipiirteitä alettiinkin innokkaasti soveltaa moderniin arkkitehtuuriin. Englantilaisista arkkitehteistä, jotka toivat venetsialaista detailjontia rakennuksiinsa, mainittakoon Edward Walters (1808–1872), sir Charles Barry (1795–1860) ja Thomas Worthington (1826–1909).¹⁵⁶

Anna Ripatin mukaan englantilaisella aikalaisarkkitehtuurilla oli merkittävä vaikutus Edelfeltin suunnittelemiin rakennuksiin – eikä vähiten juuri Arppeanumiin.¹⁵⁷ Edelfelt matkustelikin Englannissa, ja siellä häntä kiinnosti erityisesti gotiikka.¹⁵⁸ Lisäksi tiedetään, että hän pääsi Hampurissa vuonna 1852 seuraamaan Nikolainkirkon (Nikolaikirche) jälleen rakentamista englantilaisen arkkitehdin, sir George Gilbert Scottin johdolla.¹⁵⁹ Arkkitehtonisia yhtäläisyyksiä voidaan havaita Scottin Lontooseen suunnitteleman, vuosina 1862–1873 rakennetun Foreign & Commonwealth Office:n (nykyinen nimi) ja Arppeanumin välillä.

Edelfeltin kiinnostus englantilaista arkkitehtuuria kohtaan näkyy myös Arppeanumin piharakennuksessa, jonka ikkunoita koristavat ulkonevat kaariaiheet, joiden inspiraationlähde on englantilaisessa tudor-tyylissä.¹⁶⁰ Edelfelt toi näitä vaikutteita esiin myös Helsingin asemarakennuksessa. 1800-luvun historisistisessa arkkitehtuuri-ilmapiiirissä tudor-tyyli¹⁶¹ oli löydetty uudelleen ja sitä sovellettiin Englannin lisäksi myös mm Saksassa.¹⁶² Saksalainen ja englantilainen arkkitehtuuri olivatkin tiiviissä vuorovaikutuksessa kyseisenä aikana, ja mm hampurilainen arkkitehti Alexis de Chateaufeuf (1799–1853), joka oli keskeinen pyörökaarityylin soveltaja Saksassa, työskenteli Englannissa.¹⁶³ Siten Edelfeltin omaksumat tyylilliset vaikutteet Saksasta ja Englannista ovat suorassa yhteydessä toisiinsa.

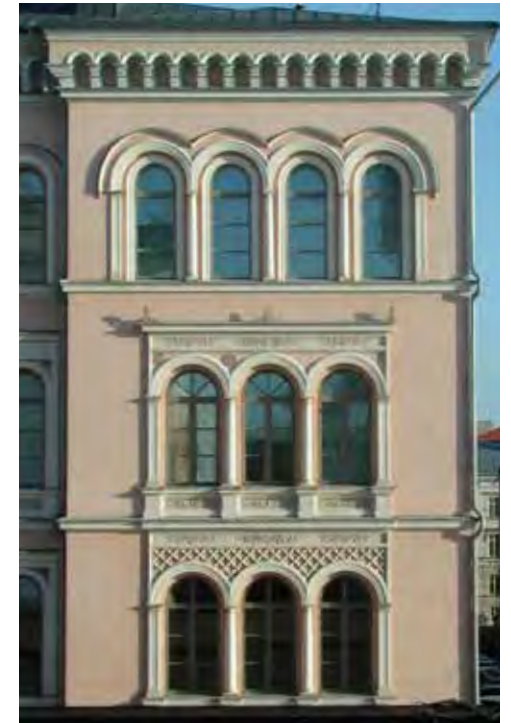
Edelfeltin tulkinta näistä moninaisista kansainvälisistä suuntauksista ja henkilökohtaisista kokemuksista on lopulta varsin kurinalainen ja Senaatintorin karuun ja juhlavaan mittakaavaan sovitettua. Pylväsjärjestelmistä on käytössä lähinnä selkeälinjainen toskanalainen, reliefikoristeissa on paljon empiiren muistumia. Voimakkaimmin Venetsiaan viittaavat pääsisäänkäynnin neliapilastikko ja klassisiin pylväsjärjestelmiin kuulumaton lehtikapiteeli.

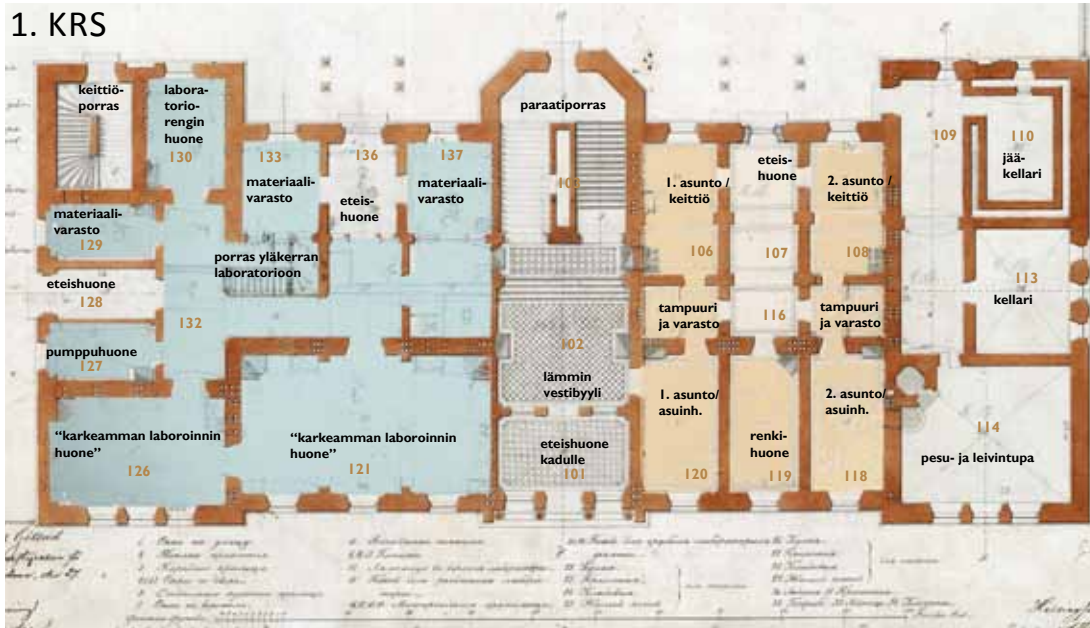
Rinnastuksia: John Ruskinin kuvitusta kirjasta Stones of Venice, julkaistu 1851-52 ja Arpeanumin julkisivujen detaljointia.

Pääsisäänkäynnin kuvat 2014.

Eteläisen risaliitin koristekokonaisuus vuonna 2003, neljä vuotta julkisivujen kunnostuksen jälkeen.

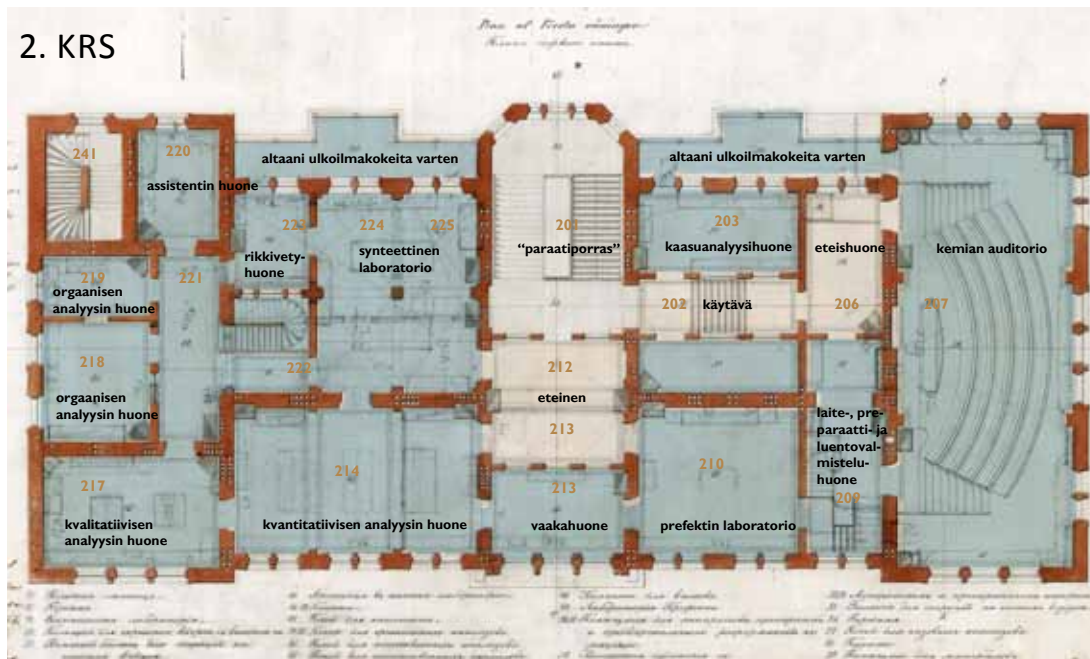
1. KRS

3.2 ALKUPERÄINEN TILAOHJELMA

Rakennuksen monipuolinen käyttötarkoitus näkyy eri kerroksien keskenään erilaisista pohjista. Alemmissa kerroksissa on runsaasti pienempiä huoneita, ylempänä enemmän suuria saleja. Suunnitelmien mukaan rakennuksen kahteen ensimmäiseen kerrokseen sijoittui Helsingin yliopiston Kemian laitos (kuvissa sininen). Laboratoriotilat sijaitsivat kahdessa kerroksessa pohjoispäädyssä. Sisäänkäynti laboratoriotiloihin oli porttikäytävästä ja pihan puolelta. Ensimmäisen kerroksen eteläpäässä oli lisäksi koko rakennusta palvelevia tiloja; pesutupa, kellari ja jääkellari sekä vahtimestarien ja ”renkien” käyttöön tarkoitetut suhteellisen pienet asuinhuoneet (pohjassa keltainen). Toisen kerroksen eteläpäässä oli luentosalin lisäksi muutama laboratoriohuone, mm. professorin oma yksityinen laboratorio.

2. KRS

A. Edelfeltin pohjapiirustukset vuodelta 1866. Originaalit HYM Huonetilojen käyttötarkoituksen puhtaaksikirjoitus piirustuksen mukaan ja käyttötarkoituksen mukaan tehty huonetilojen värtys lisätty digitaalisesti (Okulus).

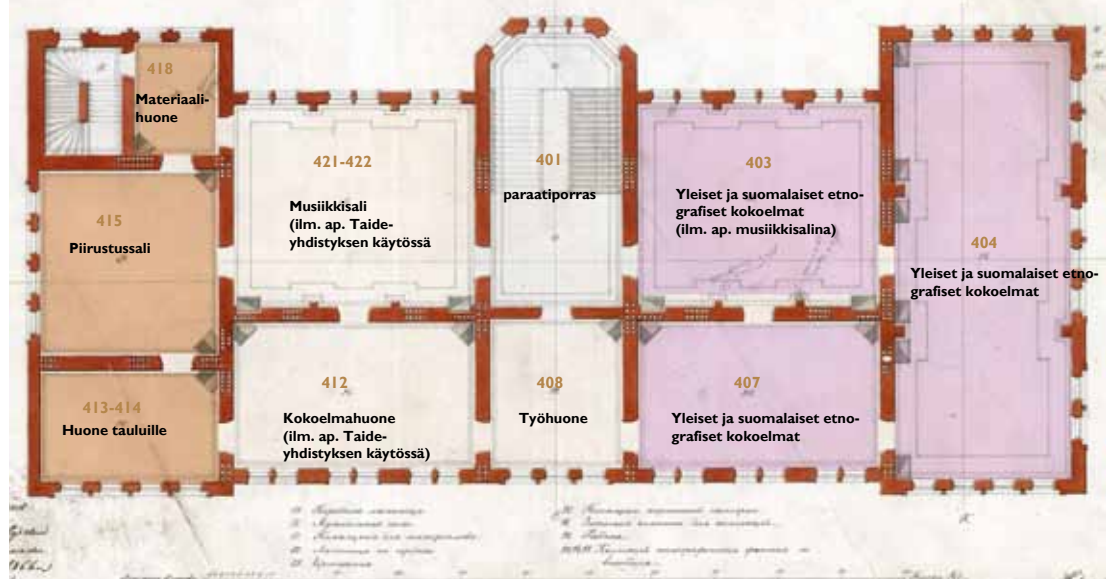
Kolmannen kerroksen pohjoinen puolisko oli kemian professorin asunto ja työhuone (keltainen), eteläpään saleissa sijaitsivat mineralogiset, geologiset ja paleontologiset kokoelmat. Neljännen kerroksen eteläpään saleihin oli sijoitettu etnografinen kokoelma. Pohjoispään sali oli alun perin yliopiston piirustuslaitoksen käytössä ja viereiset salit (412 ja 421-22) olivat muutaman vuoden ajan Suomen Taideyhdistyksen käytössä. Aikakauden päivälehdistä voi lukea säännöllisesti ilmoituksia "Laboratoriorakennuksessa" järjestetyistä näyttelyistä ja tapahtumista. Myös Museum för konstindustri ja sen toimintaa tukeva yhdistys toimivat rakennuksen ylimmässä kerroksessa aivan ensimmäisistä vuosista lähtien. Suurien salien varhaista käyttöä ei ole tutkittu tarkemmin tässä yhteydessä.

Alkuperäisten piirustusten perusteella voidaan epäillä, että komea pääporras huone on alun perin palvellut ensisijaisesti rakennuksen "siistiä" käyttöä: ylempien kerrosten näyttelyhuoneita, prefektin asuntoa ja prefektin yksityistä laboratoriota sekä auditoriota. Kemian laitoksen laboratorion sisäänkäynnit ovat olleet rakennuksen pohjoispäädyssä ja sisäpihan puolella. 1. ja 2. kerroksen laboratoriotiloja yhdisti pelkästään laboratorion käytössä oleva sisäporras. Rakennuksen koillisnurkan vaatimaton palvelijanporras on ollut 3. kerroksen asunnon käytössä ja johtanut myös 4. kerrokseen ja ullakolle.

3. KRS

4. KRS

2002 väritutkimuksen yhteydessä tutkittiin purkujen aikana paljastuneita pintoja ja tehtiin jonkin verran esiinottoja.

Vasemmalla slaavilaisen kirjaston hyllyn takaa paljastunut roosa seinäpinta, siis oletettavasti vuoden 1887 sävy.

Alla neljännen kerroksen huoneiden 419 (osa salia 421-22) ja 412 värihistoriaa. Molempien salien ensimmäinen käyttäjä on tietävästi ollut veistokuvakokoelma. Tumman punaiset sävyt puoltavat oletusta.

3.3 PINNOISTA JA SISUSTUKSESTA

Alkuperäisistä pinnoista voitiin 2001-2003 peruskorjauksen aikana tehdä paljon pieniä havaintoja, kun myöhempiä rakenteita purettiin. Näiden havaintojen¹⁶⁴ ja Pakkasen keräämien asiakirjamainintojen perusteella voidaan muodostaa luonnosmainen käsitys rakennuksen ensimmäisen vaiheen tunnelmista. Huonekohtaista analyysiä ei ole tässä yhteydessä tehty. Väritutkimus vuodelta 2002 antaa jonkin verran tilakohtaista tietoa.

Seinäpinnat

Rapattujen seinäpintojen ensimmäisenä kerroksena on tyypillisesti valkoinen tai paikoitellen hiukan kellastunut veteen liukenematon pohjustus, joka on tasoittanut rappauksen struktuuria. Tämän tasoitteen päälle on ensimmäiseksi sivelty liimamaali tiettävästi kaikissa huoneissa. Alkuperäiset seinäsävyt ovat olleet pääsääntöisesti varsin vaaleita. Kemian laitoksen tiloissa, niin laboratorioissa kuin auditoriossakin, on käytetty julkisivun hiekkakivensävyn kaltaista punertavaa liimamaalia (noin 2010-Y50R). Kolmannen ja neljännen kerroksen saleissa esiintyy hiukan kellertävämpää sävyä. Yleisesti voidaan todeta, että alkuperäisessä väriarossa seinät ovat olleet pääsääntöisesti yksivärisiä porrashuoneen hiekkakivenväristä marmorointimaalausta lukuun ottamatta. Asuinhuoneistoissa sävyjen kirjo on ollut paljon moninaisempi, eikä varhaisimpia kerroksia ole voinut luotettavasti selvittää. 1800-luvun lopulla on professorin huoneistossa ollut jonkin verran koristemaalattuja ja tapetoituja seiniä, kattoja ja kattolistoja.

Lattiapinnat

Huonetilojen lattiat ovat pääsääntöisesti olleet lankkulattioita. Asiakirjojen mukaan ne on rakennusvaiheessa ”vernissattu kolmeen kertaan”. Vernisaaminen on ilmeisesti voinut tarkoittaa paitsi pelkkää öljyämistä myös pigmentillä vahvistetun öljyn lattiaan levittämistä, jopa peittävällä vernissa-maalilla maalaamista. Monin paikoin puulattiassa on nähtävissä varsin heleä oranssinen okra sävy, joka saattaisi viitata nimenomaan sävytetyn vernissan käyttöön. Varsin varhaisessa vaiheessa on lattioita joka tapauksessa maalattu ruskean eri sävyin, usein reunakehyksillä jäsennöitynä. Professorin asunnon edustushuoneissa (mm. 313, 318, 331) on ollut myös ootrattuja parkettijäljitelmiä ainakin 1880-1890-luvuilla.

1. kerroksen laboratoriotilojen lattioiden varhaisin pinta on ollut sementtipi-toinen, hierretty laastipinta, joka kuitenkin on ollut varsin paikattu jo vuoden 1887 tienoilla, kun huoneisiin valettiin asfalttilattiat.

Pääporrashuoneessa on asiakirjojen mukaan ollut alun perin paikallavaletut betonilaatat. Nykyiset tehdasvalmisteiset ”mattlacker”- betonimosaiikkilaatat ovat vuodelta 1997.¹⁶⁵ Eteistiloissa ja keittiöportaassa on lisäksi käytetty kalkkikivilaattaa.

Pintoja peruskorjauksen ajalta: oikealla 2. kerroksen pohjoispään moneen kertaan maalattua asfalttimassalattiaa.

Alla salien maalattuja puulattioita, oikealla koillisnurkan keittiöportaassa uritettuja kalkkiviaskelmia.

Peruskorjauksen aikaisia kuvia kattopinnoista: yllä 3. kerroksen päätyalin länsipää 308, alla 4. kerroksen pääsali 404.

Katot

Pienempien tilojen katot ovat olleet tikkurapattuja, tarkoituksenmukaisesti vaaleaksi maalattuja, sileitä kattoja. Laboratoriotilojen osalta on myös maininta muutamien huonetilojen kattojen sinkkipäälylystyksestä paloturvallisuuden takia. Auditoriossa ja kolmannen kerroksen eteläpään kolmen salin katoissa Edelfelt on päätenyt käyttämään kattopalkistoa arkkitehtonisena elementtinä. Suurien salien vahvistettujen, välipohjaa korkeampien kattoansaiden näkyminen kattopinnassa on ollut selvästi funktionaalinen ratkaisu, sillä neljännessä kerroksessa vastaavat palkistot on sijoitettu ullakon puolelle ja katot on toteutettu sileinä. Kattolistat ovat pääasiassa vedettyjä laastilistoja, osassa suurista saleista on myös kipsivalettuja plastisia aiheita (esim. 307-308, 403, 404).

Professorin asunnon ruokasalin katosta tuli esiin polykromaattinen maalausvaihe, oletettavasti Hjeltien ajalta.

Oikealla kattolistan rakenteen tikutusta rappauksen tartunnaksi.

Ikkunat ja ovet

Ikkunoiden poikkeuksellisen sirot puitteet ovat aluperin olleet kellertäviksi tammiootrattuja. Rapatut ikkunasmyygit ovat noudattaneet seinien värejä, puiset ikkunapenkit ovat olleet tammen sävyyn kuultokäsiteltyjä tai ootrattuja.

Myös ovien ensimmäinen maalauskerros on tammen sävyinen, mutta sivelinjaljen elävyydestä ei ole tietoa. Oviaukkojen yläpuoliset simssit ovat oletettavasti noudattaneet ovien väritystä. Simssit ovat pääasiallisesti puuta, mutta neliapila-aiheet on tehty komposiittimassasta, joka sisältää ilmeisesti kipsiä ja paperi- tms. kuitua. Sisätilojen ovien arkkitehtonisessa jäsentelyssä on luettavissa hierarkinen jako. Arvokkaimmissa tiloissa on korkeat pariovet ja kookkaat koristeelliset simssit neliapila-aiheineen. Astetta keveämpänä esiintyy pariovi, jossa simssin etupinta on sileä ja siitä keveämpänä simssitön kehys.

Peruskorjauksen aikaisia kuvia ikkunoista ja ovista. Yllä kolmannen kerroksen päätysali, josta kauniit näymät Tuomiokirkon suuntaan.

Väritutkimuksen ja peruskorjaustyön yhteydessä ovien, ikkunoiden ja ikkunapenkkien pinnoista löytyi eri-ikäisiä oottrauksia.

Luentosali uuden kemian laitoksen rakentamisen jälkeen. Itäseinän ikkunat on muurattu umpeen ja yhteen aukkoon on tehty kulkuyhteys. Kalustus ja kaasuväläistyslaitteet ovat oletettavasti alkuperäiset. MVKA Alla luentosali vuonna 2001, ennen peruskorjausta. Kalusteet ovat peräisin vuodelta 1909.

Kalusteet

Edefelt vastasi myös kiinteiden kalusteiden suunnittelusta sekä laboratorio-toimintaan liittyvien erikoiskalusteiden suunnittelusta.¹⁶⁶ Suurin kalustekokonaisuus oli eteläpäädyn 2. kerroksessa sijaitsevan auditorion kiinteää, 120 istumapaikan penkistö petsatusta ja kiillotetusta koivusta sekä auditorion demonstraatiopöytä ja suuri kirjoitustaulu koivusta ja tammesta. Lisäksi rakennukseen tehtiin useita näyttelyvitriinejä ja lasiovisia laitekaappeja, joista osa on ollut museotoimen käytössä tähän päivään asti.

Valaistus

Myös rakennukseen toteutettu valaistus kertoo oman aikansa edistyksellisestä suunnittelusta. Rakennukseen sijoitettiin 130 kaasuväläistettä, lähinnä laboratoriohuoneisiin, porrashuoneisiin ja eteistiloihin.¹⁶⁷ Kiinteästi rappauksiin upotettujen kaasuputkien päätteitä on edelleen jonkin verran säilynyt. Porrashuoneen kaiteeseen kiinteästi liittyvät, lasikupuiset valaisintolpat ovat alkuperäisen kaasuväläistysjärjestelmän osia.

Peruskorjauksen yhteydessä kunnostettiin useita rakennusta varten kalustettuja lasikaappeja ja vitriinejä. Osa kalusteista on alkuperäisiä, Edefeltin suunnitelmien mukaan toteutettuja, osa on samojen mallien mukaan myöhemmin toteutettuja kalusteita.

Eteinen ja pääporrashuone

Pääporrashuone eteisineen on muodostanut oman poikkeavan kokonaisuutensa alusta alkaen. Porrastilarajan detaljoitu ja koristeellinen viimeistely poikkeaa muiden tilojen selkeydestä. Valurautainen porrasrakenne on Suomessa ainutlaatuinen ikänsä, kokonsa ja koristeellisuutensa puolesta. Porras-huoneen ensimmäinen maalauskäsittely on ollut nykyistä 1891 toteutettua asua selvästi yksinkertaisempi. Salomo Wuorion toteuttama nykyinen maalauskerros on varsin huonossa kunnossa. Peruskorjauksen yhteydessä pinta konservoitiin suurella työllä, mutta nyt vuonna 2014 kittipitoiset paksuhkot kerrokset pyrkivät irtautumaan pohjastaan.

Ensimmäisen eteishuoneen grisaille-kattomaalaus herkkine kultaisine symbolimaalauksineen on kuitenkin ilmeisesti alkuperäisellä pinnalla vuodelta 1869. Katon koristeissa on tekstit etnogr, mineralo, numismat sekä sculptur, mitkä viittaavat rakennuksen näyttelytiloissa olleisiin erilaisiin kokoelmiin. Tietävästi kaikkia näitä kokoelmia suunniteltiin rakennukseen alusta alkaen, mutta raha- ja mitalikokoelmaa ei koskaan sijoitettu Arpeanumiin.

Pääportaans ensimmäisen eteishuoneen tai tuulikaapin 101 kattomaalauksen muusta poikkeava koristemaalaukskokonaisuus lienee alkuperäistä maalauskerrostumaa 1860-luvun lopulta.

Kuvia vuosilta 2001-2003. Alla konservattori Arja Sorri tekee maalipuutteiden paikkausta. Oikealla kuva 2. kerroksen palopostin sisään jääneestä alkuperäisestä maalipinnasta.

Hartmanin kartta vuodelta 1874, Julkiset rakennukset on merkitty mustalla. KA

3.4 RAKENNUS OSANA HELSINGIN RAKENNUSHISTORIAA

Sangen kaunis pääkaupunki onkin meillä, eikä ole ensinkään ihmeellistä jos ulkomaalaiset joutuvat ihastuksiin, kun tämmöistä kaupunkia tästä viimeisestä Pohjasta löytävät. Kaupungin soma asema, laveat, uudenaikaiset kadut ja lehtevät puistot sekä semmoiset kauniit rakennukset, kuin yliopistomme, uusi teatteri, laboratorio ja vielä monta mainitsematta, hämmästyttävät myös eteläisen, vaikka etelässä parempiin oloihin tottuneena. Ei suinkaan ihastus siitä vähene, kun hän saa kuulla, että tässä laveassa, pohjoisessa maassa asuu köyhä kansa, jonka lukumäärä nousee ainoastaan puoleentoista miljoonaan ja että kansa, silloin kuin maa ei ole ollut veristen tappeluiden sotatantereena, on saanut miltei aina taistella hallaa, nälkää ja ruttoa vastaan, että tämä kansa, vaikka kovia luonnon mahtia vastaan taistellen ja itse toisinaan nääntymäissillään, ei ole laiminlyönyt uhrata viimeisistäkään voimia ylhäisempiin, aatteellisempiin rientoihin.

Tämän ylevän kuvauksen on allekirjoittanut nimimerkki r.g Ilmarisessa vuonna 1870, ja se tuo hyvin esiin Suomessa kyseisenä aikana propagoidun käsityksen vaatimattomasta ja kaltoin kohdellusta, mutta sisukkaasta kansasta, joka raivaa tietään maailmankartalle kulttuurin, taiteen ja tieteen voimalla. Helsingillä oli keskeinen rooli modernin kaupunkilaiselämän ja edistyksen keskuksena, ja edistystä symboloi uusi, ajanmukainen ja kansainvälisesti vertailukelpoinen arkkitehtuuri. Edistysinto näyttytyy ymmärrettävänä, kun otetaan huomioon, että esimerkiksi loisteliasta Uspenskin katedraalia ympäröivät vielä pitkään sen valmistumisen jälkeen ränsistyneet puutalot, ja että niin Esplanadi kuin empirerekuskustakin päättyivät modernin asemakaavan saavuttamattomiin puutalokortteleihin. Myös Kluuvilahden täyttäminen osoittautui varsin pitkälliseksi prosessiksi, ja aiheutti 1800-luvun puolessa välissä edelleen hankaluuksia: Ateneumin paikalla viheriöi kesäisin suo ja nykyisen rautatieaseman kohdalle muodostui niin suuria lätäköitä, että niiden jäällä luisteltiin talvisin.¹⁶⁸

Rakentamisen volyymi kasvoi Helsingissä 1800-luvun puolesta välistä lähtien, kun rakennustoimintaa hiljentänyt lamakausi helpotti vähitellen 1860-luvulla.¹⁶⁹ Tärkeä tekijä Helsingin historiassa tässä vaiheessa oli myös se, että Venäjän keisariksi nousi vuonna 1855 Aleksanteri II. Hänen hallintokautensa

merkitsi Suomessa suotuisia uudistuksia, joihin kuului mm teollisuuden, koululaitoksen ja liikenneyhteyksien kehittäminen.¹⁷⁰ 1860-luvun alussa saatiinkin rakennettua ensimmäinen rautatieosuus Helsingin ja Hämeenlinnan välille. Liikenteen vilkastuminen toi kaupunkiin lisää asukkaita, ja rakennustarve kasvoi.¹⁷¹

Arppeanumin rakennusvuosina kärsittiin poikkeuksellisen laajalti nälänhätää ja sen seurauksena kulkutauteja ja taloudellista ahdinkoa. Ylelliseksi koettu suuri rakennusprojekti herätti ristiriitaisia tunteita, koska koristeellinen ja kallis rakennus nähtiin moraalisesti sopimattomana kansaa piinaavaan elintarviketuloon suhteutettuna. Matalasuhdanteessa rakennuskustannukset pysyivät toisaalta kurissa ja uudisrakennushankkeen tarjoamat työpaikat ja rakennustarvikekauppa on ollut myös talouselämää piristävä pieni valopilkku. Uuden kemian laboratorion tarvetta voitiin myös perustella samaisilla nälkävuosilla: kasvavan maanviljelyskemian uskottiin tarjoavan ratkaisuja niukkaan ja säiden armoilla olevaan ruokatuotantoon.¹⁷²

Helsingfors Börsförenings Tidning listaa 1860-luvulla Helsinkiin rakennettuja julkisia rakennuksia kustannuksineen. Peräti kolme tiilikirkkoa – katolilainen, saksalainen ja venäläinen – rakennettiin kaupunkiin yhden vuosikymmenen kuluessa. Muista julkisista rakennuksista on poimittu yliopiston kemian laboratorion ohella Ritarihuone, Uusi teatteri ja Kappeli.¹⁷³ Lisäksi mainittakoon tässä yhteydessä vuonna 1862 valmistunut, Edelfeltin suunnittelema rautatieasemarakennus ja Edelfeltin seuraajan, A. H. Dalströmin suunnittelema Vanha ylioppilastalo, joka valmistui vuonna 1870.

3.5 RAKENNUS OSANA LAITOSRAKENTAMISEN HISTORIAA

Taustaa

Suomen julkisen rakentamisen kehittyminen 1800-luvulla kytkeytyy tiiviisti rakennushallituksen organisoimiseen siinä vaiheessa, kun maa liitettiin Venäjän keisarikuntaan ja pääkaupunki siirtyi Helsinkiin. Vuonna 1809 perustettiin oma hallitus, ja vielä tuolloin arveltiin, ettei yleisen rakennustoimen valvonta tarvinnut omaa hallituselintä, vaan se kuului kansliatoimikunnalle, joka vastasi hyvin laajasti maan hallinnollisista tehtävistä. Ratkaisu osoittautui huonoksi,

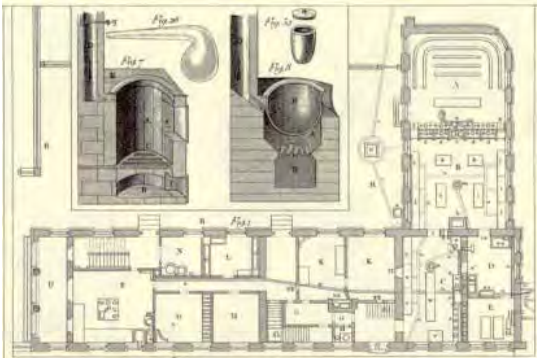
Kuvitusta lehdessä: Projekt till ett national-laboratorium för kemisk undersökning af nödrödsämnen. HBL 25.11.1867

Helsingfors Börsförenings Tidningin artikkelissa 5.1.1867 kuvaillaan kuinka viimeisen 5 -6 vuoden aikana Helsinkiin on kohonnut peräti kolme komeaa uutta kirkkoa: katolilainen kirkko valmistui 1860, saksalainen 1865 ja uusi venäläinen kirkko kiiltävine kupoleineen oli juuri valmistumassa. Muista julkisista rakennuksista nostettiin esiin erityisesti Ritarihuone (1857-1863), Uuden Teatterin jälleerakennus vuoden 1863 tulipalon jälkeen, samoin Arkadiateatteri (1861). Valtiovallan rakennuksista mainitaan rautatierakennukset sekä Katajanokan Rahapaja. Yliopiston Laboratoriorakennus on työn alla, Esplanadin Kappeli on vastavalmistunut ja sitä paitsi on Seurahuone rakennuttanut vasta uuden kauniin salongin.

Or
betyc
kan
gång
lande
seene
na g
ake
I
och
silvve
neri
dessu
kan
gran
att fö
Da
dar.
en fö
drick
cense
bagas
Da
Före
ega
år el
terna
bärl
lund.
Or
vill
stör
brist
land
virk
Se
utak
vux
dess
15 t
i ocl
drif
sidar
lig
gar.
och

Ätven hvad Helsingfors' byggnadsföretag under sednaste decenniet vidkommer, kan en sådan riktning skönjas, ehuru genom den tillfälliga omständigheten att på sin tid en viss andlig ifver rådde inom några sferer, vår goda stad i följd af en indirekt påtryckning från dessa regioner under loppet af de sednaste 5 å 6 åren erhållit icke mindre än tre nya kyrkor. Så erhöi Helsingfors år 1860 en katolsk kyrka; den tyska påbörjades 1861 och fulländades 1865 och den nya ryska kyrkan, hvarvid arbetet vidtog år 1862, torde snart stå der fullfärdig i sina fem kupolers glans. Dessa byggnadsföretag ha kostat vårt samhälle, den förstnämnda 88,000 mark, den tyska 64,000 och ryska kyrkan 450,000 f. m., eller tillsammans ungefär 600,000 mark inom fem å sex år. Vackert så för Helsingfors stad. Af andra allmänna byggnader vilja vi främst nämna riddarhuset, påbörjadt 1857 och fulländadt år 1863, uppgående i kostnad till icke fullt en half million finska mark. Vidare ha vi nya teatern, som med restaureringen efter branden år 1863 torde ha kostat ungefär 900,000 f. m. och Arkadiateatern med 140,000 m., påbörjad 1859 och färdig 1861. Utöfver dessa (som tillhöra: riddarhuset, ridder-kapet och adelns samt teaterns enskilda bolag) har staten uppfört under de sednaste åren jernvägens mekaniska verkstad och stationshuset samt det nya å Skatudden belagna mynthuset. Universitetets stora laboratorie- och museibyggnad är under arbete och staden Helsingfors har låtit uppföra en paviljong i esplanaden, det s. k. "kapellet", som påbörjadt år 1865 fulländades sistlidne höst. Kostnaden för denna vackra byggnad, en verklig prydnad för staden, äfven hvad dess inre dekorerung vidkommer, uppgick till omkring 40,000 mark. Dessutom har societetshusbolaget uppfört en ny och vacker salong.

Hvad privata byggnader vidkommer, så

Arpeeanumille aikalaisesikuvana toimineesta Giessenin laboratorion on laadittu erinäisiä kuvallisia esityksiä, usein pohjautuen samaan alkuperäisteokseen. Vasemmalla kuparikaiverrus, jossa myös laboratorion pohjapiirustus esiintyy.

Alla Wilhelm Trautscholdin oletettavasti alkuperäinen kuvaus Justus von Liebigin laboratorion Gisseniin vuonna 1840. Lähde: [www / Library of the Justus Liebig University, Giessen](http://www.libraryofjustusliebiguniversitygiessen.de)

koska jo seuraavana vuonna rakennustoimen valvonta järjestettiin uudestaan, ja se sai oman intendentinvirastonsa.¹⁷⁴ Tässä vaiheessa julkisessa rakentamisessa tapahtui merkittävä käänne, kun viraston perustamissääöksessä määrättiin, että kaikki julkiset rakennukset tulee rakentaa kivistä.¹⁷⁵

Carl Ludvig Engelin intendentinkaudella 1824–1840 tehtiin paljon hallinnollisia uudistuksia, ja intendentin tehtäväkirjo kasvoi ja monipuolistui. Engelin oma panos maan rakennustoimintaan oli hämmästyttävän suuri, mikä johtuu myös koulutettujen arkkitehtien puutteesta. 1830-luvulla saatiin intendentinkonttoriin perustettua uusia virkoja, jotka helpottivat intendentille kasautunutta työtaakkaa.¹⁷⁶ Seuraava intendentti, Ernst Bernhard Lohrmann oli, kuten edeltäjänsä, saksalainen. Hän pyrki ensi töikseen laajentamaan intendentinkonttorin virkamieskuntaa vastaamaan paremmin maan – ja ennen kaikkea Helsingin – kasvavaa rakennusvolyyymiä.¹⁷⁷

Yliopiston ja valtion laitokset

Arpeeanum kuuluu kuitenkin ensisijaisesti yliopiston laitosrakennustraditioon, sillä muiden kuin yliopiston organisoima laitosrakentaminen oli Suomessa vielä 1860-luvulla vähäistä. Yliopiston Helsinkiin siirron yhteydessä toteutettu suurisuuntainen rakennusohjelma asettuu luontevaan kontekstiin, kun sitä tarkastellaan osana Venäjän yliopistorakentamisen historiaa. Knapaksen mukaan suuren mittakaavan korkeakoulu- ja yliopistorakentaminen ei ollut Venäjällä mitenkään poikkeuksellista, vaan juonsi juurensa Katariina II:n hallituskauteen, jolloin alettiin rakentaa toinen toistaan näyttävämpiä monumentaalirakennuksia, jotka oli pyhitetty tieteelle ja valistukselle. Sittemmin Aleksanteri I uudisti opetuslaitosta reippaalla kädellä, ja uusia, suurisuuntaisesti rakennettuja yliopistoja perustettiin 1800-luvun alusta lähtien ahkerasti eri puolille Venäjän valtakuntaa.¹⁷⁸

Suomessa ei kuitenkaan ollut 1800-luvun alkupuoliskolla yliopiston ohella montaakaan arkkitehtonisesti kunnianhimoista korkeampaa oppilaitosta, ja nekin harvat joita oli, liittyivät pitkälti Suomen liittämiseen Venäjän keisarikuntaan. Oppilaitoksista mainittakoon vuonna 1819 rakennettu Haminan kadettikoulu sekä yliopiston läheisyydessä sijainnut Kantonistikoulu¹⁷⁹, jotka

molemmat olivat Engelin käsialaa.¹⁸⁰ Engelin kädenjälki Suomen varhaisessa laitosrakennushistoriassa on muutenkin näkyvä. Hän suunnitteli Lapinlahden sairaalan (1841), joka oli Suomen ensimmäinen mielisairaala ja Euroopan mittakaavassa varhainen psykiatriseen hoitoon erikoistunut laitos.¹⁸¹ Tässä vaiheessa valtion ja kuntien ylläpitämiä sairaaloita ei koko maassa ollut montakaan, ja niiden toiminnallinen ja arkkitehtoninen taso vaihteli suuresti.¹⁸² Engelin suunnittelemissa laitosrakennuksista mainittakoon myös vankilat, joita rakennettiin useita Suomen eri lääneihin 1800-luvun aikana.¹⁸³

Sairaaloiden lisäksi toinen näkyvä julkisen rakentamisen painopiste olivat koulut, joiden rakentamista ja tilaohjelmia säädeltiin koulujärjestyksillä.¹⁸⁴ Intendentinkonttorin perustaminen vaikutti ratkaisevasti koulurakentamiseen, ja opetustilojen järjestämisestä muodostui 1820-luvulla suoranaisten kiistakysymys. Yleisesti ottaen koulujen rakennusvalvonnan siirtyessä intendentinkonttorin vastuulle, tapahtui rakentamisessa 1800-luvun kuluessa huomattavia parannuksia.¹⁸⁵

Laboratorion kansainväliset esikuvat

Kotimaisten esikuvien puuttuessa Edelfelt teki taustatyötä laboratoriorakennuksen suunnittelua varten tutustumalla Euroopan tunnetuimpiin laboratoriorakennuksiin. Pakkanen on identifioinut rakennukset pääasiassa saksalaisiksi, koska koko kemian tutkimus painottui kyseisenä ajankohtana vahvasti Saksaan.¹⁸⁶ Samaa todistaa *Hufvudstadsbladetin* aikalaiskirjoitus, jossa todetaan, että vain Saksassa on Arppeanumia suurempia laboratoriorakennuksia.¹⁸⁷ Ensimmäinen kokeellinen kemian opetuslaboratorio rakennettiin Saksaan, Gieseniin, Ludwigin yliopiston yhteyteen vuonna 1839, ja sitä käytettiin laajasti esikuvana muiden aikakauden laboratoriorakennusten suunnittelussa.¹⁸⁸ Pakkanen mukaan Arppeanumin tilaohjelma vastaa pitkälti juuri kyseisen laboratorion sekä vuonna 1860 rakennetun Göttingenin yliopiston kemian laboratorion tilaohjelmaa.¹⁸⁹ Edelfelt teki Arppeanumin suunnitteluprosessin loppuvaiheessa yliopiston kustannuksella perehtymismatkan Pietariin, jossa hän tutustui siellä vastavalmistuneisiin kemian laboratorioihin.¹⁹⁰ Laboratoriorakennuksen yhteydessä hän tutustui laboratoriorakennuksiin myös Oxfordissa ja Heidelbergissa.¹⁹¹

Hämeen lääninarkkitehtina Edelfelt suunnitteli toisenkin laboratorion. Vuonna 1865 valmistunut Mustialan maanviljelysopiston kemian laboratorio on ollut työn alla osittain samanaikaisesti Arppeanumin kanssa.¹⁹²

Arppeanum sai Suomen laitosrakennushistoriassa vaikean pioneerin paikan ja joutuikin kritiikin kohteeksi jo pian valmistumisensa jälkeen huonosti toimivan tilaohjelman ja toimimattoman ilmanvaihdon vuoksi. Sillä on todennäköisesti kuitenkin ollut esikuvallista vaikutusta vuonna 1877 valmistuneeseen Polyteknillisen koulun päärakennukseen Helsingin Bulevardilla. Rakennuksen suunnitteli Theodor Deckerin, Theodor Höijerin, F. A. Sjöströmin ja Axel Loenbomin muodostama arkkitehtitoimisto vuonna 1872.¹⁹³ Myös tämän rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen kuului fysiikan laboratorio, ja ainakin Loenbomilla onkin ollut vankkaa kokemusta tämän tyyppisestä laitosrakentamisesta Arppeanumin rakennusprosessista. Polyteknillinen koulu muistuttaa niin kokonsa kuin julkisivujäsentelynsä puolesta Arppeanumia ja antaa viitteitä siitä, että ainakin tyylillisesti Arppeanum piti pintansa modernina laitosrakennuksena.

1877 valmistunut F. A. Sjöströmin suunnittelema Polyteknillisen oppilaitoksen rakennus Bulevardin päätteellä. HKMKA

ALKUPERÄISET KÄYTTÄJÄT

Geologian ja mineralogian kokoelmat	1869-2001
Geologian ja paleontologian laitos	1958-1975
Geologian laitos	1869-2001
Etnografinen kokoelma	1869-1911
Kemian laboratorio	1869-1887
Musiikkisali	1869-1887 ja XXXX-1928
Piirustussali	1869-1880
Taideteollisuusyhdistys	187? – 1878
Kemian professorin asunto	dosentti Chydenius 1869 professori Hjelt 1881 professori Aschan 1902-1927

PITKÄAIKAISET KÄYTTÄJÄT

Fysiikan (fysikaalinen) laitos	1880-1902
Veistokuvakokoelma	1873-1880- ja 1887-1937
Yliopiston slaavilainen kirjasto	1887-1956
Maanviljelys- ja metsäeläintieteen laitos	1927-1962

LYHYTAIKAISIA MUITA KÄYTTÄJIÄ

Zootomiset kokoelmat	- 1887
Radiohiiliajoituslaboratorio	1969-2001
Saksalainen laitos	1928
Kasvitieteen laboratorio	1887-1919
Matemaattinen luentosali	

UUSIMMAT KÄYTTÄJÄT 2003- 2014

Helsingin yliopistomuseo	2003 - 2014
Valtiovarainministeriö	2003 -

4. Käyttöhistoria ennen vuotta 2003

Arpeanum suunniteltiin monikäyttöiseksi tutkimus-, opetus-, museo- ja kulttuuritoiminnan tyyssijaksi. Kemian laboratorion ja professorin virka-asunnon lisäksi rakennus sai alun perin palvella myös yliopiston mineraalikabinettia ja historiallis-etnografista museota. Näiden ohella rakennuksen neljännen kerroksen suuriin saleihin sijoitettiin yliopiston veistokuvakokoelma¹⁹⁴, yliopiston piirustus- ja musiikkilaitosten salit sekä pian valmistumisen jälkeen lyhytaikaisesti myös Taideteollisuusyhdistyksen näyttely.¹⁹⁵ Suunnitelmissa ylimmän kerroksen suurien salien käyttötarkoitukset on selvästi kirjattu, mutta salien käytössä tehtiin erinäisiä muutoksia heti valmistumisen jälkeen ja ensimmäisten vuosikymmenien aikana. Tässä yhteydessä rakennuksen käyttöhistoriaa on selvitetty vain pääpiirteissään.

1880- ja 1890-luvuilla matemaattis-luonnontieteelliset alat vetivät yhä enemmän opiskelijoita puoleensa.¹⁹⁶ Teknisten laitteiden kehittyessä käytännön kokeiden merkitys kasvoi, mihin vaikuttivat suhteet venäläisiin, vahvasti luonnontieteellisesti painottuneisiin yliopistoihin. Paine rakentaa toiminnallisesti eriytettyjä, luonnontieteiden harjoittamiseen sopivia uudisrakennuksia oli suuri.¹⁹⁷ Laboratoriorakennuksena Arpeanum osoittautui toiminnallisesti epäkäytännölliseksi jo pian valmistumisensa jälkeen, ja osin juuri siitä syystä yliopiston laitoksia pyrittiin jatkossa eriyttämään omiin rakennuksiinsa.¹⁹⁸ Gustaf Nyströmin suunnittelema uusi kemian laitosrakennus valmistuikin jo vuonna 1887 yksinomaan kemian tarpeisiin, ja erityistä huomiota kiinnitettiin Arpeanumin huonojen kokemusten vuoksi tilojen ilmastointiin.¹⁹⁹ Tätä lisärakennusta seurasivat vuosisadan vaihteessa muutkin luonnontieteelliset laitokset, kuten fysiikan ja fysiologian laitokset, jotka rakennettiin Siltavuoreen – niin ikään Nyströmin suunnittelemina.

4.1 YLIOPISTOKÄYTTÖ

Kemian laitos

Arppeanumista varattiin kemian laitoksen käyttöön kahdessa alimmassa kerroksessa sijainneet kemian laboratorio- ja opetustilat. Edelfelt pyrki suunnittelemaan rakennuksen moninaiset käytöt siten, että laboratorion tuottamat höyryt ja hajut eivät häiritsisi muita käyttäjiä. Pakkanen kuvaa ilmanvaihdon järjestelyjä seuraavasti: *”Kemian laboratorion kaikkien työtasojen yläpuolelle oli rakennettu peltiset poistoilmahormit imukupuineen.²⁰⁰ Peltiputket oli liitetty väliseiniin muurattuihin pysty- ja kaltevasuuntaisiin hormistoihin. Ne olivat puolestaan alapäistään yhteydessä kellariholvien raitisilmatiloihin, joista kylmä ilma lämmitessään virtasi ylöspäin synnyttäen vetoa poistoilmakanavassa. Vetoa tehostivat lämmityksellään seinien pystyhormien viereiset huoneiden kaakeliuunien ja vetokaappien savukanavat.²⁰¹ Tuloilman saanti oli järjestetty konventionaalisesti kaakeliuunien venttiilien, ovien ja ikkunoiden kautta. Poistoilmajärjestelmä oli rakenteellisesti hyvin mittava. Muurattuja hormoneja ja kanavia oli sijoitettu lähes kaikkialle talonpaksuihin seinämuureihin.”²⁰² Järjestelmä ei kuitenkaan toiminut toivotusti ja hyvin pian rakennuksen valmistumisen jälkeen jouduttiin toteamaan, että alemmissa kerroksissa sijaitsevan laboratorion poistohöyryt päätyivät ylempien kerrosten ilmatilaan aiheuttaen haittoja paitsi ihmisille, myös kokoelmille.²⁰³*

Kemistit olivat rakennuksen pääkäyttäjät vain vuoteen 1887, jolloin laboratoriotilat sijoitettiin naapuritontille valmistuneeseen uudisrakennukseen. Toisen kerroksen auditorio oli tämänkin jälkeen myös kemistien käytössä. Kemistien lopullinen muutto keskusta-alueelta Kumpulaan tapahtui vasta vuonna 1972.²⁰⁵

Fysiikan laitos

Myös fyysikot (”fysikaalinen laitos”) saivat tiloja Arppeanumista jo varhain. Vuonna 1880 piirustussali ja veistoskuvakokoelma väistyivät ja ylimpään kerrokseen muuttivat pitkään tilan puutteesta kärsineet fyysikot. He saivat käyttöönsä suuren salin²⁰⁶ rakennuksen ylimmän kerroksen eteläpäästä. Sali sai palvelia useita tarkoituksia: se oli sekä toimisto, kirjasto, instrumenttitali että

Kemistejä laboratoriossa 1890-luvulla, siis oletettavasti uudessa laboratoriossa Hallituskatu 3:ssa. MVKA U1110-15012

Luentosali noin 1950. HYM, Yrjö Lintunen.

Geologian laitoksen kahvihuone 1977, ennen arkkitehti Matti Vesikansan johdolla 1983-85 tehtyä talon läpikäyvästä teknistä perusparannusta. HYM

Professori Thure Sahaman huone 1977. HYM

erityiskokeiden työhuone. Viereisessä, pienemmässä salissa oli instrumenttivarasto, ja siellä myös uudet opiskelijat saivat aloittaa työskentelyn. Lisäksi opettajille oli oma huone, ensimmäiseen kerrokseen, entisen jääkellarin paikalle oli sisustettu verstaas, ja ullakolla sijaitsi pieni yhteinen huone erillisiä projekteja varten.²⁰⁷ Fysiikan laitos laajeni ja osa laitoksesta sai lisätiloja vuonna 1902 samasta korttelista nk. Willebrandtin talosta. Lopullisesti fysiikan laitos muutti rakennuksesta vuonna 1911, kun uusi fysiikan laitos valmistui Siltavuorenpenkereelle.

Geologian laitos

Rakennuksen pitkäaikaisin käyttäjä on ollut geologian laitos, jonka historia Arppeanumissa ulottuu rakennuksen syntyajoista aina vuoteen 2001 asti, jolloin myös tämä oppiaine muutti Kumpulaan. Ensimmäinen geologian ja mineralogian professuuri on jo 1850-luvun peruja, mutta virasta vastasi vuoteen 1877 asti kemian professori, joka tuolloin oli Arppe.²⁰⁸ Mineralogisille, geologisille ja paleontologisille kokoelmille sekä mineralogian opetukselle varattiin alun perin tiloja Arppeanumin kolmannessa kerroksessa.²⁰⁹ Fysikaalisen laitoksen ja etnografisen kokoelman siirtyessä rakennuksesta pois 1910 - 1911, geologis-mineraloginen laitos oli nopea anomaan näitä tiloja omaan käyttöönsä.²¹⁰ Vuosikymmenien myötä Geologian laitos²¹¹ sai yhä suuremman osan rakennusta haltuunsa.²¹² Geologien pitkä historia Arppeanumissa ei kuitenkaan kerro siitä, että rakennus olisi vastannut yli vuosisadan ajan laitoksen toiminnallisia tarpeita, vaan ennen kaikkea yliopiston jatkuvista tilaongelmista. Vuonna 1976 Helsingin Sanomat uutisoi, että matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta saa vihdoin paikan Kumpulasta. Artikkelissa todetaan, että *"laitoksista geologia ja kemia joutuvat toimimaan puutteellisimmissa tiloissa. (- -) Akateemikko Th. G. Sahama²¹³ muistelee, että geologian laitos on ollut muuttamassa Arppeanumista niin kauan kuin hän on työskennellyt siellä."*²¹⁴

Slaavilainen kirjasto

Myös slaavilaisella (aiemmin venäläinen kirjasto) kirjastolla on varsin pitkä käyttöhistoria Arppeanumissa. Kun kemistit muuttivat alakerroksien laboratoriotiloista naapuriin vuonna 1887, muutti venäläinen kirjasto rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen, sanomalehtiutisen mukaan niihin huoneisiin, joissa sijaitsi vahtimestarin asunto ja kaksi työhuonetta.²¹⁵ Näistä huoneista venäläinen kirjasto vähitellen laajeni käsittämään suuren osan ensimmäisen kerroksen eteläpäädyistä. Kirjasto toimi Arppeanumissa vuosina 1887–1956.²¹⁶

Vaihtelevia käyttäjiä yliopistolta

*"Vuosien kuluessa, varsinkin sen jälkeen kun v. 1887 erityinen kylkirakennus oli rakennettu kemiallista laboratoriota varten, ovat siinä [kemian laboratorio- ja museorakennuksessa] pysyvästi [ja?] väliaikaisesti sijansa saaneet hyvinkin monet yliopiston eri laitokset."*²¹⁷ Näin toteaa yliopiston rehtori Edvard Hjelt puheessaan vuodelta 1904. Eri lähteistä löytyykin mainintoja monien eri laitojen läsnäolosta Arppeanumissa.

Eläintieteellinen laitos (zootomiska inrättningen) siirtyi 1887 pääarakennuksesta Arppeanumin ensimmäiseen kerrokseen. Samasta vaiheesta löytyy maininta, että kolmannen kerroksen huone on ollut matematiikan auditoriona ja luovutetaan nyt mineralogisille kokoelmille. Yliopiston kasvitieteellinen laitos oli vuosisadan vaihteessa ahtailla. Kun uusi kasvitieteen laboratorio valmistui 1904 alussa, totesi *Uudessa Suomettaressa* laitoksen historiasta ja nykytilasta kirjoittanut henkilö seuraavasti: *"Se, joka vielä nelisen vuotta sitten työskenteli yliopiston kasvitieteellisessä laitoksessa, muistaa kyllä tuon ahtaan huoneuston kemiallisen laboratorion nurkasta."*²¹⁸ *Helsingfors Dagblad* mainitsee, että prefektin huone annetaan kasvitieteellisen laitoksen muuton yhteydessä kasviatominian ja fysiologisen tutkimuksen käyttöön.²¹⁹

Arppeanumissa toimi lisäksi eri vaiheissa 1900-lukua ainakin maanviljelys- ja metsäeläintieteen laitos, radiohiiliajoituslaboratorio vuodesta 1969 sekä saksalainen laitos ainakin vuonna 1928.²²⁰

Slaavilainen kirjasto 1950-luvulla, ensimmäisen kerroksen eteläpää. Virka-arkisto, KK

Kasvitieteen laboratorio 1890-luvulla, oletettavasti huone 219. HYM Englund.

Geologian laitoksen kokoelmia, yllä mineraloginen kokoelma pääsalissa 404, alla paleontologian kokoelma salissa 403. HYM, Kari Hakli.

4.2 MUSEOKÄYTTÖ

Mineraalikabinetti

Geologian professorin hoitajana Arppe hallinnoi kemian professorinsa ohella myös mineraalikabinettia.²²¹ Nopeasti karttunut kokoelma siirrettiin yliopiston päärakennuksesta Arppeanumin kolmanteen kerrokseen heti rakennuksen valmistuttua.²²² Kokoelma jakautui geologiseen, mineralogiseen ja paleontologiseen osastoon. Helsingin sanomien viikkoliitteessä vuodelta 1929 ”Yliopiston mineralogiset ja geologiset nähtävyydet” esitellään yksityiskohtaisesti, joskin kirjoittaja ”valittelee sitä, ettei maassamme toistaiseksi ole olemassa laajaa ja yhtenäistä luonnontieteellistä museota, joissa näidenkin kokoelmien kunniapaikka olisi ja jossa ne vasta voisivat saada kaikkea ansaitsemaansa huolenpitoa ja hoitoa.”²²³ Vuonna 1949 yliopiston rakennusten huono kunto nousi otsikoihin, ja mineraalikabinettikin joutui silmätikuksi: *Uuden Suomen* mukaan ” - - geologisen laitoksen kivikokoelmat ovat jo painaneet alapuolella olevan kemian laitoksen puuvasakaton kaarelle ja uhkaavat joka hetki romah-taa opiskelijain niskaan.”²²⁴ Sittenmin vuonna 1934 kyseisen salin (403) lattiaa tuettiin alapuolelta neljän puupylvään avulla. Mineraalikabinettia voi pitää Arppeanumin jokseenkin ainoana ”alkuperäisasukkaana”. Se on palvellut opetustarkoituksia koko geologian laitoksen olemassaolon ajan ja on edelleen osa Yliopistomuseon toimintaa. Mineraalikabinetin komeat näyttelyvitriinit ovat peräisin eri vuosikymmeniltä. Talousosaston pöytäkirjoista voidaan todeta, kuinka kokoelmien karttuessa kabinetteja on säännöllisin väliajoin teetetty lisää. Museotoimen nyt päättyessä on erityisesti näiden näyttelykabinetin ja koko mineraalikokoelman kohtalo harkittava erityisen suurella kaukonäköisyydellä. Puolentoista vuosisadan aikana kerätty kokoelma kabinetteineen ja kokoelmahistorioineen on Suomessa aivan ainutkertainen.

Historiallis-etnografiset kokoelmat

Wiborgs Tidning tiedotti huhtikuussa 1872, että (vapaasti suomennettuna) ”yliopiston etnografinen museo, jonka kokoelmat jo jokin aika sitten muuttivat uuteen komeaan (prydlig) tilaan uudessa laboratoriorakennuksessa, ja jotka nyt on perusteellisesti järjestetty ja asetettu näytteille, avataan yleisölle pikapuoliin.”²²⁵ Kokoelmat sijaitsivat rakennuksen neljännessä kerroksessa, tietävästi ensin etelä- sittemmin pohjoispäädyssä.²²⁶ Kokoelmat järjestettiin Topeliuksen ohjeiden mukaan kotimaiseen ja ulkomaiseen osastoon, ja esineet sijoitettiin vitriineihin symmetrisiksi ja koristeellisiksi asetelmiksi kronologisuudesta välttämättä.²²⁷ Alun perin oli tarkoitus, että myös raha- ja mitalikabinetti olisi sijoitettu etnografisen museon yhteyteen, mutta suunnitelma ei ilmeisesti koskaan toteutunut.²²⁸

1890-luvulla maan keskeisimmät kulttuurihistorialliset kokoelmat siirrettiin muinaistieteellisen toimikunnan vastuulle. Museon nimeksi tuli Valtion historiallinen museo ja sen muodosti arkeologinen, kulttuurihistoriallinen ja kansatieteellinen osasto.²²⁹ Nämä kokoelmat pysyivät Arppeanumissa vuoteen 1912 asti, jolloin Kansallismuseo valmistui ja nämä kokoelmat siirtyivät Kansallismuseon alaisuuteen.²³⁰

1890-luvun työskentelyä
Historiallisessa museossa,
Nikolainkatu 5, neljännen kerroksen
pohjoispääty. Heikel /MVKA

Yliopistomuseo Arpeanumissa oli niitä museoita, joihin haluaisi päätyä kiireettömänä sadepäivänä uteliaan ja innostuvan ystävän kanssa. Arpeanumissa oli kauniilla tavalla läsnä hitaus ja pysähtyneisyys, yhdistettynä ihmisen kulttuuriseen ja tieteelliseen innovatiivisuuteen ja ihmettelyn kykyyn.

Yliopistomuseo

Vuoteen 2001 saakka rakennuksen laitoskäyttö kasvoi näyttely- ja museo-
käytön vähetessä. Geologian laitoksen uusien tilojen myötä oli selvää, että
Arpeanumin käyttötapa ja -tarkoitus tuli arvioida kokonaisuudessaan uu-
destaan. Tarveselvitysten myötä parhaaksi pääkäyttäjäksi vähitellen valikoitui
yliopiston erilaisia kokoelmia hallinnoiva, vuonna 1978 perustettu Helsingin
yliopistomuseo. Lukuisilla Helsingin yliopiston laitoksilla oli lisäksi omia eri-
tyisiä esinekokoelmia ja pieniä museotoimia, joiden hallinnointi ja toiminnan
rahoittaminen oli sekavaa. Uudistetun, pieniä laitospomuseoita ja kokoelmia
yhdistävän Yliopistomuseon toimintaa ohjaamaan ja tukemaan perustettiin
säätiö vuonna 2000. Kun Arpeanumin peruskorjaus valmistui vuonna 2003,
museon pysyvään näyttelytoimintaan oli valittu otanta yliopiston yleistä his-
toriaa ja laitoshistoriaa sekä varsin suurena kokonaisuutena myös geologian
museo, jossa voitiin esitellä mm. rakennuksessa vuodesta 1869 esillä ollutta
mineralogista kokoelmaa. Vasta-avattu yliopistomuseo sai Kansainvälisen mu-
seoneuvoston ICOM:n Suomen neuvoston Vuoden museo 2003 –palkinnon.
Museotoimea varten kunnostetut tilat ehtivät toimia tässä käyttötarkoituksessa
vain noin 10 vuoden ajan. Kesäkuussa 2014 Helsingin Yliopistomuseo sulki
näyttelytoimintansa Arpeanumissa ja aloitti muuton päärakennuksen uuden
puolen kolmannen kerroksen pihasiipeen, jossa uusi näyttely on tarkoitus ava-
ta 26.3.2015 juhlistamaan yliopiston 375-vuotisjuhlapäivää.

Lääketieteen ja hammashoidon historiallinen välineistö oli esillä näyttelyssä. Kuvat HYM 2003 Ari Aalto.

Peruskorjauksen yhteydessä rakennuksesta purettiin pois varsin paljon uudempia, geologian laitosta varten rakennettuja, keveitä rakenteita. Peruskorjauksen jälkeen rakennuksen pohjakaava vastaa alkuperäistä monin paikoin. Uusia kalusteita ja rakenteita tehtiin varsin vähän. Kuvat HYM 2004 Jussi Tiainen

tuksen opetukseen tarkoitettun huoneen pohjoisseinässä oli neljä ikkunaa; ja allekirjoittaneelta vaati melkoisesti peräänantamattomuutta ja voimia suostuella ylitirehtööri Dahlström siihen, että kaksi ikkunoista yhdistettäisiin yhdeksi suureksi ateljeeikkunaksi riittävän valon aikaansaamiseksi, sillä Dahlström ei mielellään halunnut muuttaa edeltäjänsä Edelfeltin työtä. Niin kuitenkin tehtiin, ja kaksi jäljelle jäänyttä ikkunaa peitettiin. Niin saatiin, pitkällisen jossittelun jälkeen ensimmäinen kunnollinen, ajanmukainen piirustus- ja maalaussali Suomeen.”²³³

Rakennuksen pohjoisjulkisivun muutostyöt on siis mitä ilmeisimmin toteutettu noin vuonna 1869. Arpeanumissa oli tilanahtautta alusta asti, ja piirustusali savustettiin ulos von Beckerin ankarasta vastustuksesta huolimatta, ja se sai vuokratilat Ritarihuoneelta jo vuonna 1880.²³⁴ Nykyisin ateljeesalissa on suuren ateljeeikkunan lisäksi kaksi pienempää sivuikkunaa, jotka noudattavat muodonantoaan muita alkuperäisiä ikkunoita. Oletettavasti von Beckerin mainitsema sivuikkunoiden sulkeminen on tehty vain sisäpuolelta ja kevein rakentein ja ulkopuolelta julkisivu on pysynyt muuttumattomana. Charles Riisin valokuvassa 1870- tai 1880-luvulta julkisivu on nykyisen kaltainen.

4.4 VEISTOKUVAKOELMA

Taidehistorian laitoksen veistokuvakokoelma on saanut alkunsa 1840, kun ylioppilaiden aloitteesta rahaa kerättiin kolmen antiikin veistoksen kipsikopion hankkimiseksi Suomeen, jotta taiteen ja kuvanveiston harrastusta voitaisiin näin syventää esimerkillisin teoksien. Professori C. G. Estlander käynnisti 1869 määrätietoisesti kokoelman laajentamisen, jotta taiteen, historian ja estetiikan opiskelijoille tarjotaan mahdollisuus omakohtaiseen kokemiseen ja maailmantaitteen ymmärtämiseen. Ensimmäiset Estlanderin käynnistämät hankinnat tehtiin Pariisista 1871 Adolf von Beckerin avustuksella. 1870-luvulla tehtiin useita hankintoja ja 1880-luvun lopulla kokoelmaa kartutettiin edelleen. Kokoelmaan pyrittiin saamaan kattava edustus niin ajallisesti kuin tyylillisestikin keskeisiä länsimaisen taiteen teoksia. Kokoelma on karttunut vielä vuonna 2001 lahjoituksin. Tällä hetkellä kokoelma käsittää 75 antiikin, 52 renessanssin, kolme varhaiskristillistä sekä kaksi aasialaista kipsikopiota.²³⁵

Peruskorjauksen jälkeen porrashuoneeseen sijoitettiin muutamia veistokuvakokoelman veistoksia.

Alla peruskorjauksen yhteydessä esiin tullut, aiemmin ylitsemaalaamaton fragmentti toisen kerroksen aula-tilasta (222). Veistokuvakokoelman aikana huonetilat 222-225 ovat ilmeisesti olleet yhtä salia. Kokoelma on ollut esillä Arpeanumin 2. kerroksessa vuosina 1887 - 1937.

Kokoelma oli ensin esillä Arpeanumin ylimmässä kerroksessa. Lehtileike Finlands Allmänna Tidning 21.5.1873.

Estlanderin hankintojen saavuttua Suomeen silloinen kokoelma saatiin esille Arppeanumin ylimpään kerrokseen, kahteen suureen saliin, jotka aiemmin olivat olleet Suomen taideyhdistyksen näyttelykäytössä 1870-71 ja sen jälkeen kuvataiteilijain ateljeina (oletett. porrashuoneen pohjoispuolella olevat salit 412 sekä 421-422)²³⁶. Kokoelma avattiin yleisölle ensimmäisen kerran toukokuussa 1873.²³⁷ Aikalaisartikkelissa todetaan, että salien vastamaalattut tummat punaruskeat seinät tulevat tarjoamaan valkoisille kipseille erityisen suotuisan taustan.²³⁸ Opintokäytön ohella veistoskokoelmaa pidettiin yleisölle avoinna sanomalehdissä ilmoitettuina ajankohtina. Esimerkiksi vuonna 1876 heinäkuussa kokoelma oli avoinna yleisölle keskiviikkoisin ja lauantaisin klo 13-14. Samoina ajankohtina oli yleisölle avoinna myös Taideteollisuusyhdistyksen näyttelylaboratoriorakennuksen toisessa kerroksessa.

Vuonna 1880 kokoelma joutui väistymään luonnontieteiden tieltä yliopiston päärakennukseen²³⁹, mutta uuden kemian laboratorion valmistumisen yhteydessä 1887 se siirrettiin takaisin Arppeanumiin.²⁴⁰ Tällöin veistoskokoelmalle varattiin peräti viisi huonetta, tällä kertaa rakennuksen toisesta kerroksesta.²⁴¹ Kokoelman varsinaisiin näyttelytiloihin maalattiin antikisoiva seinäboordi meander-kuvioineen ja seinien perussävy oli syvä murrettu punainen. Kokoelma laajeni vuonna 1888 pääasiassa renessanssin veistoskopioilla. Kokoelma oli Arppeanumissa vuoteen 1937 asti, jolloin ne joutuivat jälleen antamaan tilaa luonnontieteille. Kokoelma sijoitettiin suureksi osaksi yliopiston päärakennuksen pohjoiseen yhdyskäytävään.²⁴² Kokoelma on edelleen yliopiston taidehistorian oppiaineen hallussa, mutta sitä on hajasijoitettuna myös mm. päärakennuksessa ja Yliopistomuseon tiloissa Arppeanumissa. Osa suurista veistosista on varastoitu. Kokoelman valokset on tietyvästi valettu suoraan alkuperäisistä teoksista, mikä tekee sen erityisen arvokkaaksi. Nykyisin alkuperäisteoksista ei ole mahdollista enää tehdä valoksia, vaan kopiot ovat kopioiden kopioita.

4.5 MUSIIKKISALI

Musiikkisali kuului alusta lähtien Arppeanumin tilaohjelmaan, ja sille varattiin sali neljännestä kerroksesta. Akateeminen orkesteriyhdistys aloitti harjoitukset salissa vuonna 1870.²⁴³ Konserttien ja harjoitusten lisäksi musiikkisali oli ahkerassa kokouskäytössä. Osakuntien toimintaa rakennuksessa ei tässä yhteydessä ole selvitetty, mutta ainakin Västfinska afdelningen²⁴⁴ ilmoitti kokouksesta la-

Hbl 13.2.1872

Hbl 27.5.1873

boratorion musiikkisalissa vuonna 1870.²⁴⁵ Myös muinaismuistoyhdistys tapasi säännöllisesti 1870-luvulla musiikkisalissa.²⁴⁶ Edelfeltin pohjapiirustuksissa musiikkisaliksi on merkitty pääportaan pohjoispuolella oleva sali (421-422), mutta ilmeisesti musiikkisalina on toiminut pääportaan eteläpuolella oleva sali (403). Musiikkisali muutti yliopiston päärakennukseen vuonna 1884²⁴⁷, mutta 1910-luvulla musiikkisalikäyttö mainitaan Arppeanumissa uudelleen.²⁴⁸ Vuonna 1928 toiminta siirrettiin kolmannen kerroksen salista Ritarihuoneelle.²⁴⁹

4.6 ASUINKÄYTTÖ

Kuten aiemmin todettiin, prefektin suuren asunnon sijoittamista osaksi laitusrakennusta arvosteltiin suunnitteluvaiheessa varsin laajalti, mutta rehtori Arppe piti kiinni kannastaan ja asunto toteutui. Asunto tuli olemaan kemian professorin (tai prefektin) virka-asunto, mutta Arppe itse sitoutui olemaan hyödyntämättä tätä etua välttääkseen oman edun ajamisen asuntoasiassa. Prefektin asunto vei kolmannelta kerroksesta yli puolet, noin 400 m². Ensimmäiseksi asuntoon muutti kemian dosentti Jakob Chydenius heti rakennuksen valmistuttua 1869.²⁵⁰ Asunto kunnostettiin kokonaisuudessaan²⁵¹ ennen kuin kemian professorin virkaan vuonna 1882 nimitetty Edvard Hjelt perheineen muutti asuntoon. Hjelt oli virassa vuoteen 1908 asti.²⁵² Yliopistomuseon koaamassa Hjeltien elämää esitelleen näyttelyn näyttelytekstissä kerrotaan, että musikaalinen perhe käytti harrastukseensa myös kaikuisaa porrashuonetta, ja Edvardin päivänä ylioppilaat saapuivat portaakkoon laulamaan.²⁵³ Hjeltien vanhin tytär, Esther, teki uransa lastenkirjojen kuvittajana ja hän tallensi luonnoskirjoihinsa myös asunnon sisätiloja.

Vuonna 1908 uudeksi kemian professoriksi valittiin Ossian Aschan, jonka perhe asui professorinasunnossa vuoteen 1927 asti.²⁵⁴ Asunnossa oli alun perin salonki, ruokasali, 3 makuuhuonetta, prefektin työhuone ja apuhuone garde-roobeineen sekä vauraan yläluokan asuntoon luontevasti kuuluva keittiö aputiloineen ja palvelijain kammareineen.

Rakennuksen pohjakerroksessa puolestaan sijaitsi kaksi huoneen ja keittiön asuntoa vahtimestareille sekä nk. renkihuone. Ensimmäisen kerroksen eteläisimmät huonetilat leivintupineen ja jääkellareineen ovat palvelleet oletettavasti talon kaikkia käyttäjiä.²⁵⁵

Sisäkuvia salongista, huone 318, professori Hjeltin aikaan. Kuva lainattu Veikko Pakkasen pro gradusta, yksityiskokoelma. Päivi Savonen.

Sisäkuvia professori Hjeltin työhuoneesta (313). Kuvat lainattu Veikko Pakkasen pro gradusta, yksityiskokoelma. Päivi Savonen.

Aukeama Esther Hjeltin kuvallisesta päiväkirjasta. Originaali yksityiskokoelmassa, Päivi Savonen.

Esther Hjeltin akvarelli isänsä professori Edvard Hjeltin työhuoneesta. Originaali yksityiskokoelmassa, Päivi Savonen.

4.7 MUITA KÄYTTÄJIÄ

Rakennusta alettiin käyttää kokoustarkoituksiin heti valmistumisen jälkeen, mistä saa viitteitä sanomalehtien ilmoituksista. Laboratoriorakennus on ollut oman aikansa monitoiminen kulttuurikeskus. Esimerkiksi vapaalokunta piti kokouksiaan toisen kerroksen auditoriossa 1870-luvun alusta ainakin 1880-luvulle asti.²⁵⁶ Ensimmäisinä vuosina rakennuksessa toimi Suomen taideyhdistys, jolle oli varattu tiloja ylimmästä kerroksesta.²⁵⁷ Taideyhdistys järjestikin 1870-luvulla ahkerasti näyttelyitä ja piti kokouksia näissä tiloissa. Arpeanumin luentosali on saanut palvella myös naisten oikeuksia. Vuonna 1873 *Morgonbladet* uutisoi, että, naisille suunnattu akademia on aloittanut luentojen pitämisen Arpeanumin luentosalissa. Luentojen aiheet olivat mm. Suomen historiaa, kirjallisuus- ja kirkkohistoriaa, oikeustieteen perusteita ja matemaatiikkaa.²⁵⁸ Muutenkin pidettiin laboratoriorakennuksen luentosalissa yleisöluentoja tärkeistä ja käytännöllisistä aiheista, usein otsikolla "helpotajuinen" tai "kansantajuinen".²⁵⁹ 1900-luvun alussa *Päivälehti* mainosti kokonaista Ranskan vallankumoukseen liittyvää "sivistyshistoriallista luentosarjaa" johon saattoi ostaa sarjalipun.²⁶⁰

Lehti-ilmoituksia 1870-luvulta.

4.8 VALTIONEUVOSTON TIETOHALLINTO 2003-

Peruskorjauksen 2001-2003 yhteydessä suuren rakennuksen toiseksi käyttäjäksi tuli Valtioneuvoston tietohallinto. Ensimmäiseen kerrokseen toteutettiin nykyaikaiset turvallisuusvaatimukset täyttävä toimistohuoneisto.

Valtioneuvoston tietohallinto edellytti "tavalliset toimistomateriaalit" ja huoneisiin sijoitettiin runsaasti tekniikkaa.

Arppeanum vuonna 1970. Vanha piharakennus on purettu pois ja Osmo Lapon suunnittelema paviljonkirakennus on työn alla. MV

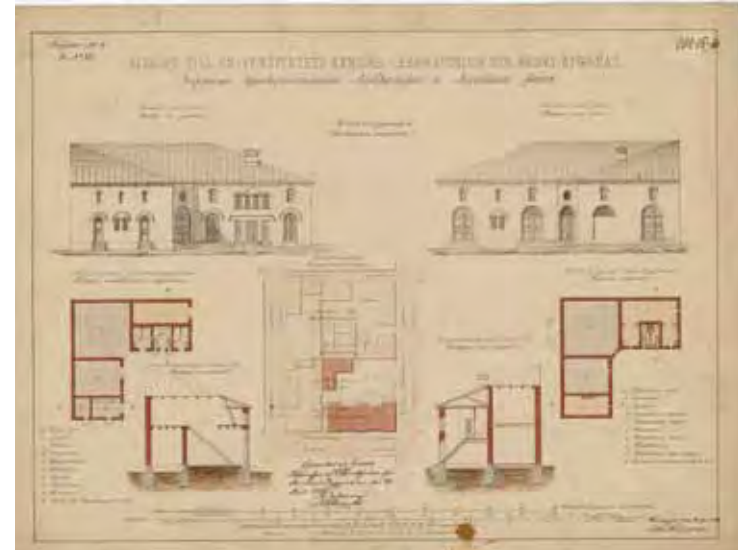
Kuva 1977 toimitetusta kuntokatselmuksesta, jossa käytiin läpi julkisivut sekä neljännen kerroksen alakattojen vauriot. Lisäksi on muutama kuva pääporashuoneesta; vasemmalla toinen lepotaso. HYM

Oikealla piharakennuksen alkuperäiset suunnitelmat. A. Edelfelt lokakuu 1862. HYM

5. Rakennuksen muutostyöt

Voidaan ajatella, että mineralogisten kokoelmien kautta Geologian laitos on ollut Arppeanumin käyttäjä rakennuksen valmistumisesta aina vuosien 2001-2003 suureen peruskorjaukseen saakka. Tämä yhden toimijan yhtäjaksoinen läsnäolo ja vähittäinen laajeneminen koko rakennukseen selittää osaltaan sen, että rakennusta ei ole kokonaisuudessaan peruskorjattu ennen kuin Geologian laitos muutti pois vuosituhaten vaihteessa. Rakennusta on ylläpidetty yliopiston käytäntöjen mukaisesti vuosihuolloin ja lisäksi huonetilojen vapautuessa niitä on kunnostettu vähittäin geologien tarpeisiin. Merkittävimmät muutosvaiheet ennen peruskorjausta ovat olleet vuoden 1887 aikana tehdyt uudelleenjärjestelyt, kun kemian laitos sai uudet tilat naapuriin valmistuneesta uudisrakennuksesta, 1930-luvun lopulla tehty keskuslämmitysjärjestelmän rakentaminen ja uunien purkaminen sekä 1980-luvun alkupuolella arkkitehti Matti Vesikansan johdolla toteutettu kattava perusparannus.

Seuraavilla sivuilla olevaan taulukkoon on koottu tunnetut muutosvaiheet ja mahdollisuuksien mukaan kirjattu ne huonetilat, joita muutokset ovat koskeneet. Huonenumerointi on Matti Vesikansan 1980-luvun alkupuolella laatima ja peruskorjauksen 2001-2003 aikana vakiintunut numerointi.

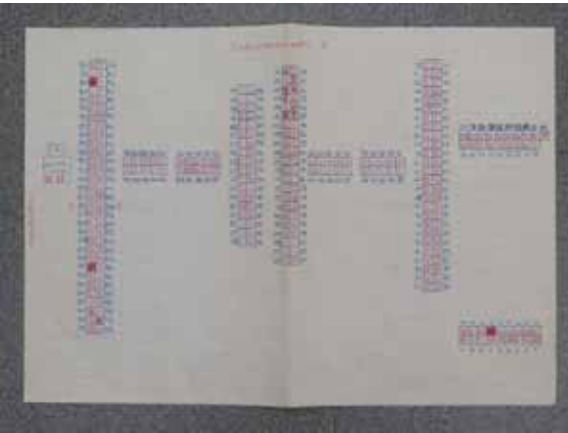

1860	Suunnittelu käynnistyy, Arppe pyytää Edelfeltiltä luonnokset, ensimmäiset valmistuvat syksyllä 1860		Pakkanen s. 9
	14.6.1860 käynnistyvät rakennuspohjan valmisteluita		Pakkanen s. 9
1861	luoteiskulman vesisuonen avausta, ilmeisesti myös kaivon louhintaa ja rakennusta		
1866-1870	<p>Rakennusvaihe: 1866 alkuvuodesta tiili- ja puutavaratilaukset; perustukset valmistuivat elokuussa, , muuraustyö käynnistyi syyskuun alussa; tontin tasotuslouhintaa</p> <p>1867: välipohjapalkkien sahausta; muuraus käynnistyi kesäkuun alussa; harjakorkeuteen marraskuussa; katto mustasta rautapelistä; ikkunoiden lasitusta; keittiöportaan kalkkikivien ladonta; sisäpuolisen tikkurappauksen liisteiden kiinnitystä</p> <p>1868: puulattioita: piharakennuksen muuraustyö; uunien muuraus; lattioiden ja kanaalin betonivalut;</p> <p>1869: pääportaan asennustyö; rakennuksen lämmitys talvikaudella, ulkopuolinen rappaus; sisäpuolen maalaustyöt; kalustaminen</p> <p>1870: piha-alueen siistiminen, kiveys ym. viimeistely; maalauksen viimeistelyä toukokuuhun 1870 saakka</p> <p>Ulkopuolen maalaus ehkä 1872</p>		Pakkanen
1869	Lokakuun puolivälissä ensimmäiset käyttäjät		
	Etnografinen museo 4. kerrokseen	404, 407 ja 408	Pakkanen s.79
	Musiikkisali sijoittuu 4. kerrokseen	403	
1870	Mineraalikäbinetti 3. kerrokseen tammikuussa	302, 307-308, 312, 313	Pakkanen s. 95
1870	Piirustussali muuttaa sisään, kun ikkunamuutos valmis; muutostyön suunnittelijana A. H. Dalström	413 -414, 415 ja 418	Pakkanen s. 100
1872	Veistokuvakokoelmalle varataan salit	412, 421-422	
1874	Taideteollisuusyhdistyksen näyttely avautuu yleisölle, 3.krs	302	(Heinä mies)
1876	Piirustussalin katon kunnostus (ilmeisesti vesivaurio)	415	talousos. 8.6.1876
1877	Uusi vesivaurio vintillä -> vaurioita piirustussalissa ja prefektin asunnossa (dos. Chydenius)	415, 321 / 316	talousos. 26.10.1877
1878	Jälleen vesivaurio vintillä -> insinööri Huberin ehdotus vesisäiliön järjestelystä	415, 321 / 316	talousos. 16.3.1878
	Parvekkeen (altaani) lattiaan lyijypelti, katon öljymaalaukset		talousos. 22.5.1878
	Taideteollisuusyhdistys muuttaa pois Arppeanumista		(Heinä mies)
1879	Uusi musiikkisali: lattia kunnostetaan, seinät rapataan; kaasuliitos; piirustussalin nurkahuoneen lattia kunnostetaan	302	talousos. 3.5.1879

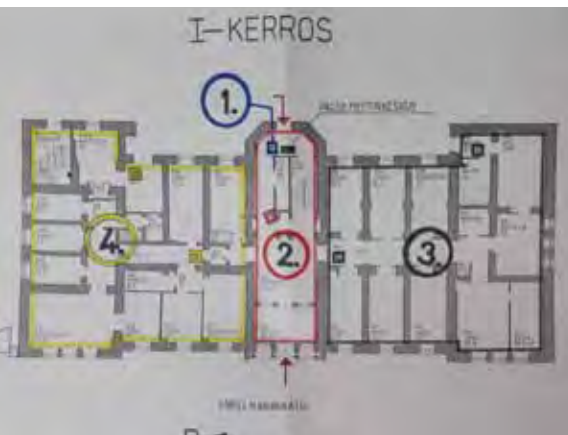
1880	Veistokuvakokoelma siirtyy 4. kerroksesta (pohjoinen pää) päära-kennukseen (fysisk-matematisk lärosalen)		Redog. 1878-81, s. 57	
	Syksyllä 1880 fysikaalinen laitos saa kolme huonetta 4. krs. eteläpäästä sekä ullakkohuoneen; havaintovälineiden siirtämiseksi luentosaliin tehdään hissi	403, 404 + ja 407, ullakkohuone		Redog. 1878-81, s. 63,64
1881	Parvekkeen lattia asfaltoidaan	pihan altaani	Redog. 1878-81, s. 76	
	Fysikaalisen laitoksen huoneisiin uusia tammikalusteita + vesi- ja kaasuputket; ullakkohuoneeseen yhteys pääportaan ylätampuurista uudella vinttiportaalla; verstas yhteyden jääkellarin tiloihin	403, 404 + ja 407, ullakkohuone, pääporras		Redog. 1878-81 s. 76 talousos. 15.5.1880
	Etnografinen kokoelma muutetaan 4. krs pohjoispäähän; 1882 käytössä jo kuusi huonetta	408, 412,413/4, 415, 418 sekä 421/2		Redog. 1878-81 s. 77
	Piirustussali muuttaa pois rakennuksesta (Ritarihuone)			Redog. 1878-81 s. 77
	Musiikkisali sijoitetaan 3. kerroksen mineraalikabinetin käytössä olleeseen saliin; salia käytetään myös matematiikan luentoihin	302		Redog. 1878-81 s. 77
1882	Rakennus liitetään kaupungin viemärilaitokseen, prefektin asunto kokonaisuudessaan kunnostetaan; fysikaalisen laitoksen vahtimestarille asunto	313 - 331	Redog. 1881-84, s. 85	
1883	Mineraalikabinetin salit maalaus-kunnostetaan	307-308, 312	Redog. 1881-84, s. 85	
	Prefektin asunnon kunnostuksen määrärahat hyväksytään; katto sivellään kivihiilitervalla; mineraalikabinetin lattiat kunnostetaan, kaakeliuuneja uudelleenmuurataan			talousos. 4.5.1883
1884	Musiikkisali muuttaa päärakennukseen		Redog. 1881-84, s. 85	
	Kemian laboratorion lattia kunnostetaan; etnogr. kokoelmien uuneja uudelleenmuurataan	(214 – 225?)	talousos. 21.4.1884	
1887	Kemian laitos muuttaa naapuriin uudisrakennukseen, suuria uudelleenjärjestelyitä 1-2 krs.; vanhat laboratoriotilat uudistetaan G. Nyströmin johdolla	jokseenkin kattavasti 1. ja 2. krs; lattioihin asfalttimassa; laajaa uudelleenmaalausta	HDBI 24.9.1887	
	Slaavilainen kirjasto muuttaa 1. kerrokseen, vahtimestarin huone; harkittiin sähkövalaistusta, mutta päädyttiin kaasuvälöön, koska Wadenin sähkölaitos tarjosi virtaa vain illalla ja aamulla, ei keskellä päivää	106-108, 118-120 + käytävä		HDBI 24.9.1887; talousos. 24.10. ja 24.11.1887; Folkwännin 21.1.1887
	Eläintieteellinen laitos 1. kerrokseen	ent. kemian laboratorio		HDBI 24.9.1887; Folkwännin 21.1.1887
	Veistokuvakokoelma ja estetiikan luentosali muuttaa 2. kerrokseen, pohjoispää; laboratorion entinen sisäporras oletettavasti puretaan; (2. krs pohjoisimpia huoneita suunniteltiin piirustussalin käyttöön; ei ilmeisesti toteutunut, vaan veistokuvakokoelma laajeni)	214, 223-225		HDBI 24.9.1887
	Kasvianatominen ja -fysikaalinen työhuone sijoittuu entiseen prefektin laboratorihuoneeseen 2. krs	219		HDBI 24.9.1887
	Palopostikaappien rakentaminen porrashuoneeseen	pääporras		Pakkanen s. 83

1889	Kemian (hörsalen) luentosaliin tarvitaan jakoseinä (ilm. 2. krs) toteutuiko?; 3. krs eteläsali 307/8 lattiassa painumaa		talousos. 1889
1891	Pihajulkisivu ja pääporrashuone maalaus kunnostetaan (G. Nyströmin johdolla, Wuorion toimesta 3500 mk; dels i olja dels i vattenfärg); venäläisen kirjaston lattia ja seinät maalataan, uusia kirjahyllyjä; veistokuvakokoelman suuren huoneen seinät maalataan	pääportaan nykyiset seinäpinnat tästä vaiheesta	Redog. 1890-93, s. 116 talousos. 24.5.1891
1893	Luentosalissa kunnostustöitä	207	talousos.2.6.1893
1895	Luentosalin liitutaulujen maalaus	207	talousos. 14.5.1895
	Valokuva-ateljee ullakolle		talousos. 14.12. 1895
1897	Pääporrashuoneen eteisen lattiaan "mattlacker"-betonikivi; keittiöportaan kunnostus; vesikaton "voitelu" (smörjning); tulisijojen kunnostusta	101, 102	talousos. 18.5.1897
1899	Salin itäpään "laudoitus" (ilm. jonkinlainen jakoseinä) puretaan; itäisen salin (302) kristallografisia tutkimuksia varten pienet pimeähuoneet laudoitetaan	307/308, 302	talousos. 17.5.1899
1901	Professorin salonkiin ja työhuoneeseen linoleummatto; vesikatto "voidellaan"	313, 318	talousos. 28.5.1901
1902	Fysikaalinen laitos osittain Willebrandtin taloon; 3. krs salien viereiset vapautuvat huoneet mineralogisen laitoksen käyttöön	313,317(?)	talousos. 1.9.1902 + 19.9.1902
1903	Slaavilaiseen kirjastoon 2 Auer-lamppua (kaasu)	(120?)	talousos. 27.5.1903
1905	Eteläpään salien välille tehtiin kierreporras; uusi portti pihaan	307 ja 404	talousos. 205.5.1905
1906	Sisäkattojen huoltomaalausta	saleissa	talousos. 30.4.1906
1907	Fysikaalisen laitoksen kabinetin kunnostustöitä (4. krs. eteläpää) Veistokuvakokoelman tiloihin hankitaan kokos-kuituinen eteismatto...	404 (212 vai 222)	talousos. 3.6.1907
1909	Nyströmin suunnitelmien mukaan hyväksytään luentosaliin uudet penkit ja lattia, paikkaluku nousee 120 -> 219; venäläiseen kirjastoon sähkövalaistus	207	talousos. 27.5.1909
1911	Paljon pieniä remonttitarpeita ja kalustehankintoja		talousos. 12.5.1911
	Fysiikan laitoksen ja etnografisen kokoelman muuttaessa pois tilat varataan mineralogis-geologisen laitoksen käyttöön	403, 404, 407	talousos. 22.12.1911
1914	Auditorion käytävään linoleum, musiikkisalin uunien korjaus; prefektin asunnon kunnostusta ym.; venäläinen kirjasto laajentuu entiseen vahtimestarin asuntoon	202 tai 206	talousos. 1914, s. 173
1916	Auditorion lattian öljymaalaus + lakkaus; musiikkisali edelleen Arpeanumissa	207	talousos. 1916 s. 188-190
1925	Huomio halkeamista prefektinhuoneen seinässä; "ankkuroitu"	(313?)	talousos. 11.6.1925
1926	Luentosalin lattian maalaus	207	talousos. 1926

1927	Geologis-mineralogisen laitoksen eteisen 2 uutta puupylvästä maalattava(?); luentosalin penkkeihin saatava maalatut numerot; luentosalin luentotiskiін järjestetään ventilationilaite purkamalla taulun takana oleva kaakelihella ja johtamalla imevä tuuletustorvi täällä olevaan torveen ja käyttämällä sähköventtiiliä	207	talousos. 17.6.1927
1928	Musiikkisali Ritarihuoneelle; maanviljelys- ja metsäzoologinen laitos Arppeanumiin, ilm. 3. krs entinen asunto	(317...331?)	talousos. 8.2.1928
1928	Ent. Prof Ramsayn huone museohuoneeksi; veistuskuvakokoelman tiloihin sähkövalaistus kaasun sijaan	214...225	talousos. 5.6.1928
1928-9	Entinen musiikkisali ja kaksi huonetta prof. Aschanin asunnosta mineralogis-geologisen laitoksen käyttöön	(302, 313, 317?)	toimintakert. 1928-29, s. 46
1931...1933	Paljon pieniä korjaustoimenpiteitä; parvekkeen purkaminen pihan puolelta; lämpöjohtoja suunnitellaan;		talousos. 1.3..1933,
1934	Kun paleontologisen kokoelman lattia (403) oli painunut, tehtiin tuenta neljällä kannatuspylväällä (302)	302, 403	
1937/1938	Keskuslämmitys toteutuu 1930-luvun lopulla: oma keskuslämmitysuuni, pihajulkisivuun toteutetaan korkea piippu; viimeistely sotien jälkeen, kaakeliuunit tallella vielä 1938 tehdyssä mittaussarjassa		talousos. 11.10.1934, HYTILA, piirustussarja 1938
1937	Veistokuvakokoelma muuttaa päärakennukseen; 2. krs tilat Geologian laitoksen käyttöön	214-225	Nikula 1974, s. 82
1939	Mineraali- ja paleontologiasalin lattioiden maalaaminen; "katujen puoliset akkuna- ja kerroslistojen uusiminen (tarkoittaako rappausta?)	403,407	talousos. 12.4.1939
1941-1942	Talvikauden rakennus oli lämmittämättä polttoainepulan vuoksi		
1944 - 1945	Pommivaurioita, ikkunakorjauksia pommitusten jälkeen, 1030 ruutua lasitettu, 428 ikkunaa maalattu (=lähes kaikki ikkunat)	taloustoimikunta 28.1.1945(?), liite 2; talousos. 11.10.1994; taloustoimikunta 9.4. 1946; taloustoimikunta 28.1.1949	
1945	Maalaustöitä: kattoja ym.		taloustoimikunta 28.1.1945(?), liite 2
1946	Ullakolle slaavilaiselle kirjastolle sanomalehtivarasto		taloustoimikunta 1.3. 1946
1950	Varataan määrärahoja ikkunoiden huoltomaalaukseen (osa); muita korjaustöitä, sähköjä, maalaustöitä, vesi-, viemäri- ja lämpötöitä		taloustmk 24.1.1950
1952	Määrärahoja ilmastointitöihin		taloustmk
21.11.1956	Ensimmäiseen kerrokseen tehdään uusia vesiputkivetoja; lämmin vesi Junkersista		HYTILA
1958	Määrärahoja kunnostuksiin 1 490 000		taloustmk. 31.3.1958
1959	Määrärahoja kunnostuksiin 940 000		taloustmk. 24.2.1959
1960	Määrärahoja kunnostuksiin 1 340 000		taloustmk. 19.2.1960
1961	Määrärahoja kunnostuksiin 2,2 mlij		taloustmk. 3.3.1962

Päiväämätön hormikartoitus, koostepiirustus, tehty 1977 pohjapiirustuksiin. HY / TILA

Palo-osastointi 1987. HY / TILA

1963	Määrärahoja kunnostuksiin 20 500 (=2,05 milj vanhaa markka!); koko rakennus, luentosalia ja muutamia pikkutiloja lukuunottamatta, oli Geologian laitoksen käytössä		taloustmk. 8.3.1963
1965	Geologian ja paleontologian laitoksen käyttöön vapautuu huone maatalous- ja metsäeläintieteellisen laitoksen lintukokoelmalta		taloustmk. 28.5.1965
1967	Määrärahoja kunnostuksiin 22 000		taloustmk. 2.3.1967
1968	Määrärahoja kunnostuksiin 42 000		taloustmk. 9.4.1968
1969	Radiohiilijoihto toiminta alkaa		taloustmk. 20.11.1969
3.3.1971	Palavien nesteiden varasto pihalle ja 3. kerrokseen		HY / TILA Lauri Virtanen
1973-75	Piharakennuksen purku, Osmo Lapon suunnitteleman pihapaviljongin rakennus		
31.7.1975	Uudenmaan piirirakennustoimiston kehoitus julkisivujen kunnostamisesta alkuperäisin värein		HY / TILA
28.8.1975	Arkkitehtien Jokinen & Tanska porttisuunnitelma, entistäminen		HY/TILA
1976	Päätös Kumpulan kampuksen suunnittelusta; Arpeanumin kunnostukseen ei juuri käytetty resursseja		
1977	Päiväämätön hormikartoitus, tehty 1977 pohjiin		HY/TILA
2.6.1978	Julkisivuvärien selvitys toimitettu rakennusvalvontaan, tunnus 1-1089-R-78 (tähän liittyvä julkisivujen kattava kunnostus)		HY/TILA
4.4.1979	Hyväksytty uusi asemakaava, jossa kortteli on Snellmaninkadun ja Kirkkokadun nurkkatonttia lukuunottamatta kokonaan hallinto- ja virastorakennusten korttelialuetta		HY/TILA
1980	Kaukolämmön liittynät		HY/TILA
1983-1985	Matti Vesikansan suunnitelma; kattava tekninen peruserparaus, jonkin verran keveitä väliseiniä, uusi huonenumerointi; käytössä myös 2001-2003	kattava muutos	HY/TILA
12.3.1987	Tilat 217-221 remontti työselitys, Turtiainen & Vesikansa; 1989 Palo-osastoinnin suunnitelma	217-221	HY/TILA
13.11.1992	1. krs eteläpää, murskaus- ja valokuvaustilojen uudelleenjärjestely, suunnittelija Jukka Turtiainen; ilmanvaihdon ratkaisut Leo Maaskolan toimisto	108-118	HY/TILA
1999	Julkisivujen kunnostus		
2001-2003	Geologian laitos muuttaa Kumpulaan, suuri peruserparaus; Helsingin yliopistomuseo (2. – 4. krs) ja Valtioneuvosto (1. krs) uusiksi käyttäjiksi		

6. Peruskorjaus 2001 – 2003

6.1 RAKENNUKSEN TILA ENNEN PERUSKORJAUSTA

Ennen vuoden 2001-2003 peruskorjausta rakennus ehti olla käytössä noin 15 vuotta arkkitehti Matti Vesikansan johdolla tehdyn perusparannustyön jälkeen. Aukeaman kuvasarja on peräisin vuodelta 2001, juuri ennen geologian laitoksen pois muutttoa. Vuosikymmenien aikana suuria saleja oli jonkin verran jaettu pienemmiksi työhuoneiksi, mutta uudemmat rakenteet ovat olleet keveitä, eikä alkuperäisrakenteeseen ole juuri puututtu. Suurimmat rakenteisiin kohdistuvat toimenpiteet ennen peruskorjausta oli toteutettu 1887, jolloin laboratorioporras 1. ja 2. kerroksen välistä purettiin ja luentosalista avattiin yhteys uudelle puolelle.

Kuvat Esko Roine 2001. HYM

Peruskorjauksen yhteydessä rakennuksen eteläpään alapohja avattiin käytännössä kokonaan, pohjoispäässäkin varsin laajalti. Alkuperäisen hormiston laajuus näkyy seinän alaosassa.

6.2 PERUSKORJAUKSEN RAKENNUSSUOJELLISET TAVOITTEET

Eri osapuolilla on tyypillisesti hiukan erilaisia tavoitteita arvokkaiden peruskorjaustöiden työtavoissa ja lopputuloksissa. Museoviranomaisten näkökulmasta Geologian laitoksen huomattavan vähin muutoksin säilyneet interiöörit ja varsin vähäisin teknisin järjestelmin varusteltu rakennus oli sellaisenaan poikkeuksellisen arvokas ja varjeltava. Peruskorjausta edeltävässä lausunnossa 13.1.2000 Museovirasto toteaa mm. seuraavaa:

”Rakennus on kulttuurihistoriallisesti arvokas kokonaisuus ja talon käyttöhistoria kaikkine vaiheineen ja käytön rakennukseen jättämät jäljet kuuluvat tähän kokonaisuuteen. Aiempi käyttö ja käytön muutokset eivät ole jättäneet jälkiä vain huonejakoihin ja ovijärjestelyihin. Jäljet näkyvät niin materiaaleissa, pintarakenteissa kuin väreissä. Siinä missä hyväksytään nykynormien mukaan liian korkealla oleva ikkunapenkki, tulee myös hyväksyä ”väärään” suuntaan avautuva ovi tai sen liian korkealla oleva painike, yhdessä huoneessa massalattia ja viereisessä maalattu lankkulattia.

Rakennuksessa on erityisen hyvät edellytykset tässä esitetyn tyyppiselle, menneiden käyttötarkoitusten synnyttämiä muutoksia hyväksyvälle kevyelle korjaus- ja muutostyölle. Rakennushan ei ole kokenut 1970-luvulta periytyvää talotekniikkapainotteista uudisrakentamisen luonteista peruskorjausta. Geologian laitokseen ei liity sellaisia nyt piilossa olevia rakennussuojellisia arvoja, jotka voitaisiin palauttaa poistamalla kaikki rakennukseen vuonna 1869 tapahtuneen valmistumisen jälkeen tehdyt muutokset. Muutokset poistava ”restaurointi”, rakennuksen käyttöhistorian jälkien hävittäminen, tietäisi läpi koko talon käyvää laajamittaista purkamista ja uudisrakentamista. Tällaisen entistämisen seurauksena syntyisi rakennussuojelun tarkoituksen näkökulmasta merkittävä paradoksiketju: arvokas - suojeltu - purettu - uudelleenrakennettu - jälleen arvokas.

Talon karakteriin säilyttäminen edellyttää ratkaisuja, joita eivät sanele uudisrakentamisen tai ajanmukaisimmat museotekniikan normistot. Korjaustyötä suunniteltaessa tulee etsiä sellaisia kevyen museotekniikan muotoja, jotka

voidaan toteuttaa rakennuksen nykyisissä puitteissa ja joihin liittyvien viranomaismääräysten soveltamisesta on neuvoteltava erikseen.

Käyttökunnotonta pitää korjata ja korjauskelvotonta uusia. Käytön jäljet ja materiaalien ikä saavat näkyä. Tulevalle käytölle on annettava mahdollisuus kaikkein välttämättömmimpiin muutoksiin. Tässä on geologian laitoksen restaurointilinja.”

Tämä maalailtava tavoitteenasettelu heijastaa viranomaisten vaikeaa asemaa rakennusten autenttisuuden ja kertovuuden puolustajina hyvää tarkoitteita uudistajia, tarkkaan säädettyjä normeja ja uusien käyttäjien muutostarpeita vastaan. Lausunnossa näkyvät myös oman aikansa rakennussuojelun virtaukset: toisaalta oli tarve sanoa ääneen, että uudet määräykset eivät sido restaurointikohteiden ratkaisuja, toisaalta pyrittiin löytämään kevyempiä korjaamisen keinoja, joilla pintojen patina ja käytön synnyttämä ihmisen jälki saataisiin säilymään peruskorjauksen läpi.

Käyttäjien tavoitteet lähtivät luonnollisesti toiminnallisuudesta. Kahden hyvin erilaisen käyttäjän takia toteutussuunnittelu jakaantui käyttäjien mukaisesti kahteen varsin erilaiseen alueeseen. Ensimmäisen kerroksen suunnittelua ohjaavia piirteitä olivat toisaalta Valtioneuvoston kanslialle välttämättömät turvallisuusnäkökulmat, toisaalta ajanmukaisen talotekniikan vaatimukset: nykyaikaiset turvajärjestelyt; ”panssarilasit” ikkunoihin, salakuuntelun esto, oma lukitusjärjestelmä, täydellinen kulunvalvonta, korkealaatuiset tietotekniikkaväylät sekä nykyaikaisen toimiston materiaalit. Puulattioita ja vanhoja kalusteita ei haluttu.

Yliopistomuseon kerroksissa pyrkimys sopeutua vanhan rakennuksen ehtoihin oli koko ajan päällimmäisenä, mutta sekä kokoelmien että kävijöiden turvallisuus ja olosuhteiden hallinta tarkoittivat myös uudistavia tavoitteita. Yliopistomuseon tiloissa näitä muutoksia tuottavia periaatteita olivat mm. seuraavat: näyttelysaleihin UV-säteilyä ja lämpöä suodattavat lasit alkupe räisten ikkunapokien väliin, hissi, yleisötiloille vaadittavat poistumistiet sekä ilmanvaihdon ratkaisussa tehty muutos osin painovoimaisesta kokonaan koneelliseen ilmanvaihtoon.

Toisen kerroksen pohjoispää ehti olla veistokuvakokoelman käytössä noin 50 vuotta (noin 1887 - 1937), sen jälkeen geologien hallussa, pienemmiksi tiloiksi jaettuna yli 60 vuotta. Kaikki ikkunat pyrittiin kunnostamaan vanhaa ainesta säästäten. Porrashuoneen ikkunoiden voitiin todeta olevan suurelta osin edelleen alkuperäisiä, pienien ruutujen osalta myös lasit.

Tavoitteiden täytyminen

Museoviranomaisten kirjaamien yleisten tavoitteiden soveltaminen käytännön kysymyksiin edellytti moneen kertaan käytyjä keskusteluja, niin talotekniikkaan kuin pintoihinkin liittyvissä asioissa. Museoviranomaisten yhtenä lähtökohtana oli alkuperäisen rakenteen varjeleminen talotekniikan upotuksilta, koska pidemmällä aikavälillä on selvää, että talotekniikkaa tullaan uusimaan suhteellisen nopealla syklillä. Esimerkiksi ilmanvaihdon ratkaisussa pyrittiin mahdollisuuksien mukaan putkittamaan vanhoja tiilihormeja poistoilmaa varten ja toisaalta tuomaan tuloilma muutamassa pystylinjassa rakennuksen läpi, rakenteista mahdollisuuksien mukaan irrallisina elementteinä. Sähkövedot tehtiin avattaviin lattiakanaviin ja pystynousut jakorasioille tehtiin pääsääntöisesti pinta-asennuksina. Pintakäsittelyjen osalta vuosikymmenien käytön jäljet jäivät pääsääntöisesti uusien maalikerrosten alle, tosin mahdollisimman kevein pohjatöin ja ohuin maalikerroksin. Pääporrashuonetta ja museolaboratoriohuonetta lukuun ottamatta rakennuksen kaikki pinnat ylikäsiteltiin. Todettakoon, että Geologian laitoksen aikaan talossa vallinnut pinttyneen tunkkainen, kemikaalien kyllästämiä pintojen haju siivoutui pois.

Museoviraston lausunnon välittämä ajatus talon karakteriin säilyttämisestä on monitulkintainen. Vanhan Geologian laitoksen pysähtyneen melankolinen tunnelma kätki taakseen rakennuksen ensimmäisten vuosikymmenien eloisuuden monimuotoisuuden – molemmat voimakkaita karaktereitä. Käytännön työtapoja ja lopullisia ratkaisuja ohjasivat monet tarpeet, mutta lopulta voi todeta, että herkkienkin pintojen osalta taloudellisesti suoritettu maalauskuunnostus oli tyyppillinen työtapo. Yliopistomuseon käyttöön muokattujen salien osalta uusia elementtejä taloon tuotiin varsin vähän, toisaalta vanhempia keveitä rakenteita ja väliseiniä purettiin pois mahdollisuuksien mukaan. Valmiiden salien uusi ilme on tunnelmallisesti pikemminkin paluuta rakennuksen varhaisiin vaiheisiin kuin peruskorjausta edeltävän vaiheen siivoamista ja säilyttämistä. Ensimmäisen kerroksen toimistotilojen osalta museoviranomaisten määrittelemiä, rakenteita säilyttäviä tavoitteita ei noudatettu, vaan esimerkiksi lähes kaikki alapohjat avattiin teknisiä asennuksia varten.

Alkuperäiseen rakenteeseen vältettiin puuttumasta. Raskaimmat uuden rakentamisen alueet liittyvät ymmärrettävästi uuteen hissiin. Parasta sijoituspaikkaa haettiin hankevaiheesta alkaen. Arvokkaimman ja kiinnostavimman kokonaisuuden hissi lävistää kolmannessa kerroksessa, jossa se sijoittuu prefektin asunnon ruokasaliin.

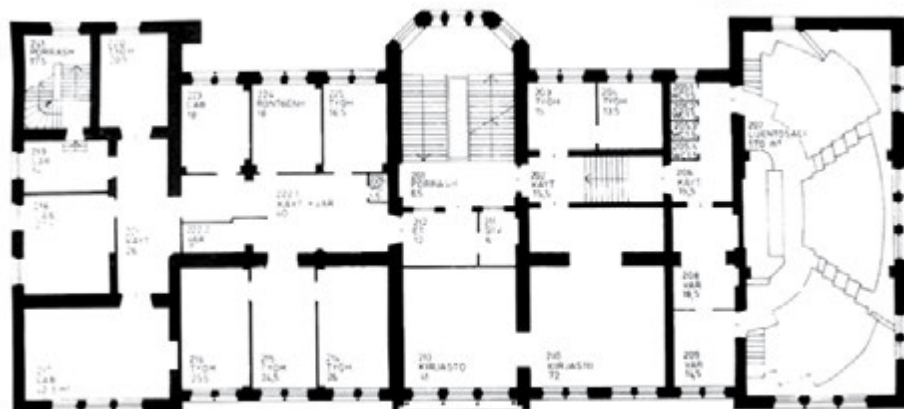
Peruskorjauksessa valittu värimaailma vaikuttaa rakennuksen nykytilan yleisilmeeseen merkittävästi. Uuden värimaailman valinnat teki arkkitehti Maritta Nylén-Linko /Engel suunnittelupalvelut Oy, yhteistyössä Museoviraston konservاتورin Pentti Pietarilan kanssa, väritutkimukseen pohjautuen. Värivalinnoista neuvoteltiin myös yliopistomuseon ja näyttelysuunnittelijan kanssa, jotta kokonaisuus olisi harmoniassa myös tulevan museonäyttelyn kanssa. Uusi värimaailma ei edusta puhtaasti mitään rakennuksen aiempaa vaihetta. Näyttelytiloissa vaikutteita on otettu ennen kaikkea 1800-luvun loppupuolen voimakkaammista väreistä. Erityisesti seinien tummat punaiset ja värikylläiset vihreät ja tummiksi maalatut puulattiat ottavat esikuvansa 1880 – 1890-lukujen vahvasta väriskaalasta. Valinta on perusteltavissa mm. pääporrashuoneen säilyneellä väriasulla, joka on peräisin S. Wuorion vuonna 1891 toteuttamasta kokonaisuudesta. Työhuoneissa ja sekundäärisissä huonetiloissa, esim. ensimmäisen kerroksen toimistokäyttöön tulleissa huonetiloissa on värien esikuvana toiminut rakennuksen ensimmäinen, liimamaalein toteutettu vaaleampi väriskaala. Lateksilla toteutettuna ja hiukan väri vahvistettuna uusien pintojen välittämä vaikutelma on tosin hyvin erilainen kuin alkuperäisen pinnan liimamaali. Peruskorjauksen yhteydessä valitut värit edustavat osaltaan rakennuksessa tehtyä puhdistavaa prosessia ja historian tulkintaa nykykäytön tarpeisiin

Toisen kerroksen keskikäytävä heti peruskorjauksen valmistumisen jälkeen 2003. Pohjoispäähän sijoitettiin museon toimistotilat.

Museonjohtaja Kati Heinämies ja arkkitehti Maritta Nylén-Linko tarkastelevat salien seinä- ja lattiaväreistä tehtyjä värimalleja..

1997

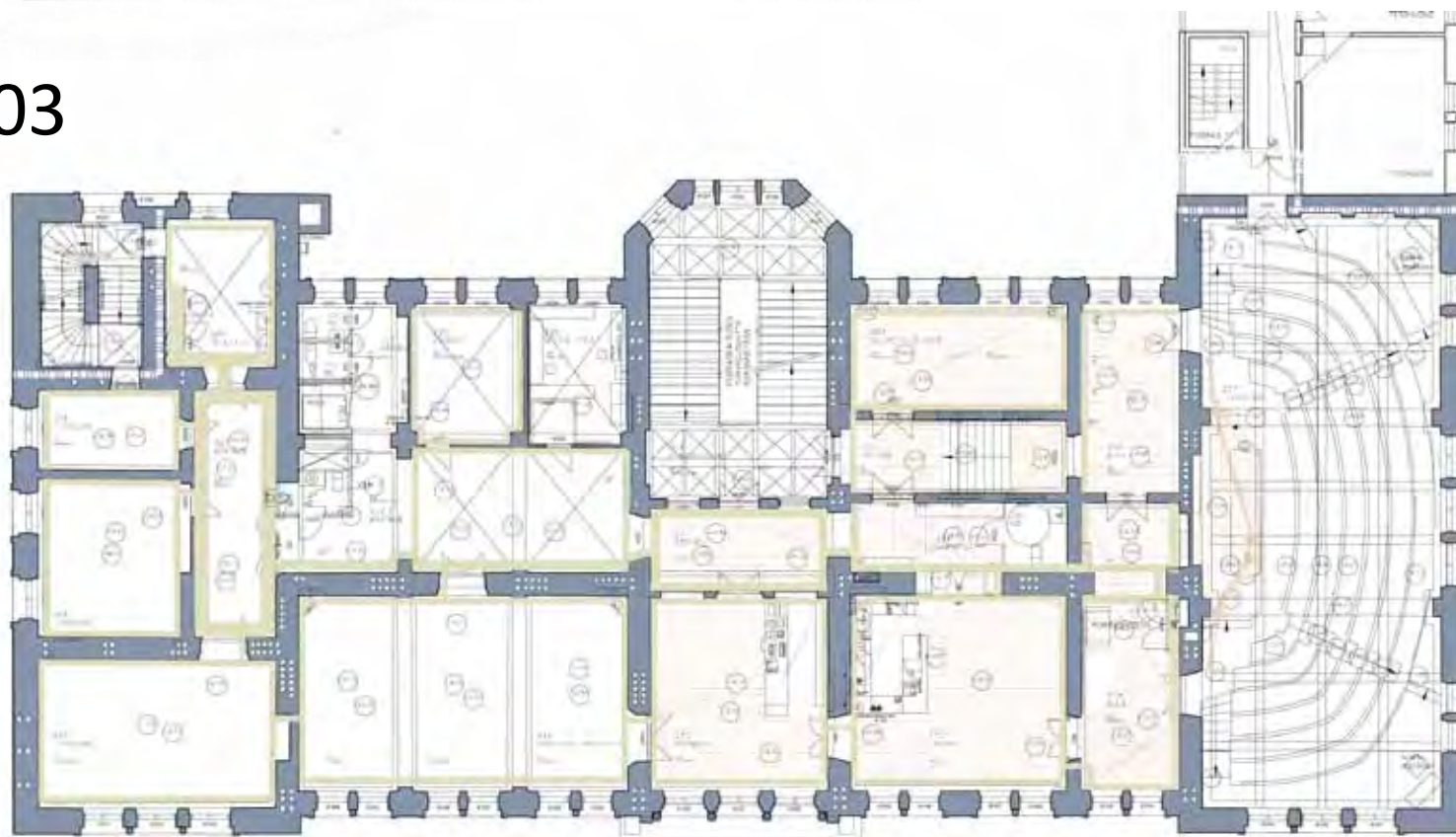
Pohjapiirustuskooste

1866 Carl Albert Edelfeltin laatima pohjapiirustus: rakennus on oletettavasti toteutettu tämän sarjan perusteella. Originaalit HYM.

1997 Matti Vesikansan suunnitelmiin perustuvat ylläpidetyt ajantasapohjat, päivitetty viimeisen kerran 1997, signeeraus A. Bovellan. Kopiot kuvattu HYTILA.

2003 Engel Suunnittelupalvelut Oy / Vesa Tiilikan johdolla tehty peruskorjaus, hankkeen jälkeen luovutetut ajantasaiset pohjat. Tiedosto Senaatti-kiinteistö.

2003

Projekti N:o.
N. N. IV.

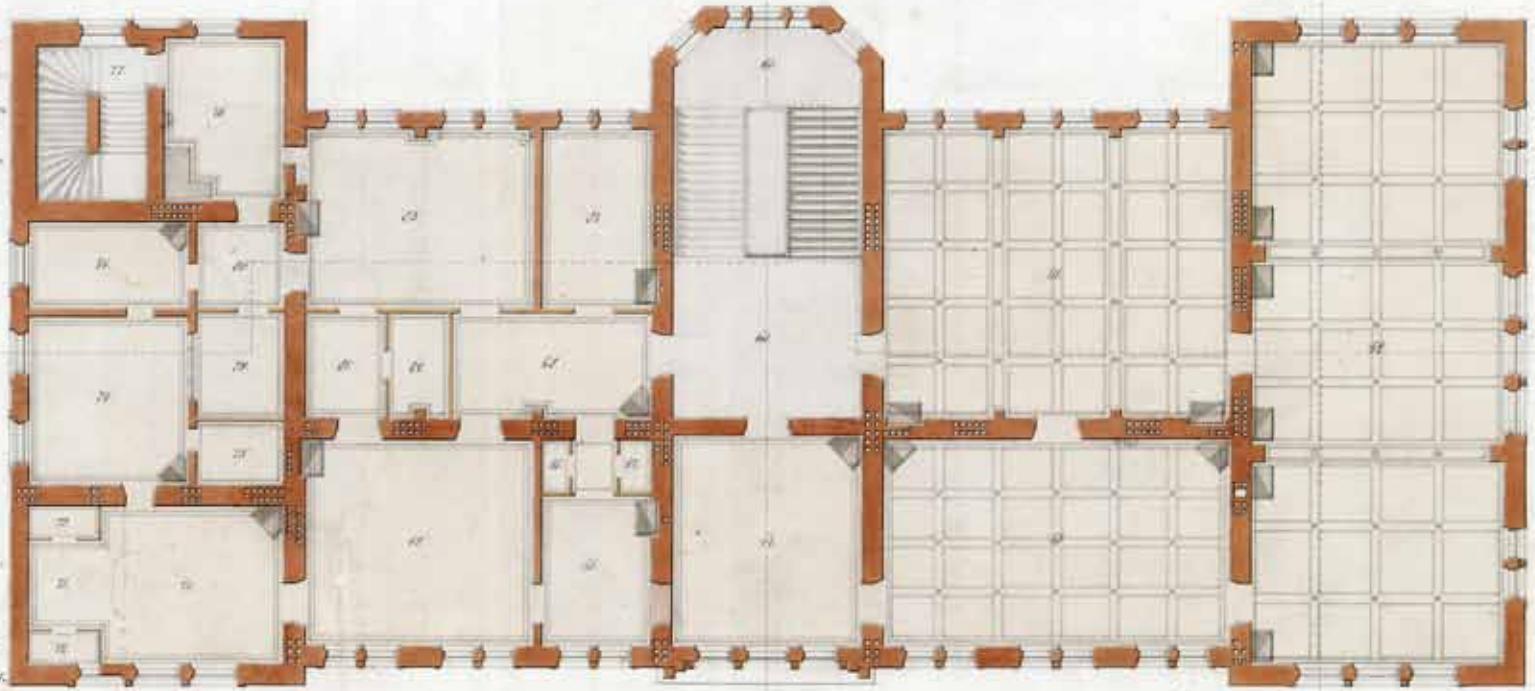
RITNING TILL UNIVERSITETETS KEMISKA LABORATORIUM OCH MUSEI-BYGGNAD.

Хартия Губернаторской Лаборатории и Музея здания.

1866

*Plan af Andra våningen.
Kista byggnadens inre.*

- 66. Södra trappa
- 67. Kammare
- 68. Korridor
- 69. Korridor
- 70. Korridor
- 71. Korridor
- 72. Korridor
- 73. Korridor
- 74. Korridor
- 75. Korridor
- 76. Korridor
- 77. Korridor
- 78. Korridor
- 79. Korridor
- 80. Korridor
- 81. Korridor
- 82. Korridor
- 83. Korridor
- 84. Korridor
- 85. Korridor
- 86. Korridor
- 87. Korridor
- 88. Korridor
- 89. Korridor
- 90. Korridor
- 91. Korridor
- 92. Korridor
- 93. Korridor
- 94. Korridor
- 95. Korridor
- 96. Korridor
- 97. Korridor
- 98. Korridor
- 99. Korridor
- 100. Korridor

- 101. Korridor
- 102. Korridor
- 103. Korridor
- 104. Korridor
- 105. Korridor
- 106. Korridor
- 107. Korridor
- 108. Korridor
- 109. Korridor
- 110. Korridor
- 111. Korridor
- 112. Korridor
- 113. Korridor
- 114. Korridor
- 115. Korridor
- 116. Korridor
- 117. Korridor
- 118. Korridor
- 119. Korridor
- 120. Korridor
- 121. Korridor
- 122. Korridor
- 123. Korridor
- 124. Korridor
- 125. Korridor
- 126. Korridor
- 127. Korridor
- 128. Korridor
- 129. Korridor
- 130. Korridor
- 131. Korridor
- 132. Korridor
- 133. Korridor
- 134. Korridor
- 135. Korridor
- 136. Korridor
- 137. Korridor
- 138. Korridor
- 139. Korridor
- 140. Korridor
- 141. Korridor
- 142. Korridor
- 143. Korridor
- 144. Korridor
- 145. Korridor
- 146. Korridor
- 147. Korridor
- 148. Korridor
- 149. Korridor
- 150. Korridor

Arbetsblad af Andra våningen af Chemiska Laboratoriet och Museet i Åbo den 27 April 1866
 A. H. W. Andersson

Arbetsblad af Andra våningen af Chemiska Laboratoriet och Museet i Åbo den 27 April 1866
 A. H. W. Andersson

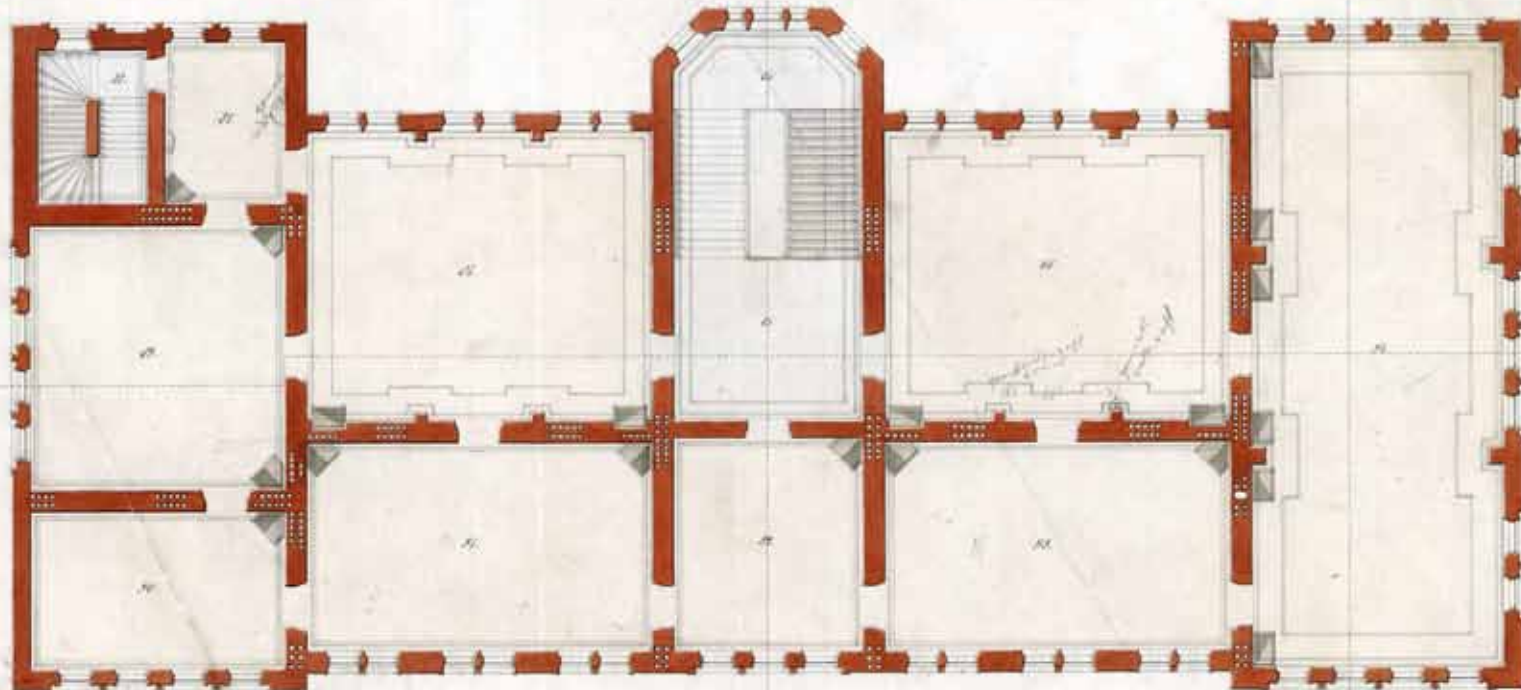
907

Soijokki N:o 6.
M. N:o 1.

RITNING TILL UNIVERSITETETS KEMISKA LABORATORIUM OCH MUSEI-BYGGNAD.
Репрезентация Университетского Лаборатория и Музейного здания.

1866

Plan af Tredje våningen
План третьего этажа

- I. Stads trappa
- II. Korridor
- III. Laboratorium
- IV. Handstegen
- V. Rätt
- VI. Rum för tillf.

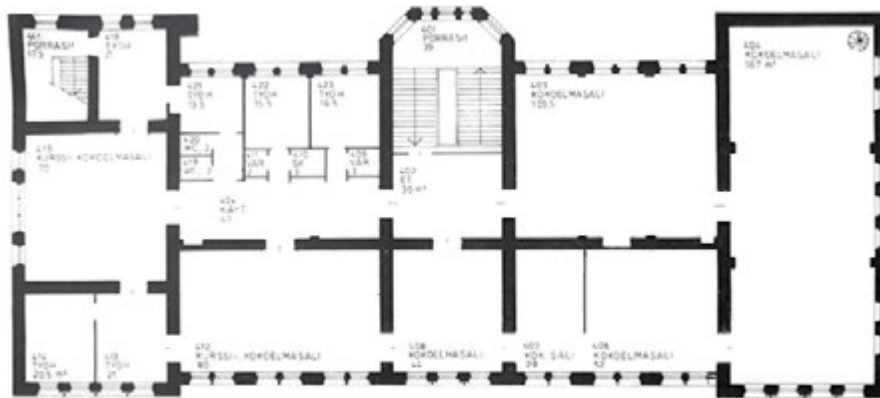
- VII. Stads trappa
- VIII. Korridor
- IX. Stads trappa och för- och eftertrappor

Utskrift af ritning
 Ritning af Öfversta
 för Utställningsbyggnaden
 av h. h. arkitekt
 H. N. S. S. S.

- A. Korridor
- B. Laboratorium
- C. Korridor för utställning
- D. Korridor för utställning
- E. Korridor
- F. Korridor för utställning
- G. Korridor
- H. Korridor för utställning
- I. Korridor
- J. Korridor för utställning
- K. Korridor
- L. Korridor för utställning
- M. Korridor
- N. Korridor för utställning
- O. Korridor
- P. Korridor för utställning
- Q. Korridor
- R. Korridor för utställning
- S. Korridor
- T. Korridor för utställning
- U. Korridor
- V. Korridor för utställning
- W. Korridor
- X. Korridor för utställning
- Y. Korridor
- Z. Korridor för utställning

Ritning af h. h. arkitekt
 H. N. S. S. S.

1997

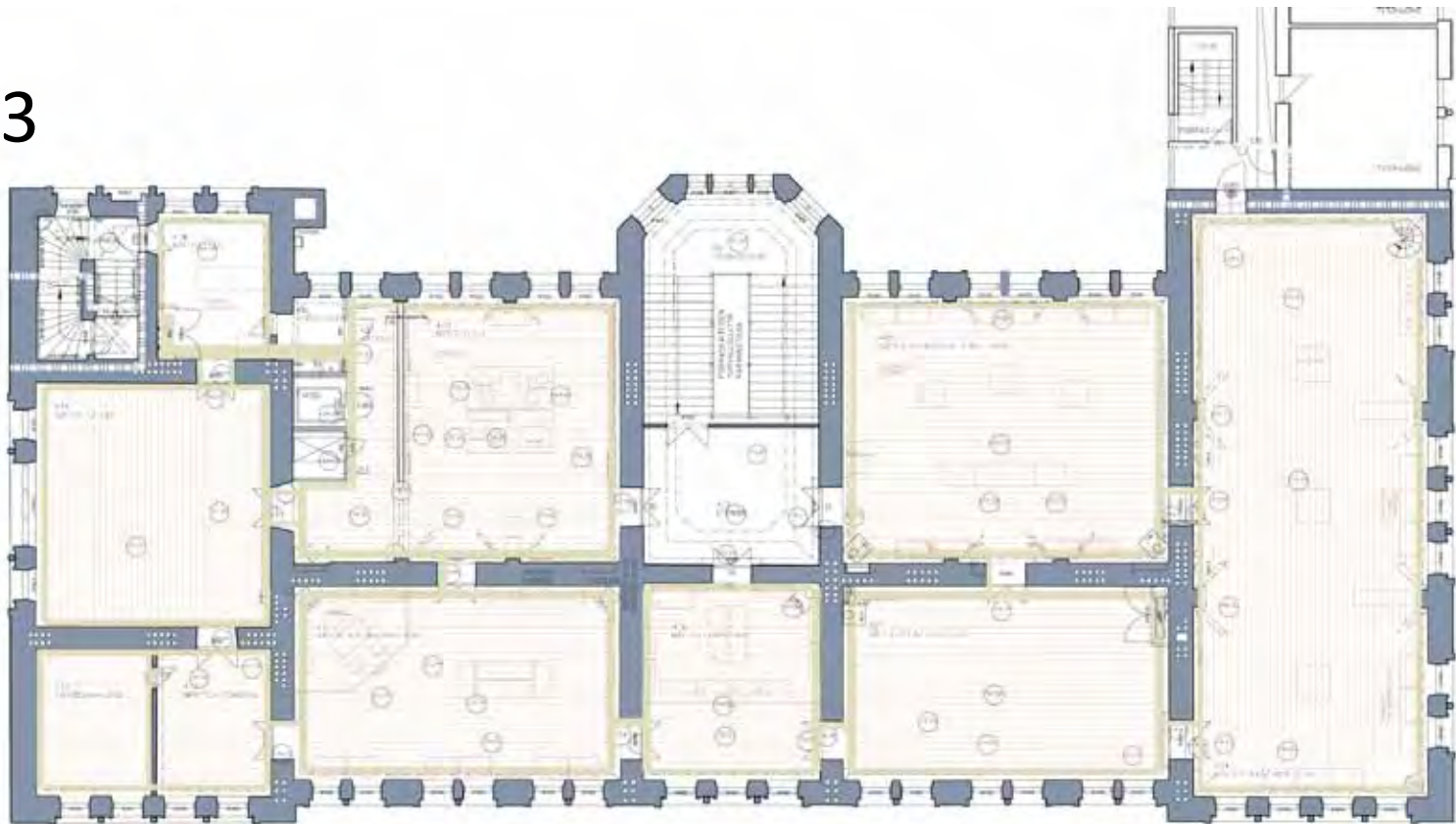
Pohjapiirustuskooste

1866 Carl Albert Edelfeltin laatima pohjapiirustus: rakennus on oletettavasti toteutettu tämän sarjan perusteella. Originaalit HYM.

1997 Matti Vesikansan suunnitelmiin perustuvat ylläpidetyt ajantasapohjat, päivitetty viimeisen kerran 1997, signeeraus A. Bovellan. Kopiot kuvattu HYTILA.

2003 Engel Suunnittelupalvelut Oy / Vesa Tiilikan johdolla tehty peruskorjaus, hankkeen jälkeen luovutetut ajantasaiset pohjat. Tiedosto Senaatti-kiinteistö.

2003

VIITTEET

- 1 HBL 19.10.1869
- 2 Wiborgs Tidning 23.10.1869, HS 7.6.1976 "Kumpulan rakentamiseen ensi vuosikymmenellä"
- 3 Rehtorin kertomus 1933-34
- 4 Vapaasti suomennettu. 15.8.1840 Helsingfors Tidningar.
- 5 Ks. esim. Wickberg 1989, 12.
- 6 Kolbe & Löytönen, 29.
- 7 Knapas 1989, 232.
- 8 Knapas 1989, 239.
- 9 Rakennuksen tarkastusvaiheessa esiin tulleiden ongelmien vuoksi opetus pääsi alkamaan uudisrakennuksessa vuonna 1847. Sinisalo 1989, 65.
- 10 Fabianinkatu 35, ks. Fabiania.
- 11 Yliopiston arkkitehti tarkoitti 1800-luvun puolivälissä tehtävänimikettä, joka otettiin käyttöön yliopiston päärakennuksen valmistumisen jälkeen. Engel ei siten ollut yliopiston arkkitehti. Jean Wikiä tässä tehtävässä seurasi Carl Albert Edelfelt ja hänen jälkeensä August Boman. Nimike jäi pois käytöstä vuosisadan lopulla. Sinisalo 2010, 23–25.
- 12 Kolbe & Löytönen 2010, 30.
- 13 Kolbe & Löytönen 2010, 29.
- 14 Lehto 1989, 8.
- 15 Knapas 1989, 724.
- 16 Lehto 2000, 24.
- 17 Knapas 1987, 262.
- 18 Nykyinen valtioneuvoston juhlahuoneisto.
- 19 Jean Wik nimitettiin yliopiston arkkitehdiksi vuonna 1833, joskin tehtävät ennen Engelin kuolemaa vuona 1940 olivat lähinnä valvontatöitä. Sinisalo 1989, 63.
- 20 Sinisalo 1989, 64.
- 21 Pakkanen 1981, 7.
- 22 Pakkanen 1981: Talosuunnitelman toteuttaminen, s. 23–36.
- 23 Pakkanen 1981, 7–8.
- 24 Pakkanen 1981, 9.
- 25 Ibid.
- 26 Pakkanen 1981, 10.
- 27 Carl Albert Edelfeltin kirje Alexander Edelfeltille 13.6.1862. Coll. 378.6. Edelfelt-arkisto. Käsikirjoituskokoelmat. Kansalliskirjasto. Puhtaaksikirjoitus: Anna Ripatti.
- 28 Tässä yhteydessä ei ole selvitetty Edelfeltin kirjeissään mainitsemien ihmisten henkilöhistorioita.
- 29 Carl Albert Edelfeltin kirje Alexander Edelfeltille 14.8.1862. Coll. 378.6. Edelfelt-arkisto. Käsikirjoituskokoelmat. Kansalliskirjasto. Käännös Anna Ripatin puhtaaksikirjoituksen perusteella.
- 30 Carl Albert Edelfeltin kirje Alexander Edelfeltille 1.9.1862. Coll. 378.6. Edelfelt-arkisto. Käsikirjoituskokoelmat. Kansalliskirjasto. Käännös Anna Ripatin puhtaaksikirjoituksen perusteella.
- 31 Carl Albert Edelfeltin kirje Alexander Edelfeltille 29.9.1862. Coll. 378.6. Edelfelt-arkisto. Käsikirjoituskokoelmat. Kansalliskirjasto. Käännös Anna Ripatin puhtaaksikirjoituksen perusteella.
- 32 Pakkanen 1981, 11–12.
- 33 Pakkanen 1981, 14.
- 34 Pakkanen 1981, 15.
- 35 Pakkanen 1981, 17.
- 36 Pakkanen 1981, 19.
- 37 Pakkanen 1981, 20.
- 38 Vuonna 1865 Intendentinkonttorin nimi muutettiin Yleisten rakennusten ylihallitukseksi.
- 39 Tässä virassa hän toimi vuosina 1855–1865, minkä jälkeen hänet nimitettiin yliarkkitehdiksi. Schjerfbeck 1915, 126.
- 40 Pakkanen 1981, 9. Edelfelt, Berta 1922, 30. Berta Edelfelt kirjoittaa äitinsä elämäkerrassa, että Edelfelt tutustui jo yliopistolla opiskellessaan myös intendentti Lohrmanniin. Edelfelt 1922, 30.
- 41 Aikalaislähteissä Carlshamn.
- 42 Valanto, 2003. Carl Albert Edelfelt. Kansallisbiografia. Www-osoite: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3347/> (Haettu 3.3.2014.)
- 43 8.3.1869 Helsingfors Dagblad (nekrologi).
- 44 Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Helsingin yliopisto. Www-osoite: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=15561> (haettu 3.3.2014.)
- 45 Carpelan 1954, 266.
- 46 Kun Intendentinkonttori muutettiin Yleisten rakennusten ylihallitukseksi, päivitettiin myös virkanimityksiä. I, II ja III konduktöörin asemasta alettiin käyttää nimitystä arkkitehti (I, II, III). Lisäksi hallituksen johtoon määrättiin "päällysmies" eli ylitirehtööri ja yliarkkitehti. Edelfelt itse osallistui merkittävästi kyseisen organisaatiomuutoksen tekemiseen. Halila 1967, 52–53.
- 47 Vuosina 1849–1851 Edelfelt toimi toisena konduktöörinä ja vuodesta 1851 vuoteen 1865 ensimmäisenä konduktöörinä. Vuodet 1865–1867 Edelfelt oli yliarkkitehdin virassa ja elämänsä viimeiset vajat kaksi vuotta Yleisten rakennusten ylihallituksen ylitirehtööri. Intendentinkonttorin (1811–1865), Yleisten rakennusten ylihallituksen (1865–1936) henkilökunnan ansioluetteloja.
- 48 Schjerfbeck 1915, 87.
- 49 Edelfelt 1850 ja 1867 ansioluettelot. Intendentinkonttorin (1811–1865), Yleisten rakennusten ylihallituksen (1865–1936) henkilökunnan ansioluetteloja.
- 50 Edelfelt 1867, ansioluettelo. Intendentinkonttorin (1811–1865), Yleisten rakennusten ylihallituksen (1865–1936) henkilökunnan ansioluetteloja.
- 51 Schjerfbeck 1915, 87.
- 52 Sinisalo 1999, 51.
- 53 Jarkko Sinisalo mainitsee, ettei Edelfelt itse perustellut matka-aikeitaan ammatillisen kehittymisen kannalta, vaan terveydellisiin syihin vedoten, koska ne olivat painavin peruste virkavapaan saamiselle. Sinisalo, 1999, 51. Edelfelt kärsi pitkään keuhkotuberkuloosista, johon hän myöhemmin menehtyi. Carpelan 1954, 266.
- 54 Carl A. Edelfelt ja porvoolaisen laivanvarustajan tytär, Alexandra Brandt avioituivat vuonna 1852. Edelfeltin tytär tuo esiin vanhempiensa häämatkan kohteita yksityiskohtaisemmin: "Fården fortsattes med ångbåt till Kalmar, därifrån till Ystad, och så med en drumlig skjutspojke som kusk och en intressant engelsman som reskamrat till Malmö, där alla hotell voro upptagna, och de fingo nöja sig med ett anspråkslöst rum på gästgivaregården i en irriterande väntan på ångbåt till Köpenhamn. (-) Edelfelt hade mycket att se och lära i arkitektur och hans unga fru tyckte sig se bitar ur Andersens sagor överallt. (-) Efter några dagar foro de över Kiel till Hamburg, där Edelfelt fick följa med byggnadsarbetet på en kyrka, som uppfördes av den engelska arkitekten Scott." Edelfelt 1922, 46–47.
- 55 Sinisalo 1999, 53.
- 56 Edelfelt 1867, ansioluettelo. Intendentinkonttorin (1811–1865), Yleisten rakennusten ylihallituksen (1865–1936) henkilökunnan ansioluetteloja.

- 57 Berta Edelfelt kuvailee vuoden 1866 Pietarin matkaa. Edelfelt 1922, 144.
- 58 Pakkanen 1981, 20.
- 59 Edelfelt 1867, ansioluettelo. Intendentinkonttorin (1811–1865), Yleisten rakennusten ylihallituksen (1865–1936) henkilökunnan ansioluetteloja.
- 60 Halila 1967, 339.
- 61 Sinisalo 1999, 55.
- 62 Halila 1967, 339.
- 63 Edelfelt suunnitteli Helsingin, Hämeenlinnan, Tikkurilan, Hyvinkään ja Turengin asemat. Valanto, 2003. Carl Albert Edelfelt. Kansallisbiografia. Www-osoite: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3347/> (Haettu 3.3.2014.)
- 64 Ks. Jorma Uimonen, 1994, 1995. Miksi Tikkurilan asemasta tuli niin komea? Helsingin pitäjä. Uimonen kirjoittaa mm. Edelfeltin erityisestä kiinnostuksesta lämpötekniikkaan sekä Edelfeltin ja Lohrmannin välisistä jatkuvista konflikteista, jotka eivät välity muusta lähdekirjallisuudesta.
- 65 Valanto 1982, 13.
- 66 Ibid.
- 67 Asema purettiin vuonna 1911.
- 68 Seuraavana Tikkurila! Edelfeltin asemasta museoksi 2003, 17.
- 69 Vuonna 1859 valmistunut Arrajoen kartano paloi 1960-luvulla. Valanto, 2003.
- 70 Suomen kartanot ja suurtilat, osa I 1939, 678.
- 71 Valanto, 2003. Carl Albert Edelfelt. Kansallisbiografia. Www-osoite: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3347/> (Haettu 3.3.2014.)
- 72 Carpelan 1954, 266.
- 73 Wickberg 1981, 9.
- 74 Stenius 1969.
- 75 Esiintyy myös nimeä Metsäsika; ruotsiksi Grävsvinet.
- 76 Kaija Ollilan ja Kirsti Topparin (1986) mukaan kaivo tunnettiin terveyslähteenä ja se palveli lähiseutujen asukkaita eläimeen.
- 77 Ks. esim. Helsingfors gatunamn 1971.
- 78 Stenius 1969.
- 79 Palon laajuutta voi tarkastella esimerkiksi Museoviraston [www-sivulla: Helsingin arkeologiaa. Kurkistuksia Helsingin kujille. Www-osoite: http://www.nba.fi/helsinginarkeologiaa/keskusta_kohteet_1810.htm](http://www.sivulla: Helsingin arkeologiaa. Kurkistuksia Helsingin kujille. Www-osoite: http://www.nba.fi/helsinginarkeologiaa/keskusta_kohteet_1810.htm)
- 80 Norra kvarteret af denna stad. Palovakuutus nro 970, 17.12.1834. Palovakuutusyhtiö Tarmo. Helsinki. KA.
- 81 Palovakuutus nro 970, 17.12.1834. Palovakuutusyhtiö Tarmo. Helsinki. KA.
- 82 Pakkanen 1981, 8.
- 83 Ensin mainitun tontin perällä tosin sijaitti pieni liiteri. Palovakuutus nro 2072, 20.1.1844. Palovakuutusyhtiö Tarmo. Helsinki. KA. Ks. myös Pakkanen 1981, 8.
- 84 Palovakuutus nro 2072, 20.1.1844. Palovakuutusyhtiö Tarmo. Helsinki.
- 85 Pakkanen 1981, 8.
- 86 Möller omisti vuoden 1934 Tarmon palovakuutuksen perusteella viereisen tontin jo ennestään. Palovakuutus nro 970, 17.12.1834. Palovakuutusyhtiö Tarmo. Helsinki. KA.
- 87 Tonttikortti, kortteli 2, tontti 1, Kirkkokatu 14. HKA.
- 88 Palovakuutus nro 2072, 20.1.1844. Palovakuutusyhtiö Tarmo. Helsinki. KA.
- 89 Palovakuutus nro 4432, 11.5.1861. Palovakuutusyhtiö Tarmo. Helsinki. KA.
- 90 Tonttikortti, kortteli 2, tontti 1, Kirkkokatu 14. HKA.
- 91 Lupapiirustukset 1877. Muutospiirustukset Höijer. Kirkkokatu 14. HKA.
- 92 Tonttikortti, kortteli 2, tontti 1, Kirkkokatu 14. HKA.
- 93 Lupapiirustus 1843, Hallituskatu 3, HKA.
- 94 Tonttikortti, kortteli 2, tontti 1, Hallituskatu 3. HKA.
- 95 Lupapiirustus 1.6.1887. Gripenberg. 74/070098. Rakvv.
- 96 Lupapiirustus 18.3.1936. Stenius. 74/070108, Rakvv.
- 97 Nyströmistä tuli 1880-luvun kuluessa yliopiston luottoarkkitehti ja hän säilytti asemansa 1910-luvulle asti. Lukkarinen 1986, 54.
- 98 Lukkarinen 1986, 54.
- 99 Kaupunki myi tontin 1830-luvulla kuriiri Åbergille, ja tämän perikunnalta tontti siirtyi vuonna 1873 luutnantti Fontellille. Fontell puolestaan myi jo seuraavana vuonna tontin kofferdikapteeni Ahlforsille. Tonttikortti, kortteli 2, tontti 3. Kirkkokatu 12. HKA.
100. . . . Nykyään Helsingin uusi yhteiskoulu.
101. . . . Kirkkokadun ja Ritarikadun kulmassa sijainnut puurakennus sai kuitenkin tässä vaiheessa jäädä paikoilleen.
102. . . . Rakennus purettiin ilmeisesti 1960-luvulla. Manninen 2004, 20.
103. . . . Tonttikortti, kortteli 2, tontti 1, Hallituskatu 3. HKA.
104. . . . Asema- ja leikkauspiirustus. Estlander 1905. Kirkkokatu 14. Rakennushallituksen piirustukset III. laa 933/4. KA.
105. . . . Arkkitehdit Mustonen Oy, 2010. Sisäasiainministeriön toimitalo ja valtioneuvoston paviljonki. Rakennushistoriaselvitys ja arkkitehtuurianalyysi.
106. . . . Ollila & Toppari, 1986, 10–11.
107. . . . Esimerkiksi vuonna 1820 asukkaita oli vasta 7000. Helsinki oli 1870-luvulla kuitenkin pääkaupungiksi piskiinen; suhteutettuna vaikkapa reilun 130 000 asukkaan Tukholmaan tai yli 600 000 asukkaan Pietariin.
108. . . . Waris 1950, 173.
109. . . . Wickberg 1981, 9–10.
110. . . . 19.10.1869 HBL. *Spectator*. Vapaa käännös.
111. . . . Ibid. Vapaa käännös.
112. . . . 28.6.1869. Uusi Suometar.
113. . . . Pakkanen 1981, 9 & 53.
114. . . . Pakkanen 1981, 53–54.
115. . . . Ibid.
116. . . . Knapas 1989, 726.
117. . . . Ibid.
118. . . . Pakkanen 1981, 104.
119. . . . Pakkanen 1981, 67.
120. . . . 27.8.1870 Helsingfors Dagblad. *Bref till mina vänner i landsorten*. Vapaa käännös.
121. . . . Perustustyö oli aloitettu jo vuosina 1860–1863, mutta se saatettiin loppuun vuoden 1866 elokuussa. Pakkanen 1981, 24.
122. . . . 19.2.1866 HBL. *Helsingfors-Krönika*.
123. . . . 3.3.1866 Åbo Underrättelser.
124. . . . Pakkanen 1981, 23–24.
125. . . . Pakkanen 1981, 28.
126. . . . Ibid.
127. . . . Laboratorioon muurattiin kaikkiaan 75 uunia, ja uunikaakelit toimitti yhtiö Wilhelmsbergs Kakel- och Fayence-Fabrik. Pakkanen 1981, 28 & 30.

128. . . . Pakkanen 1981, 30.
129. . . . Pakkanen 1981, 31.
130. . . . 15.10.1868 Helsingfors Dagblad. *Béton*.
131. . . . Carl Albert Edelfeltin kirje Alexander Edelfeltille 11.8.1868. Coll. 378.6. Edelfelt-arkisto. Käsikirjoituskokoelmat. Kansalliskirjasto. Käännös Anna Ripatin puhtaaksikirjoituksen perusteella.
132. . . . Pakkanen 1981, s.s 31 -32
133. . . . Pakkanen 1981, s.s 32 -33
134. . . . Pakkanen 1981, 48.
135. . . . Pakkanen 1981, 50.
136. . . . Pakkanen 1981, 64 –65.
137. . . . Ibid.
138. . . . Pakkanen 1981, 66.
139. . . . Pakkanen 1981, 68.
140. . . . Curran 1988, 354.
141. . . . Curran 1988, 353.
142. . . . Lukkarinen 1989, 359.
143. . . . Curran 1988, 366–369.
144. . . . Lukkarinen 1989, 359.
145. . . . Anna Ripatin kirjallinen tiedonanto Kersti Tainiolle 25.4.2014.
146. . . . Esim. Morgonbladets esitellään Skånen arkitehtuurihistoriaa tyylinimitysten *rundbågsålder* ja *rundbågstil* kautta (13.8.1849). Vuonna 1877 valmistunutta Kaartin maneesia taas kuvaillaan pyörökaarirylyiseksi. HBL 9.9.1877.
147. . . . Lukkarinen 1989, 360.
148. . . . Anna Ripatin kirjallinen tiedonanto Kersti Tainiolle 25.4.2014.
149. . . . Lilius 1982.
150. . . . Luetteloa kirjaston kokoelmasta ei ole tähän mennessä löydetty. Anna Ripatin suullinen tiedonanto Kersti Tainiolle 14.4.2014.
151. . . . Pakkanen 1981, 20 .
152. . . . Sinisalo 2010, 23.
153. . . . Ks. *The Seven Lamps of Architecture* (1849) ja *The Stones of Venice* (1853).
154. . . . Pakkanen 1981, 109.
155. . . . Anna Ripatin suullinen tiedonanto Kersti Tainiolle 14.4.2014.
156. . . . Ks. esim. Dixon & Muthesius, 1978.
157. . . . Anna Ripatin suullinen tiedonanto Kersti Tainiolle 14.4.2014.
158. . . . Halila 1967, 339.
159. . . . Berta Edelfelt kirjoittaa äitinsä elämäkerrassa, että Hampurissa Edelfelt pääsi seuraamaan kirkon rakentamista englantilaisen arkitehti Scottin johdolla. Kirkko on identifioitavissa juuri Nikolainkirkoksi, joka 1840-luvulla sattuneen tulipalon jälkeen rakennettiin uudestaan vuosina 1846–1863. Suunnittelijana toimi aikansa tunnetuimpiin kuulunut, kirkkojen restaurointeihin erikoistunut englantilainen arkitehti sir George Gilbert Scott.
160. . . . Anna Ripatin suullinen tiedonanto Kersti Tainiolle 14.4.2014.
161. . . . ”Tudortyyli, englantilainen myöhäisgotiikka, Tudor-gotiikka, joka edelsi renessanssia. Sille ovat tunnusomaisia korikaarta muistuttava, mutta huippuun päättävä ns. tudorkaari, tyylitelty lilla- tai muratinlehtikoriste (tudorkukka) sekä interioorit, jotka on saatu valoisiksi ja ilmaviksi supistamalla seinäpinta-ala mahdollisimman vähiin ja suosimalla suuria ikkuna- ja oviaukkoja.” Taiteen pikkujättiläinen 1991, 755.
162. . . . Anna Ripatin kirjallinen tiedonanto Kersti Tainiolle 25.4.2014.
163. . . . Anna Ripatin kirjallinen tiedonanto Kersti Tainiolle 25.4.2014.
164. . . . Arpeanum väritutkimus 2-3/2002, Arkkitehtitoimisto Okulus / Tarja Viitala ja Kati Wintehalter
165. . . . Talousosaston pöytäkirjat 18.5.1897
166. . . . Pakkanen 1981, 34
167. . . . Pakkanen 1981, 35
168. . . . Lindberg & Rein 1950, 100.
169. . . . Lindberg & Rein 1950, 117.
170. . . . Helsinki – Historiallinen kaupunkikartasto 2009, 23.
171. . . . Lindberg & Rein 1950, 91.
172. . . . Pakkanen 1981, 7.
173. . . . 5.1.1867 Helsingfors Börsförenings Tidning. *Helsingfors' arkitektoniska framsteg*.
174. . . . Halila 1967, 19–20.
175. . . . Lilius 1982, 36.
176. . . . Halila 1967, 31–32.
177. . . . Halila 1967, 37.
178. . . . Knapas 1989, 237–238.
179. . . . Vuonna 1830 koulu muutettiin sotilassairaalaksi.
180. . . . Knapas 1989, 241.
181. . . . Lapinlahden sairaala-alue. RKY. Museovirasto. Www-osoite: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=415 (haettu 22.4.2014.)
182. . . . Suomessa oli yleisiä sairaaloita vuonna 1850 ainoastaan 18 kappaletta, mutta sairaaloiden rakentaminen kiihtyi 1800-luvun loppua kohti lääketieteeseen ottaessa bakteriologiassa isoja harppauksia eteenpäin. Vuonna 1920 maassa oli jo 236 sairaalaa. Saarivirta, Consoli, Dhondt 2010, 31.
183. . . . Ks. esim. Lilius 2004, Fångelsearkitektur i Finland ca 1635–1845.
184. . . . Lilius 1982, passim.
185. . . . Lilius 1982, 38.
186. . . . Pakkanen 1981, 92.
187. . . . 19.10.1869 HBL. *Spectator*.
188. . . . Pakkanen 1981, 93.
189. . . . Pakkanen 1981, 92–93.
190. . . . Pakkanen 1981, 20.
191. . . . Sinisalo 2010, 23.
192. . . . Vikman 2011, 41.
193. . . . 16.9.1872. Åbo *Underrättelser*. *Polytekniska institutets byggnad i Helsingfors*.
194. . . . Heinämies 2003, 27 sekä Universitets skulptursamling, Frenckel & Son, 1876
195. . . . Pakkanen 1989, 69.
196. . . . Lukkarinen 1986, 35.
197. . . . Lukkarinen 1986, 37.
198. . . . Lukkarinen 1986, 41.
199. . . . Knapas 1989, 735.
200. . . . Hjelt 1890, s.50

201. . . . Projekti 6:n piirustukset
202. . . . Pakkanen 1981, s. 91
203. . . . Pakkanen 1981, s. 102
204. . . . Pakkanen 1981, 13.
205. . . . Pyykkö 2000, 159.
206. . . . Salin sijainti ei ole tässä yhteydessä selvinnyt, mutta vuonna 1880 rakennuksessa tehtiin uusia tilajärjestelyitä, joiden yhteydessä mm. piirustussali muutti Ritarihuoneelle.
207. . . . Holmberg 2003, 56.
208. . . . Geologian osaston historiaa. Www-osoite: <http://www.helsinki.fi/geo/laitos/historiageologia.html> (haettu 18.3.2014.)
209. . . . Pakkanen 1981, 77.
210. . . . Talousosaston pöytäkirjat 22.12.1911
211. . . . Geologian laitos jaettiin vuonna 1940 geologian, mineralogian ja paleontologian osastoiksi ja vuonna 1958 osastot eriytyivät omiksi laitoksikseen. Ks. Geologian osaston historiaa, www-osoite: <http://www.helsinki.fi/geo/laitos/historiageologia.html>
212. . . . Härkäpää 2000, Talousosaston pöytäkirjat 1869–1948. HYM, moniste.
213. . . . Sahama toimi Helsingin yliopiston geokemian ylimääräisenä professorina 1945–1977.
214. . . . 7.6.1976 HS.
215. . . . "Det ryska biblioteket skulle flyttas från huvudbyggnaden till n. v. Laboratorihuset och erhålla alla de rum (vaktmästarebostäder, snidareverkstad och mekanisk verkstad) som befinner sig i nedersta våningen till höger om huvudgånggen. 21.1.1887 Folkwännens. *Lokalförändringar inom universitetets byggnader.*
216. . . . Knapas, 2001, 55.
217. . . . 30.1.1904 Keski-Savo. *Yliopiston rehtorin puhe.*
218. . . . 23.11.1904 Uusi Suometar. *Yliopiston kasvitieteellinen laitos.*
219. . . . 24.9.1887 Helsingfors Dagblad.
220. . . . Härkäpää 200, Talousosaston pöytäkirjat 1869–1948. HYM, moniste.
221. . . . Pakkanen 1981, 6.
222. . . . Lehtinen 2003, 75.
223. . . . 9.6.1929 HS.
224. . . . 30.4.1949 Uusi Suomi.
225. . . . 10.4.1872 Wiborgs Tidning.
226. . . . Laitokset Arpeanumissa. Word-dokumentti. HYM. Ks. myös Pakkanen, 1981, 79.
227. . . . Knapas 1989, 727.
228. . . . Talvio 2005, 78. Wilhelm Lagus kirjoittaa teoksessaan *Numismatiska anteckningar - historik öfver universitetes mynt- och medaljkabinet* hieman ironiseen sävyyn (vapaasti suomennettuna), että "(-) kokoelmia ei voitu siirtää uuteen laboratorioon, koska kipsiveistoskokoelmalla oli ehdottomia vaatimuksia varastuhuoneen suhteen. Kabinetti sai kyllä odottaa!" Lagus 1885, 77.
229. . . . Museoviraston historiaa. Www-osoite: <http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/historiaa> (haettu 17.3.2014.)
230. . . . Heinämies 2003, 27.
231. . . . Kaipainen 1983, 250.
232. . . . Kirjoittaja vertailee ironisesti uutta salia yliopiston aiempaan piirustussaliin, joka oli sijoitettu päärakennuksessa entiseen narikkaan. 4.5.1893 HBL.
233. . . . 4.5.1893, HBL. *Ett bidrag till Universitetes ritsals historia.*
234. . . . 18.5.1893, HBL. *Ett bidrag till Universitetes ritsals historia* (jatk.).
235. . . . Sellokari, Hanne: Taidehistorian veistokuvakokoelma <http://www.helsinki.fi/taidehistoria/tietoa/kokoelmat/Kipsit/Veistokuva/VeistoFi.htm>
236. . . . HBL 14.6.1827, s. 2
237. . . . Veistoksia on sijoitettu muuallekin rakennukseen, sillä vuonna 1874 Hufvudsbladet ilmoitti, että Arpeanumin vestibyyliin sijoitettu C. E. Sjöstrandin Kullervo-veistos on joutunut ilkkivallan kohteeksi. 27.10.1874 HBL.
238. . . . HBL 14.6.1872; väritutkimuksen yhteydessä 2002 näistä saleista löytyivikin voimakas punainen värikerros: itäinen sali 421–422 oli säilyttäen heleämpi murrettu punainen, noin NCS 3040-Y80R, valoisampi läntinen sali oli säilyttään hyvin tumma violettinen ruskea NCS 6020-R
239. . . . 26.10.1880 Helsingfors Dagblad.
240. . . . 21.1.1887 Folkwännens. *Lokalförändringar inom universitetes byggnader.*
241. . . . Nikula 1974, 78.
242. . . . Nikula 1974, 82.
243. . . . Pakkanen 1981, 96.
244. . . . Jakautui vuosisadan vaihteessa Turkulaiseksi ja Varsinaissuomalaiseksi osakunnaksi.
245. . . . 22.9.1870. HBL.
246. . . . 23.4.1873 Uusi Suometar.
247. . . . Universitetets Redogörelse 1881-1884, s.85
248. . . . Talousosaston pöytäkirjat 1914 s. 173 ja 1916 s.188-190
249. . . . Yliopiston otimintakertomus 1928-29, s. 46
250. . . . Uudenmaan läänin henkikirjat 1870, Helsinki. U:65. KA., Pakkanen 1981, 78.
251. . . . Talousosaston pöytäkirjat 4.5.1883, Redogörelse 1881-1884 s. 85
252. . . . Helsingin yliopistomuseo: Tekstejä näyttelyyn / Koti museossa – Hjeltin perheen elämää Arpeanumissa 18.9.–15.12.2013. Word-dokumentti. HYM.
253. . . . Ibid.
254. . . . Uudenmaan läänin henkikirjat 1927, Helsinki kaup.os 1. U: 490. KA.
255. . . . Edelfelt: pohjapiirustukset 25.4.1866
256. . . . 12.4.1875 Finlands Allmänna Tidning.
257. . . . 12.8.1869 Suomen Wirallinen Lehti. *Yliopiston uusi laboratorio-huone.*
258. . . . 5.12.1873 Morgonbladet.
259. . . . 19.11.1876 HBL.
260. . . . 26.9.1902 Päivälehti.
261. . . . HBL 19.10.1869

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Arkistolähteet

Arkkitehtuurimuseon kirjasto (MFA)

Intendentinkonttorin (1811–1865), Yleisten rakennusten ylihallituksen (1865–1936) henkilökunnan ansioluetteloja. Moniste.

Helsingin kaupunginarkisto, Maistraatin arkisto (HKA)

Lupapiirustus 1843, Hallituskatu 3.

Lupapiirustukset 1877. Muutospiirustukset. Höijer. Kirkkokatu 14.

Tonttikortti, kortteli 2, tontti 3. Kirkkokatu 12.

Tonttikortti, kortteli 2, tontti 1, Kirkkokatu 14.

Tonttikortti, kortteli 2, tontti 1, Hallituskatu 3.

Kansallisarkisto (KA)

Palovakuutusyhtiö Tarmon arkisto.

Palovakuutus nro 970, 17.12.1834.

Palovakuutus nro 2072, 20.1.1844.

Palovakuutus nro 4432, 11.5.1861.

Henkikirjat, Uudenmaan lääni.

Uudenmaan läänin henkikirjat 1870, Helsinki. U:65.

Uudenmaan läänin henkikirjat 1927, Helsinki kaup.os 1. U: 490.

Kansalliskirjasto (KK)

Käsikirjoituskokoelma. Edelfelt-arkisto.

Carl Albert Edelfeltin kirjeet Alexander Edelfeltille.

Rakennusvalvontaviraston arkisto, Maistraatin arkisto (RAKVV)

Lupapiirustus 1.6.1887. Gripenberg. 74/070098. Rakvv.

Lupapiirustus 18.3.1936. Stenius. 74/070108, Rakvv.

Yliopistomuseo (HYM)

Helsingin yliopistomuseo: Tekstejä näyttelyyn / Koti museossa – Hjeltin perheen elämää Arppeanumissa 18.9.–15.12.2013. Word-dokumentti.

Härkäpää, Maria, 2000, Talousosaston pöytäkirjat 1869–1948, puhtaaksikirjoitettuja poimintoja, moniste.

Reijonen, Henni, 2001, Taloustoimikunnan pöytäkirjat ja Arppeanum 1946 - 1959, puhtaaksikirjoitettuja poimintoja, moniste.

Laitokset Arppeanumissa. Word-dokumentti.

Helsingin yliopiston Tila- ja kiinteistökeskuksen arkisto (HY /TILA)

Asiakirja-ainestoa mapeissa 1930-luvulta nykypäivään.

Suulliset ja kirjalliset tiedonannot (sähköposti)

FT Anna Ripatti (taidehistoria)

Valokuvat

Raportin valokuvamateriaalia on haettu useista lähteistä. Mikäli lähde ei erikseen ole mainittu, ovat kuvat tekijän. Okulus Oy:n toimesta Arppeanumia on kuvattu kahdessa vaiheessa: peruskorjauksen aikana noin 2000-2004 sekä tämän raportin teon yhteydessä keväällä 2014.

Www-lähteet

Arkkitehdit Mustonen Oy, 2010. Sisäasiainministeriön toimitalo ja valtioneuvoston paviljonki. Rakennushistoriaselvitys ja arkkitehtuurianalyysi. Www-osoite: http://www.arkkitehditmustonen.fi/lataa_pdf/selvitykset/172_Sisaasiainministerio_RHS.pdf

Geologian osaston historiaa. Www-osoite: <http://www.helsinki.fi/geo/laitos/historiageologia.html> (haettu 18.3.2014.)

Lapinlahden sairaala-alue. RKY. Museovirasto. Www-osoite: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=415 (haettu 22.4.2014.)

Helsingin arkeologiaa. Kurkistuksia Helsingin kujille. Museovirasto. Www-osoite: http://www.nba.fi/helsinginrakeologiaa/keskusta_kohteet_1810.htm

Museoviraston historiaa. Www-osoite: <http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/historiaa> (haettu 17.3.2014.)

Valanto, Sirkka, 2003. Carl Albert Edelfelt. Kansallisbiografia. Www-osoite: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3347/> (Haettu 3.3.2014.)

Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Helsingin yliopisto. Www-osoite: <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=15561> (haettu 3.3.2014.)

Painetut lähteet

Sanomalehdet

Finlands Allmänna Tidning 1875

Folkvännen 1887

Helsingfors Börsförenings Tidning 1867

Helsingfors Dagblad 1868, 1869, 1870, 1880, 1887

Helsingfors Tidningar 1840

Helsingin Sanomat 1929, 1976

Hufvudstadsbladet 1866, 1869, 1870, 1874, 1876, 1893

Ilmarinen 1870

Keski-Savo 1904

Morgonbladet 1849, 1873, 1877

Päivälehti 1902

Suomen Wirallinen Lehti 1869

Uusi Suometar 1869, 1873, 1904

Uusi Suomi 1949

Åbo Underrättelser 1866, 1872

Wiborgs Tidning 1872

Kirjallisuus

Carpelan, Tor, 1954. Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna.

Första bandet A-G. Helsinki. Frenckellska tryckeri aktiebolagets förlag.

Curran, Kathleen, 1988. The German Rundbogenstil and Reflections on the American Round-Arched Style. The Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. 47, nro. 4, 12/1988.

Dixon, Roger & Muthesius, Stefan, 1978. Victorian Architecture. Lontoo. Thames and Hudson Ltd.

Edelfelt, Berta, 1922. Alexandra Edelfelt – En levnadsteckning byggd på traditioner, minnen och brev. Helsingfors. Schildts.

Enkvist, Terje, 1972. The History of Chemistry in Finland 1828–1918. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918. Helsinki. Societas Scientiarum Fennica.

Halila, Aimo, 1967. Suomen rakennushallinto 1811-1961. Rakennushallitus. Helsinki. Valtion painatuskeskus.

Hamburgs Neubau. Sammlung sämtlicher Facaden der Cebäude an den neubebauten Strassen 1846 & 47. Charles & Fuchs, 1985. Th. Schäfer

Heinäemies, Kati, 2003. Arpeanum. Teoksessa: Helsingin yliopistomuseo – Tiedettä, taidetta, historiaa, 2003. Toim. Kati Heinäemies. Helsinki. Yliopistopaino.

Helsingfors gatunamn, 1971. Helsingfors. Helsingfors stads publikationer, 24.

Helsinki – Historiallinen kaupunkikartasto 2009. Toim. Marjatta Hietala, Martti Helminen & Merja Lahtinen. Helsinki. Helsingin kaupunki. Tietokeskus.

Holmberg, Peter, 2003. Fysiikka. Teoksessa: Helsingin yliopistomuseo – Tiedettä, taidetta, historiaa, 2003. Toim. Kati Heinäemies. Helsinki. Yliopistopaino.

Kaipainen, Marja, 1983. Albert Edelfelt – Kuihtumaton ruusutarha. Jyväskylä. Gummerus.

Knapas, Rainer, 1987. C Yliopiston rakennukset Turussa vuoteen 1809. Teoksessa: Helsingin yliopisto 1640–1990, 1. osa – Kuninkaallinen Turun akatemia 1640–1808. Toim. Klinge et al. Helsinki. Otava.

Knapas, Rainer, 1989. C Yliopiston rakennukset. Teoksessa: Helsingin yliopisto 1640–1990, 2. osa – Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917. Toim. Klinge et al. Helsinki. Otava.

Knapas, Rainer, 1989. J Uudisrakennukset ja yliopistomiljö. Teoksessa: Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917. Toinen osa, 1989. Klinge et al. Helsinki. Otava.

Knapas, Rainer, 2001. Slavica – Universitetets ryska bibliotek. Bibliotheca Academica. Helsingfors universitetsbibliotek. Toim. Rainer Knapas. Helsingfors. Universitetsbibliotek.

Knapas, Rainer, 2003. Yliopisto rakentajana. Teoksessa: Helsingin yliopistomuseo – Tiedettä, taidetta, historiaa, 2003. Toim. Kati Heinäemies. Helsinki. Yliopistopaino.

Kolbe, Laura & Löytönen, 2010. Yliopiston rakennukset ja kaupunki. Teoksessa: Yliopistoa rakentamassa. Toim. Eija Vuori. Saarijärvi. Saarijärven Offset Oy.

Lagus, Wilhelm 1885. Numismatiska anteckningar - historik öfver universitetes mynt- och medaljkabinet. Nide 1. Helsinki. SLS.

- Lehtinen, Martti. Mineraalikabinetti. Teoksessa: Helsingin yliopistomuseo – Tiedettä, taidetta, historiaa, 2003. Toim. Kati Heinämies. Helsinki. Yliopistopaino.
- Lehto, Olli, 1989. Esipuhe. Teoksessa: Yliopiston Helsinki, 1989. Toim. Eea Pekkala-Koskela. Helsinki. Helsingin yliopisto & Sanomaprint.
- Lehto, Olli, 2000. Autonomian aika – Tutkimusedellytysten paraneminen 1800-luvulla. Teoksessa: Suomen tieteen historia, osa 3, 2000. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet. Toim. Päiviö Tommila. Helsinki. WSOY.
- Lilius, Henrik, 1982. Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa – Kehityslinjien tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 83, 1982. Toim. Lars Petterson. Helsinki.
- Lilius, Henrik, 2004. Fängelsearkitektur i Finland ca 1635–1845. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Helsinki. Yliopistopaino.
- Lindberg, Carolus & Rein, Gabriel, 1950. Asemakaavoittelu ja rakennustoiminta. Teoksessa: Helsingin kaupungin historia, 3. osa, 1. nide. Helsinki. SKS.
- Lukkarinen, Ville, 1986. Gustaf Nystöm ja Keisarillisen Aleksanterin-Yliopiston uudisrakennustoiminta vuosina 1880-1914. Taidehistorian lisensiaattityö. Taidehistorian oppiaine. Helsingin yliopisto.
- Lukkarinen, Ville, 1989. Kirkkoarkkitehtuuri 1809–1865. Teoksessa: Ars – Suomen taide, 3. osa. Toim. Salme Sarajas-Korte. Helsinki. Otava.
- Manninen, Antti, 2004. Puretut talot – Sata tarinaa Helsingistä. Helsinki. Helsingin Sanomat.
- Nikula, Riitta, 1974. Helsingin yliopiston veistokuvakokoelman historiaa ja taustaa. Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja, 1974. Toim. Lars Pettersson. Helsinki.
- Ollila, Kaija & Toppari, Kirsti, 1986. Puhvelista punatulkkuun – Helsingin vanhoja kortteleita. Kuudes painos. Helsinki. Sanoma Osakeyhtiö.
- Pakkanen, Veikko, 1981. Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston kemian laboratorio- ja museorakennus Helsingissä. Taidehistorian pro gradu –tutkielma. Taidehistorian oppiaine. Helsingin yliopisto.
- Pakkanen, Veikko, 1989. Kemian laboratorio- ja museorakennus / Geologian laitos. Teoksessa: Yliopiston Helsinki, 1989. Toim. Eea Pekkala-Koskela. Helsinki. Helsingin yliopisto & Sanomaprint.
- Pyykkö, Pekka, 2000. Toimintaedellytykset. Teoksessa: Suomen tieteen historia, osa 3, 2000. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet. Toim. Päiviö Tommila. Helsinki. WSOY.
- Ruskin, John, [1849] 1909. The Seven Lamps of Architecture. Lontoo. Cassel.
- Ruskin, John, [1851–1853] 1858–1867. The Stones of Venice. Vol 1–3. Lontoo.
- Saarivirta, Toni, Consoli, Davide & Dhondt, Pieter, 2010. Suomen terveydenhuoltojärjestelmän ja sairaaloiden kehittyminen – Vaatimattomista oloista modernin terveydenhuollon eturintamaan. Kasvatus & Aika 3 (4) 2010.
- Schjerfbeck, S. V., 1915. Yleisten rakennusten ylihallituksen viisikymmenvuotiskertomus 1865–1915, 87. Arkkitehtuurimuseon kirjasto. Moniste.
- Suuraavana Tikkurila! Edelfeltin asemasta museoksi, 2003. Toim. Teresa Leskinen. Vantaan kaupunginmuseo. Vantaan kaupunginmuseon julkaisusarja nro 13.
- Sinisalo, Jarkko, 1989. Farmasian laitos – Jean Wik 1844–46, Gustaf Nyström 1888–97. Teoksessa: Yliopiston Helsinki, 1989. Toim. Eea Pekkala-Koskela. Helsinki. Helsingin yliopisto & Sanomaprint.
- Sinisalo, Jarkko, 1999. Arkkitehdin opintietä ulkomaille 1852–1965. Teoksessa: Matkalla! Toim. Tuomi, Standertskjöld, Paatero, Rauske & Laaksonen, 1999. Helsinki. Suomen rakennustaiteen museo.
- Sinisalo, Jarkko, 2010. Yliopiston arkkitehti. Teoksessa: Yliopistoa rakentamassa. Toim. Eija Vuori. Saarijärvi. Saarijärven Offset Oy.
- Stenius, Olof, 1969. Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto. Helsinki. Frencellin Kirjapaino Oy.
- Suomen kartanot ja suurtilat, osa I, 1939. Toim. Eino Jutikkala & Gabriel Nikander. Helsinki. SKS.
- Taiteen pikkujättiläinen, 1991. Toim. Rakel Kallio et al. Helsinki. WSOY.
- Talvio, Tuukka, 2005. Raha-, mitali- ja taidekabinetti Kansallismuseon edeltäjänä. Teoksessa: Museon muisti – Ritva Wäreén juhla-kirja. Taidehistoriallisia tutkimuksia 31, Konsthistoriska studier 31. Helsinki. Taidehistorian seura.
- Uimonen, Jorma, 1994. Miksi Tikkurilan asemasta tuli niin komea? Helsingin-Hämeenlinnan radan asemien synty. Osa I. Helsingin pitäjä, 1994.
- Uimonen, Jorma, 1995. Miksi Tikkurilan asemasta tuli niin komea? Helsingin-Hämeenlinnan radan asemien synty. Osa II. Helsingin pitäjä, 1995.

Valanto, Sirkka, 1982. Suomen rautatieasemat vuosina 1857–1920. Helsinki. Museovirasto.

Vikman, Laura, 2011. Mustialan maanviljelysopiston rakennettu ympäristö 1838–1920. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Taidehistoria. Taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.

Waris, Heikki, 1950. Asunto-olot. Rakennukset ja asunnot asemakaavan alueella. Teoksessa: Helsingin kaupungin historia, osa 3:2. Helsinki.

Wickberg, Nils, Erik, 1981. Senaatintori. Anders Nyborg A/S. Rungsted Kyst, Denmark.

Esther Hjeltnin kuvallinen muistiniapano professori ja rehtori Hjeltnin virasta luopumisseremoniasta. Yksityiskokoelma / Päivi Savonen.

KANSIKUVAT

Etukansi: Carl Albert Edelfeltin laatima julkisivupiirustus; projekti 6, joka toimi toteutuksen lähtökohtana. 1866, originaali HYM.

Takakansi: Arpeanumin ala-aulan kattomaalausta, oletettavasti peräisin vuodelta 1891, kun pääporrashuone maalattiin Salomo Wuorion liikkeen toimesta. Kuvattu vuonna 2003, peruskorjaukseen liittyvän konservointityön yhteydessä.

ARKKITEHTITOIMISTO OKULUKSEN RAKENNUSTUTKIMUKSIA

Helsingin Tuomiokirkko.

Kipsikoristeiden restauroinnin työmaadokumentointi 1996-97.

Tilaja: Helsingin seurakuntayhtymä.

Grönqvistin talo, Helsinki.

Julkisivujen restauroinnin työmaadokumentointi Theodor Höijerin 1883 valmistuneesta kaupunkipalatsista, 1998.

Tilaja: Oy Grönqvistin talo Ab.

Suomen Kansallisteatterin, Helsinki.

Vuonna 1902 valmistuneen Onni Törnqvistin suunnitteleman teatterin julkisivujen restauroinnin työmaadokumentointi 1999.

Tilaja: Suomen Kansallisteatteri.

Suomen Kansallisteatterin, Helsinki.

Kansallisteatterin sisätilojen restaurointiin liittyvän suihkupaalutukseen halkeamakaritoitus 2001-2002 (/ 2003).

Tilaja: Suomen Kansallisteatteri.

Arppeanum, ent. Helsingin yliopiston Geologian laitos.

Vuonna 1869 valmistunut Onni Törnqvistin suunnitteleman yliopistorakennuksen sisätilojen restaurointiin liittyvä historiallinen väritutkimus 2001.

Tilaja: Senaatti-kiinteistöt Oy.

Lapinjärven iso kirkko, Lapinjärvi. Vuonna 1746 rakennetun rapatun hirsirakenteisen ristirkon julkisivujen rakennushistorian tutkimus ja kuntokartoitus, 2000. Tilaja: Lapinjärven Srk.

Vuorikatu 8:n piharakennus, Helsinki.

Rakennushistoriallinen selvitys ja inventointi Waldemar Aspelinin 1897 suunnittelema piharakennuksesta, 2001.

Tilaja: Eläke-Tapio Oy.

Tapiolan Terveystalo ja Urheilutalo, Tapiola.

Rakennushistoriaselvitys Aarne Ervin 1960-luvun puolivälissä toteutuneista kahdesta julkisesta rakennuksesta 2002.

Tilaja: Espoon Tekninen keskus.

Fabianinkatu 26, Helsinki.

Rakennushistoriaselvitys Kauno S. Kallion vuonna 1906 suunnittelema Suomen Liikemiesten Kauppaopisto Oy:n uudesta koulu- ja asuinrakennuksesta 2003.

Tilaja: Helsingin yliopisto / Tekninen osasto.

Vuorikatu 5, Helsinki.

Rakennushistoriaselvitys Väinö Vähäkallion vuonna 1925-26 suunnittelema Suomen Liikemiesten Kauppaopisto Oy:n uudesta koulu- ja asuinrakennuksesta 2003.

Tilaja: Helsingin yliopisto / Tekninen osasto.

Vuorikatu 3, Helsinki.

Rakennushistoriaselvitys Aarre Ekmanin vuonna 1919 suunnittelema A. B. Vuorikatu 3 O. Y. -asuinrakennuksesta 2003.

Tilaja: Helsingin yliopisto / Tekninen osasto.

Suomen Kansallisteatterin, Helsinki.

Vuonna 1902 valmistuneen Onni Törnqvistin suunnitteleman teatterin sisätilojen restauroinnin työmaadokumentointi 2002-2003.

Tilaja: Suomen Kansallisteatteri.

Arppeanum, ent. Helsingin yliopiston Geologian laitos.

Vuonna 1869 valmistunut Albert Edelfelt vanh. suunnitteleman yliopistorakennuksen peruskorjaus ja restaurointityömaan työmaadokumentointi 1999-2004.

Tilaja: Helsingin yliopiston tekninen osasto (1999) ja Senaatti-kiinteistöt.

Yrjönkatu 18, Helsinki.

Vuonna 1883 valmistunut Sebastian Gripenbergin suunnittelema entinen Suomalainen tyttökoulu ja sittemmin Suomen Taideakatemian rakennus. Rakennushistoriaselvitys 2004.

Tilaja: Svenska folkskolans vänner r.f.

WeeGee-talo, Tapiola.

Vuosina 1964 ja 1967 valmistunut arkkitehti Aarno Ruusuvooren suunnittelema entinen Weilin+Göösin painotalo. Rakennushistoriaselvitys ja väritutkimus 2004.

Tilaja: Espoon tekninen keskus / KOY WeeGee

Kyminlinna, Kotka.

1800-luvun venäläisen kasarmialueen rakennushistoria- ja asemakaavahistoriaselvitys 2004.

Tilaja: Senaatti-kiinteistöt.

Kaupinkallio, Tapiola.

Tapiolan Kaupinkallion rakennushistoriaselvitys, alueinventointi ja arvotus 2004.

Tilaja: Espoon kaupunkisuunnittelukeskus.

Kelloseppäkoulu, Tapiola

Vuonna 1958 valmistuneen Tapiolan Kelloseppäkoulun ja asuntalon rakennushistoriaselvitys 2005.

Tilaja: Asuntosäätiön rakennuttaja Oy.

Villa Cooper, Järvenpää.

Vuonna 1919 valmistuneen arkkitehti Lars Sonckin suunnitteleman Villa Enckellin (aiempi nimi) rakennushistoriaselvitys ja kuntoarvio 2006.

Tilaja: Järvenpään kaupunki.

Taidehalli, Helsinki

Vuonna 1924 valmistuneen arkkitehtien Hilding Ekelund ja Jarl Eklund suunnitteleman taidehallin väritutkimus 2006.

Tilaja: Taidehalli.

Kaartin kasarmi, Helsinki

Vuonna 1819 valmistuneen arkkitehti Carl Ludvig Engelin suunnittelema Suomalaisen pataljoonan upseerirakennus ja Aulis Blomstedtin suunnittelema uudelleenrakennus Puolustusministeriön virastotaloksi 1957. Rakennushistoriaselvitys 2007.

Tilaja: Puolustushallinnon rakennuslaitos.

Svenska Teatern, Helsinki

1860 valmistunut Theodor Chiewitzin suunnitelma ”Nya Teatern”. 1863 palanut ja Nikolai Benois'n suunnitelmien mukaan 1866 uudelleenrakennettu. Muutettu Jarl Eklundin, Eero ja Eliel Saarisen suunnitelmien mukaan1936. Rakennushistoriaselvitys ja väritutkimus 2008.

Tilaja: Nya Teaterhus Ab.

Eduskuntakiinteistöt, Helsinki

Rakennushistoriaselvitys ja tietokantainventointi Eduskuntakiinteistöistä 2008-2009 sisältäen J. S. Sirénin Eduskuntatalon 1930, Hilding Ekelundin suunnitteleman entisen Kaupunkiliiton talon 1954 ja Arkkitehtitoimisto PLR:n laajennusosat A, B, ja C 1970-luvulta.

Tilaja: Eduskunnan kiinteistötoimi.

Turun Akatemiatalo, Turku

Vuonna 1816 valmistunut arkkitehti C. C. Görwelin suunnittelema Turun Akatemian uudisrakennus ja sittemmin Turun hoviokieuden talo. Rakennushistoriaselvitys 2009.

Tilaja: Senaatti-kiinteistöt Oy.

Fastighets Ab Norra Kajen 4 - Pohjoisranta 4, Helsinki

Vuonna 1883 valmistunut arkkitehti Theodor Höijerin suunnittelema asuinkiinteistö, nk. Standertskjöldin talo.

Rakennushistoriaselvitys 2009

Tilaja: Fastighetsbolag Norra Kajen 4

Kansalliskirjasto, Helsinki

1840-luvulla rakennettu Helsingin yliopiston pääkirjasto, suunnitellut Carl Ludvig Engel.

Julkisivujen rakennushistoriaselvitys 2010

Tilaja: Helsingin yliopiston Tekninen osasto

Työ- ja elinkeinoministeriö, Aleksanterinkatu 4-10, Helsinki

1800-luvun alun vuosikymmeninä rakennetut neljä kaupunkikorttelitaloa, jotka yhdistettiin toiminnallisesti ja muutettiin useaan otteeseen kunnes 1990-luvulla muodostettiin puolikkaan korttelin kokoinen Kauppa- ja teollisuusministeriön rakennus.

Rakennushistoriaselvitys ja inventointi 2010

Tilaja: Senaati-kiinteistöt

Valtioneuvoston kello, Helsinki

C. L. Engelin suunnittelema senaattitalon kellotaulun historiallisen vaiheiden

selvitys ja väritutkimus 2010

Tilaja: Senaatti-kiinteistöt

Helsingin Yliopiston pääkirjasto, kansalliskirjasto, Helsinki

Rakennushistoriaselvitys 2011

Tilaja: Helsingin yliopiston tekninen toimi

Keravan vankila, Kerava

Fl. Granholm, Hugo Lindberg, Vankeinhoitoasiainlaitos... mm. suunnitelmien mukaan eri vaiheissa (1891...) rakennettu kasvatuslaitos ja vankeinhoidon rakennusaluekokonaisuus. Rakennushistoriaselvitys 2011

Tilaja: Senaatti-kiinteistöt

Aleksanterinkatu 15, Atlas-talo, Helsinki

Gustaf Nyströmin vuonna 1888 suunnittelema liike- ja asuinrakennus.

Rakennushistoriaselvitys 2011

Tilaja: OP-Pohjola

Kaartin kasarmi, F-rakennus, Helsinki

C. L. Engel / E. B. Lohrmannin suunnittelema 1840-luvulla valmistunut kasarmirakennus. Rakennushistoriaselvitys 2012

Tilaja: Puolustushallinnon rakennuslaitos / Senaatti-kiinteistöt

Pelastusarmeijan Tempelli, Helsinki

Oskar Finkenbergin suunnittelema vuonna 1895 valmistunut kokoonntumistila.

Rakennushistoriaselvitys 2012

Tilaja: Suomen Pelastusarmeijan säätiö

VR Helsingin aseman Hallintorakennus

Arkkitehtien Herman Gesellius ja Eliel Saarinen suunnittelema vuonna 1909 valmistunut keskushallintorakennus.

Rakennushistoriaselvitys 2012

Tilaja: VR-yhtymä

Svenska Teatern, Helsinki

Työmaadokumentointi 2012

Tilaja: Nya Teaterhus Ab.

Kiinteistö Oy Eteläesplanadi 12 eli entinen Wasa Bankin talo, Helsinki

Arkkitehtitoimisto Grah, Hedman & Wasastjernan ja julkisivujen osalta John Settergrenin suunnitelma ja vuonna 1899 valmistunut pankki- ja asuinrakennus.

Rakennushistoriaselvitys 2013

Tilaja: OP-Pohjola

Kaartin maneesi, Helsinki

Axel Hampus Dalströmin suunnittelema vuonna 1877 valmistunut Suomen sotaväen harjoitusrakennus. Rakennushistoriaselvitys 2013

Tilaja: Senaatti-kiinteistöt

Vantaan Pyhä Lauri, Vantaa

Keskiaikaisen kirkon ja kellotapulin jotka tuhoutivat palossa 1893 ja jälleenrakennettiin Th. Höijerin suunnitelmien mukaan, rakennushistoriaselvitys ja suppea väritutkimus 2012-2014

Tilaja: Vantaan Seurakuntayhtymä

Vantaan Jokiniemen koelaitos

Entinen Anäsin Suomen maanviljelys-taloudellinen koelaitos.

Rakennushistoriaselvitys 2014

Tilaja: Senaatti-kiinteistöt

Senaatti
KIINTEISTÖY

ISBN 978-952-7062-02-9